

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
YAYINLARI NO: VI

AKABE MESELESİ

Piyade Mirlivâsı

Rüştü

Yayına Hazırlayan

Doç.Dr. Mustafa ÖZTÜRK

ELAZIĞ - 1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III - IV
RÜŞTÜ PAŞA'NIN BİYOGRAFİSİ.....	V - VII
METİN (AKABE MESELESİ).....	1 - 89

ÖNSÖZ

Tarihimizde meydana gelen sayısız olaylar, zamanla unutulmağa yüz tutarlar. Hatta bazı olaylar vardır ki, sadece uzmanı veya çok az bir meraklı kesim tarafından bilinir. Veyahut o konu, günümüzde bir mesele, bir anlaşmazlık konusu olduğu zaman gündeme gelir, konuyla ilgili eski – yeni belge ve ilgiler ortaya konmağa çalışılır. Böylece, o mesele hakkında bir takım hazırlıklar yapılmağa çalışılır. Oysa, u tarz günü–hırlık çalışmalarla, ileriye yönelik, doğması muhtemel olaylara karşı ilmî hazırlıklar yapmak mümkün değildir. Tabii olarak bu günü–birlik yaklaşım tarzıyla, konuyu derinlemesine mütalaa etmek mümkün olmadığından bu tür yaklaşımlar faydadan uzaktır. Temeli ilmî esaslara dayanmayan, derin bir mütalaaaya tâbi tutulmayan her siyaset başarısızlığa mahkûmdur.

Bu mülahazalarla yakın tarihimizde, çevremizde cereyan eden olaylara ait belge ve bilgilerin güncelleştirilmesi, – bölge üzerinde millî siyasetimize ilmî esaslar teşkil etmesi bakımından– yayınlanması büyük önem arz etmektedir.

Piyade Mirlivâsı Rüştü (Bey) tarafından kaleme alınan *Akabe Meselesi* adlı eser, bu yönüyle son derecede önemlidir. Bu eserin önemi, sadece bir hatırat olmasından ileri gelmemekte, Rüştü Bey'in bizzat olayların içinde olması hasebiyle, pekçok resmî belgenin (telgraf, nota, harita vb.) eserde yer alması, esere yarı–resmî bir hüviyet de kazandırmaktadır.

Eserin Tanıtımı:

*Akabe Meselesi*¹ adlı eser, küçük boy olup 154 sayfadır. Eser, Rüştü Bey'in eseri niçin yazdığını belirten kısa bir *ifadesi* ile başlar. Daha sonra doğrudan konuya girmektedir. Bölüm ve başlıklara ayrılmamıştır. Yeri geldikçe konuyla ilgili resmî belgeler (aslî veya tercümesi) telgraf ve nota teatileri verilmiştir. Üç sayfalık bir doğru–yanlış cetvelinden sonra bir tabloda *Akabe Meselesi Esnasında Akabe'de Bulunan Ümerâ ve Zâbitân* alay, tabur ve bölükleri itibarıyla verilmiştir. En sonunda da iki harita bulunmaktadır ki, biz bu haritaları da güncelleştirmeyi uygun gördük. Zira bu haritalar metnin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve anlaşmazlık konularının nereleri olduğunu göstermektedir.

Eserin dili sade, anlaşılır bir Türkçedir. Çok fazla ve yersiz Arapça ve Farsça terkipler kullanılmamıştır. Bu yüzden eseri ayrıca sadeleştirmeye lüzum görmedik.

¹ Piyade Mirliwa Rüştü; *Akabe Meselesi*, Matbaa–i Osmaniye, Der–Saadet, 1327, 154 s. I Tablo, 2 harita

Transkripsiyonda Takip edilen Usul:

Teknik bakımdan bütün transkripsiyon usullerini kullanmak mümkün olmadığı gibi, bunda zaruret de yoktur. Belli başlı transkripsiyon usullerini kullandık. Harf-i tarifleri ('l-), (\ ), (9) ve (6) ile yapılan uzatma ve inceltmeleri (^), hemzeleri ('), (6) harflerini de (6) işareti ile gösterdik. Bazı yabancı (özellikle İngilizce) şahıs adlarının orijinallerinin tamamını tespit edemedik. Bu isimleri Osmanlıca okunuşuna göre yazmayı tercih ettik. Metin içinde verilen tarihleri ( ) içinde miladi tarihlere çevirdik.

Eserin yayına hazırlanması sırasında büyük gayret ve yardımlarını gördüğüm Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlileri Enver Çakar, Ö. Osman Umar, Aydın Çelik ve Ümit Koç ile Merkez Sekreteri Recep Bağcıya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Elazığ, 1997

Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

RÜŞTÜ PAŞA'NIN BİYOGRAFİSİ

Rüştü Paşa'nın genel biyografisini hatta kısa hayat hikayesini tespit etmek mümkün olamamıştır. Genelkurmay ATASE Başkanlığı'na yazdığımız yazıya cevaben² verilen bilgilere göre; *Kıdemli yüzbaşılık rütbesini Ermeni isyanlarında, Miralaylık rütbesini de Yemen müsademelerinde kazannuş olan ve mirlivâ rütbesinde iken 18 Teşrin-i Sâni 1325 (1 Şubat 1909) tarihli Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu gereği rütbesi Kaymakamlığa indirilen dosyasındaki kayıtlara göre muhtemelen duhul tarihi olabilecek 71 numarasını taşıyan Mirlivâ Rüştü Paşa ismini taşıyan bir generalin dosyasının bulunduğunu, ancak bu Rüştü Paşa'nın ilgi yazıyla sorulan Mirlivâ Rüştü Paşa olup olmadığı konusunda görüş belirtmediklerini beyan etmişlerdir.*

İlgi yazıda devamla Arşiv Kütüphanesi'nde bulunan aynı yazarın *Yemen Hatırası'na*³ müracaat edildiği, kendisinin Yemen'deki bazı taburların geri çekilmesine ve genel sevkiyata nezaret etmek için İstanbul'dan Yemen'e geldiği ifade edilmektedir. Ancak hatıratında genellikle Yemen'de meydana gelen olaylar anlatıldığından, kendisine ait yukarıda genel çizgisi verilen bilgiler dışında herhangi bir kaydının olmadığı tespit edildiği bildirilmektedir.

İlgi yazının ekinde K.K.K. Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi'nde Mirlivâ Rüştü (71)'ye ait iki kayıt yeni Türk harflerine çevrilerek gönderilmiştir.

---

2 Genelkurmay 15 Nisan 1996 gün ve ATASE 4004-4-96/Arşiv sayılı yazıları. ATASE'deki bilgilerle yetinmeyip K.K.K. Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi'nde de gerekli araştırmayı yaptıran Genelkurmay ATASE Başkanlığı'na, Arşiv Müdürü Öğr. Kd. Alb. Sayın Hüseyin GÖRÜR'e ve K.K.K. Personel Dairesi Başkanlığı ve Arşiv uzmanlarına teşekkür ederim.

3 Piyade Mirlivâsı Rüştü, *Yemen Hatırası*, Matba-i Osmaniye, Der-Saadet, 1325, 201 s. + 6 resim+ 4 kroki.

Muamelât-ı Zatiye Dairesi
Bâb-ı Aliye

Evvelce rütbesi Kaimakamlığa tasfiye edilmiş olan Rüştü Bey'in vâki olan istidânamesine Şûrâ-yı Devlet Hey'et-i Umumîyesinden verilmiş kararda hakkında hilâf-ı hakikat olarak Meclis-i Rüesaca ittihaz edilmiş olan Tasfiye-i Rütüb kararının keen-lem-yekün add edileceğinden yeniden teşkil edilecek komisyon-ı mahsus marifetiyle rütbe-yi askeriyesinin tasfiyesi lüzumu beyan olunmuş ve teşkil olunan Komisyon tarafından tanzim olunan mazbatada mümaileyhin Kolağalık rütbesini Ermeni ihtilâlinde ve Miralaylık rütbesini de Yemen müsademelerindeki fedakârlığına mukabil almış olduğu ve Tasfiye-i Rütüb-i Askeriye Kanununun müsadematında alınan rütbelerin muhafazasına dair onbirinci maddesinde bu rütbelerin inhâ-yı resmî ile alınması şart buyrulduğuna istinaden mümaileyhin rütbelerinin mahfuzuna ekseriyetle karar verilmiş olduğundan ve tashihden dolayı müstehak olduğu mütedahil maaşını Hazine-i Celileye terk ve teberru' edildiğinden evvelce Haziran 325 tarihine kadar hizmetine göre Kaimakamlık rütbesi üzerinden hesap ve tahsis olunan mütekaid maaşının tarih-i mezkura kadar Mirlivâlık üzerinden hesap ve tahsis olunmasını ve bu suretle hesap olunacak maaşının tesviyesine dair tanzim olunan İrade-i Seniyye lâyihaları leffen takdim-i Makâm-ı Sâmi-i Cenâb-ı Vekâlet-Penâhileri kılınmış olmağla iktizasının ifa ve neticesinin emr ve inba buyrulması babında.

Mehmet Vahidettin

Harbiye Nezareti
Muamelât-ı Zâtiye Dairesi
İrade-i Seniyye no: 10/118

İrade-i Seniyye Sureti

Rütbesinin mahfuziyeti hakkındaki komisyon kararına tevfikân Mirlivâ Rüştü Paşa'nın tekaüd maaşının Mirlivâlıktan tashihi ve tahsisi 1 Kânun-ı Sâni 337 tarihinden itibaren tesviyesini irade eylerim.

İşbu İrade-i Seniyyenin icrasına Harbiye Nazırı me'murdur. 6 Mart 337 (6 Mart 1921)

Harbiye Nazırı
Ziyaeddin

Sadrazam Vekili
Ali Rıza

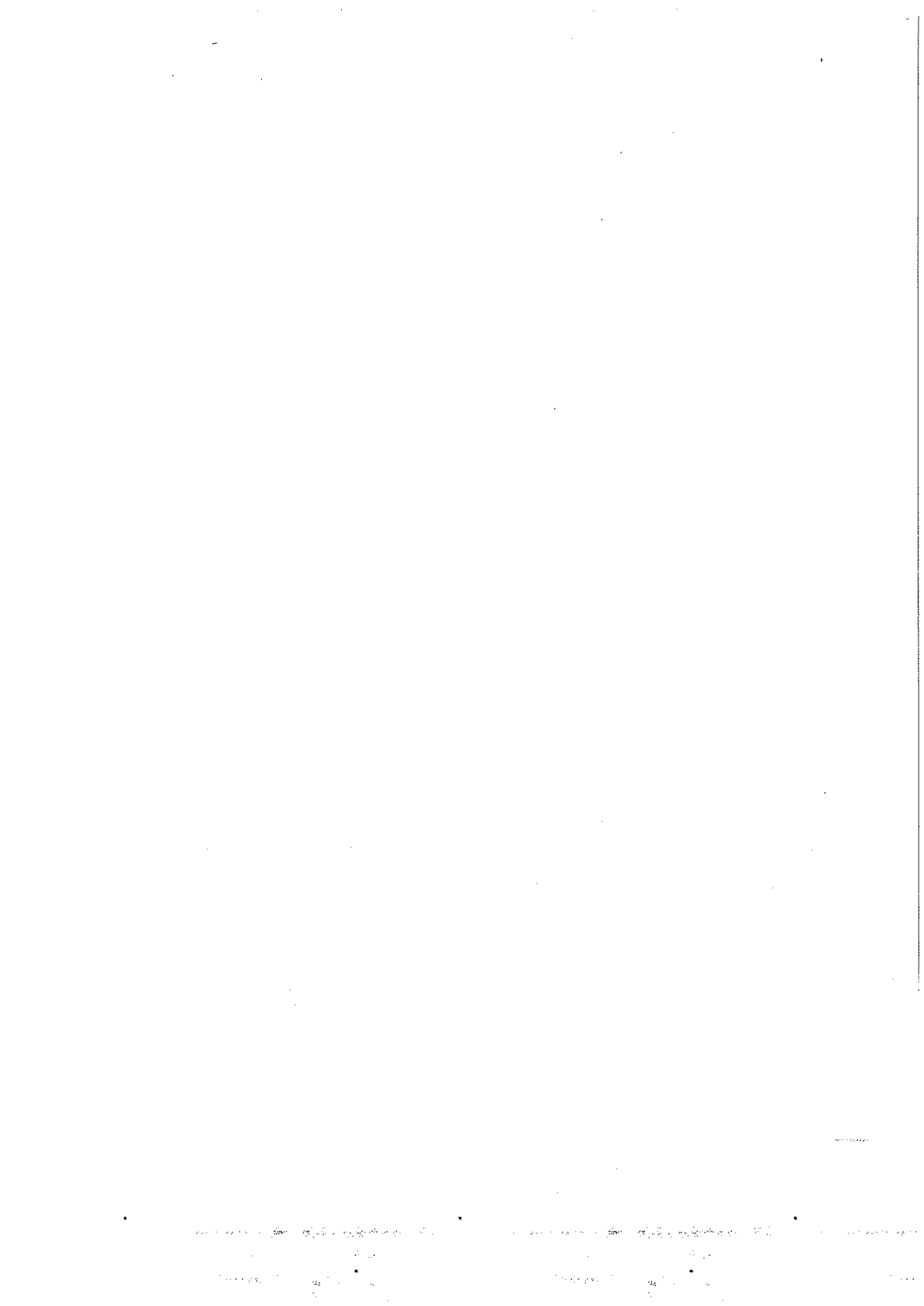
Mukabele edildi.
Muhiddin

Aslına mutabıktır.
8 inci Kalem Müdürü
(İmza)

Bütün bu dağınık bilgilerden anlaşıldığına göre; ilgi yazıda hakkında bilgi verilen Rüştü Bey, *Akabe Meselesi* 'ni yazan Rüştü Bey'dir. Yalnız dosyasındaki 71 numarası, kanaatimizce duhul tarihi değil, doğum tarihi olmalıdır. Zira bazen subayların künyelerinde adı, memleketi ve doğum tarihi verilir. Buna göre 71 tarihi de 1271 (1855) tarihi demektir. 20 yaşında yani 1875'te de Harp Okulundan mezuniyeti kabul edilirse, 1885-1890'larda da Yüzbaşılık rütbesine, 1905-1906 Yemen olaylarında da Albaylığa yükselmesi normaldir.

1921 yılında 66 yaşında iken de Mirlivâlık rütbesi ile emekli olan Rüştü Paşa'nın memleketi ve aile çevresi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Kanaatimizce Rüştü Paşa, Yemen olaylarıyla birlikte anılan bir komutandır. Öyle ki, *Yemen Hatırası* adıyla bir eser yazdığı gibi, *Akabe Meselesi* 'nde de Yemen'de bulunduğu zamanları kısmen de olsa anlatmaktadır. Bölgeyi çok iyi tanıdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Yemen ile Rüştü Paşa birlikte anılır hale gelmiştir. Hatta muhtemelen Sivas yöresine ait bir Yemen türküsünde adı geçen Rüştü Bey'in, sözünü ettiğimiz *Yemen Hatırası* ve *Akabe Meselesi* 'nin yazarı olan Rüştü Bey olması kuvvetle muhtemeldir.

İFADE

Akabe Mes'alesi hakkında İngiltere Hükümeti bir Mavi Kitap (Blue Book) neşretti. Mes'elenin bidâyetinden nihâyetine kadar me'mûr-ı mes'ûl olarak Akabe'de bulunduğumdan, bu fikra-i tarihiyyenin, tarihimize doğru olarak geçmesini arzu ettim. Bu maksatla bu eseri bi't-tertib neşrine ictisâr eyledim.

Mirlivâ

Rüşti

AKABE MESELESİ

Ne olduğunu öğrenmek için evvel emirde Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin icrâ-i mütemmimesinden olan Hidiviyet-i Mısriyye'nin ne gibi müsa'âdâta mazhar olduğunu ve Mısır arâzisinin neresi bulunduğunu bilmek lazımdır. Bu hakîkati ise taraf-ı Hazret-i Padişahîden Hidiv Hazretlerine Hidiv oldukları zaman ihsân buyurulan Fermân-ı Hümâyûnun Fransızcaya tercüme edilmiş olan bir sûreti elde edilerek Türkçeye bi't-tercüme aşağıya dercedilmiştir.

Mısır Resmî Gazetesi'nin 14 Nisan 1892 tarihli nüshasının ilâvesinde mündericdir.

Pâye-i saâdetle Hidiviyet-i Mısriyyeyi ve murassa` Mecidî ve Birinci Rütbeden Osmanî nişan-ı zîşanımızı hâ'iz ve hâmil bulunan Vezir-i Alişânım Abbas Hilmi Paşa Hidiv-i sâbık Mehmet Tevfik Paşa'nun ecel-i mev'üdiyle vukû'-ı vefatına mebnî Mısır Hidiviyeti 2 Rebi'ü'l-âhir sene 1257 (24 Mayıs 1841) tarihli Fermân-ı âlişânımda muharrer ve Fermân-ı zîşânımıza merbût haritada gösterilen hudutlarla nezd-i Şâhânemize müsellem olan ehliyet ve dirâyet ve istikâmetine gerek Zât-ı Şâhâneme ve gerek Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhânemin menâfi'ine ve Mısır'ın terâkkiyât ve usûl-i idâresine (5) vukûfuna ve Hidiv-i merkûmun ekber evlâdı bulunmaklığın hasebiyle, Hidiviyetin ekber evlâddan ekber evlâda intikâli hakkındaki 12 Muharrem sene 1283 (27 Mayıs 1866) tarihli Fermân-ı Hümâyûnum vechle fi 7 Cemâziye'l-âhir sene 309 (8 Ocak 1892) tarihli irâde-i seniyye-i padişâhânemizle uhdene tevcih buyuruldu. Mısır'ın terâkkî ve te'âlisinin izdiyâd ve ehâlisinin te'mîn-i emn ve rahatı ve refâhu kaziyyesi nazar-ı Şâhânemizde be-gâyet matlûb ve mültezim bulunub pederiniz merhûma fi 19 Şaban 1296 (8 Ağustos 1879) tarihinde isdâr buyurulan Fermân-ı Hümâyûn ber-vech-i âti irâdâtımızı ihtivâ ediyordu.

Mısır Hidiviyeti vâridâtı kâffe-i nâm-ı Şâhâneme tahsil olunacaktır. Mısır ahâlisi teb'a-i Şâhânemden bulunmak hasebiyle hiçbir gûna taziykât ve icrâ'ât-ı müstebidâneye ma`rûz kalmayacaktır. Ancak bu şartla memleketin irâde-i mülkiye ve mâliye ve adliyesi kendisine mev'ûd olan Hidiv, hakkâniyete mukârîn olarak kavânîn ve nizâmât tanzim ve vaz'ında muhtardır. Memleketin ahvâl-i ticâriye ve sunâ'iyye ve inzibâtiyyesini ecânib ile hükümetin ve hükümet ile ahâli arasındaki revâbiti tanzim ve

ıslâh maksadına mübtenî olmak hasebiyle Hidiv Hükümet-i Seniyyenin mu`âhedâtını ihlâl etmeyerek ve hukûk-ı Saltanat-ı Seniyyeme iras hâle eylememek şartıyla düvel-i muazzama ajanslarıyla gümrük ve ticaret mukaveleleri te`âtisine selahiyettârdır. Ancak bu mukavelât te`âti edilmeden Bâb-ı Aliye arz-ı keyfiyet edilecektir. Hidiv memleketin umûr-u maliyesinde tamâmen muhtariyetine mâlik olacaktır. Fakat hiçbir sûrette istikraz akdetmeyecektir. Ve ancak ıslâhât-ı(6) maliye-i mahalliye hakkında gerek mukriz veya vekâlet-i mutlaka ve umûmiyyeyi hâ`iz resmî vekilleriyle bu bâbda müttefik bulunmak icâb eder.

Hidiv hukûk-ı saltanat-ı seniyyeye aid olan Mısır imtiyâzâtını ve arâzisini hiçbir sebep ve bahâne ile kısmen veya tamâmen âhara terk ve ferağa kat'iyen selahiyettâr değildir.

Mısır Hidiviyyeti senevî yediyüzellibin lira-yı Osmanî vergi verecektir. Mısır'da akçe darbı nâm-ı Şâhâneme olacaktır.

Vakt-ı sulhda asâyiş-i dâhiliyenin te`mini zımnında onsekizbin mevcutlu bir kuvve-i askeriye kifâyet edeceğine işbu aded hiçbir vechle tezâyüd etmeyecektir. Ancak Mısır'ın kuvve-i berriye ve bahriyesi Devlet-i Aliyyeme ifâ-yı hizmetle mükellef olduğundan Bâb-ı Ali'nin ilân-ı harb etmiş bulunduğu bir sırada işbu mikdar lüzûmu derecesinde tezyîd edilecektir.

Kuvve-i berriye ve bahriye sancaklarıyla zabıtân alâmât-ı Ordu-yu Hümâyûnumkilerin aynı olacaktır.

Hidiv berrî ve bahrî zabıtânını Miralâya kadar ve me`mûrin-i mülkiyeyi sâniyyeye kadar talîf ve terfi etmek hakkını hâ`izdir.

Hidiv mukaddem olduğu gibi Hükümet-i Seniyyenin me`zûniyet-i mahsûsu olmadıkça hiçbir vechle zirhlî inşa ettiremez.

İşbu Fermân-ı âlişânımızdır. Muharrer mevâddın tamâmen icrâsına ve hiçbir vechle aksi hal vukû`a gelmemesine ihtimâm eylemen hakkında tuğrâ-yı ğarrâ-yı Hümâyûnumla muvaşşeh işbu Fermân-ı âlişânım bi't-tastîr ısdar olundu.

Fî Şaban 27 Sene 309

(28 Mart 1892)

(7) Ahmet Eyüp Paşa merhûm veda`atiyle işbu Fermân-ı Hümâyûn Mısır'a gönderilmiş idi. Fermân-ı Hümâyûnda Mısır arâzisi 1257 (1841) Fermân-ı Hümâyûnu ve fermâna merbût harita ile gösterilmiş olduğuna ve bu arâzi ise el-Arifî ile Süveys arasına vaslolunan hattın cihet-i garbîsinden ibâret bulunduğundan İngilizlerin nazar-ı dikkatini celbeyledi.

Asıl Mısır arâzisi bâlâda beyân olunduğu vus`atta ise de mahmel-i Mısırî'nin berren gittiği sıralarda Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresiyle Akabe Körfezi'nin şark sâhili imtidâdınca el-Vecîh'e kadar Bahr-ı Ahmer sâbilinde bazı nukâta mahmellik te'min-i selâmeti için Mısır'a jandarma ikâmesini Hidiviyyet Bâb-ı Ali'den istirbâm eylemiş ve ol vakitler müsâ`ade edilmiş olduğundan, Mısırlılara el-Vecîh, Zabâ, Müveylah, Akabe ve Kal'atü'n-Nahil'de jandarma merkezleri te'sis edilmiş idi.

Halbuki kanalın küşâdından sonra mahmel-i Mısırî bahren gittiğinden bir mecburiyet kalmamış, Osman Paşa merhûmun Hicâz vâililiği esnâsında el-Vecîh, Zabâ, Müveylah, Akabe mevkilerindeki Mısır jandarmaları kaldırılarak yerlerine Asâkir-i Şahâne ikâme edilmiş, şikâyat vukû bulduğundan daha ilerüsüne gidilmeyerek bu kadarla iktifâ edilmiş idi. Abbas Hilmi Paşa hazretlerine ihsân buyurulan Fermân-ı Hümâyûnda, Mısır arâzine dâhil olmayan bu mahallerin zikredilmemesi tabîi ise de, İngilizlerin bu bâbda isrâri ve Fermân-ı Hümâyûnun kırâ'atının te'hiri üzerine sadr-ı esbak Cevâd Paşa merhûm tarafından sûreti aşağıda aynen mûnderic 7 Ramazan sene 309 ve fi 26 (8) Mart 308 (6 Nisan 1892) tarihli telgraf Hidiviyyet-i celfleye keşide edilmiş ve Fermân-ı Hümâyûnda kırâ'at olunmuştur.

Sûret-i Telgraf

Ma'lum-ı sâmilere olduğu üzere kıt'a-i Hicâziye sâhilinde vâki el-Vecîh ve Müveylah ve Zabâ ve Akabe nâm mahaller ile Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresinin bazı mevâki'inde Mısır mahmelinin berren gönderilmekte olduğu zamanlarda idâre-i Mısriyye tarafından lüzûmu kadar zaptiye bulundurulmasına müsâ`ade-i seniyye erzân buyurulmuş ise de mahal-i mezkûre 1257 (1841) senesinde Mehmet Ali Paşa merhûma isdâr olunan Fermân-ı aliye merbût ve Mısır idâresi hudûdunu müş'ir olan haritaya gayr-i dâhil yerler olmasıyla hasbe'l-icâb evvelce el-Vecîh ve geçenlerde Zabâ ve Müveylah mevkilerinin Hicâz vilâyetine i`ade-i irtibatları icrâ olunduğu gibi Akabe mevki'inin dahi bu kere vilâyet-i müşârün ileyhâya ilhâkı ve Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresinin dahi büyük peder ve peder-i sâmilere İsmail ve Tevfik Paşaların zamanlarında Hidiviyyet tarafından ne sûretle idâre olunuyor idiye tarâf-ı Hidivânelerinden dahi aynı o sûretle idâre olunmak üzere mezkûr şibh-cezîrece istatükonun muhâfaza olunması şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî iktizâ-yı celflinden olmağla ol bâbda.

Cevâd

Bu telgraf dahi İngiltere devletinin Kahire General Konsolosunun iş'arı üzerine Mısır Cerîde-i Resmîyesiyle ilân edilmiş ve yine Konsolos-u mûmâ (9) ileyhin 13 Nisan sene 1892 tarihiyle Hidiviyyete verdiği ve bu bâbdaki kuyûd-u resmîye meyânına

idhâlini bildirdiği takrîrde, Tûr-ı Sînâ'nın hudûdunu el-Arîş'in cüz'î şarkındaki noktadan bede' ile cenûb-ı şarkî istikâmetinde Akahe Körfezi'ne muntehî ve Akabe Kalesini Hicâz'a mülhak ve şarkında gösteren bir hat ile göstermiştir. Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresi fennen Akahe-Süveyş hattının kısm-ı cenûbîsi olduğu bedîhî ve Akabe mevki'i Hicâz Vilâyetine mezkûr telgrafnâme münderecâtı mücebince ilhâk olunduğundan, Akabe mevki'inin nihâyetini tahdîd eden nokta ile Süveyş arasına mavsûl hatt-ı müstakîmin kısm-ı cenûbîsi Mısır idâresine emânet olarak bırakılan arâziyi göstereceği tahîîdir. İngilizler Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresini el-Arîş - Akabe hattının kısm-ı garbîsiyle göstermek istemeleri, Hükümet-i Seniyyeyi Süveyş'ten uzaklaştırmak maksadından münba'is olub, bu husûsu bir hakka isnâd ettirmeleri için, Cevâd Paşa telgrafnâmesinin tarihi kanalın küşâdî tarihinden sonra olduğundan ve şibh-cezîre üç tarafı denizle ihâta edilmiş karaya denildiğinden ve şibh-cezîre de en dar mahalli ile tahdîd edileceğinden sun'î Süveyş kanalını dahi dâhil ederek, bu sûretle fen ve hakîkat hâricinde teşkil eyledikleri şibh-cezîrenin en dar mahalli dahi Akabe ile el-Arîş arası olmasıyla bu sûrete ilan edilmiştir. Fen ve hakîkat dâiresinde olan Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresiyle bu uydurma Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresi arasındaki fark, Re's-ı Süveyş ve kâ'idesi Akabe ile el-Arîş olan bir müsellesi parça kadar farklı olduğu bâlâda beyân olunan mutala'âtan müstebân olur.

(10) Asıl hakîkat olarak Mısır arâzisi el-Arîş - Süveyş hattının kısm-ı garbîsinden ve Mısır arâzisi olmayarak emânet olarak mu'ayyen noktalarına jandarma ikâmesi şartıyla vedî'a olan Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresi de Akabe mevki'i ayrıldıktan sonra, körfez üzerinde Akabe mevki'inin nihâyetini tahdîd eden nokta ile Süveyş arasına mavsûl hattın kısm-ı cenûbîsinden ibâret olduğuna şüphe yoktur. Mısır fevkalâde Komiseri bulunan Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretleri vaktiyle hukûk-ı Saltanat-ı Seniyyenin muhâfazasıçün, İngilizlerin telkinâtı neticesi Mısırlıların iddî'âlarının vaki olduğunu beyân ve hakikâti ityân eylemiş ve Akabe körfezinin medhalinde bulunan Re's-ü Muhammed ile Süveyş arasına vasıloacak hattı, *Hatt-ı Fasil* addeylemek ve zararımıza mukabil bir kazanç te'min etmek üzere bir i'tilaf husûlüne dahi muvaffak olmuş ise de, bir gün zarfında Lord Cromer'in vazgeçmesiyle bu i'tilaf akim kalmıştır.

Mısır arâzisini ve emânet mahalli ve bu bâbda olan müdde'iyâtı beyân eylediğimizden, şimdi Akabe Meselesinin ne sûretle zuhûr ettiğinden bahsedelim:

Trablusşam ve Kudüs livalarından ondört Tabur vaktiyle Yemen'e sevk olunmuş ve vazifelerini Yemen'de ikmâl eylemiş olduklarından, müreffehen memleketlerine Akabe tarikiyle sevklerine emir ve Fer mân-ı Hümâyûn şeref-sâdır olduğundan, bu Taburların sevki vazifesiyle refakatimde Yaverân-ı hazret-i şehriyarîden bahriye yüzbaşılardan Hasbi Bey olduğu halde 321 senesi 14 Teşrin-i (II) sânisinde (27 Kasım 1905) Akabe'ye vâsıl oldum. Akabe'de Hicâz Fırkasına mensub Altmış İkinci Alay'ın

Dördüncü Taburu'ndan iki bölük ve bölüklerin kumandasında Taburun binbaşı olan Sıtkı Efendi bulunuyor idi. Bu livaların yedi Taburu Yemen'den Akabe'ye gelerek mahallerine sevk edildi. O sırada Yemen'de Cebel-i Şahara'da yeniden uygunsuzluk zuhûra geldiğinden, diğer Taburların sevkîyatı te'hire uğradı, 27 Teşrin-i sânde Binbaşı Sıtkı Efendi'ye Akabe ahâlisinin ileri gelenleri, aldıkları malûmata nazaran, Tûr-ı Sînâ müfettişi olan Bremly'nin Akabe civarına gelerek Tâba ve Cevârifi ve Kuseyme noktalarına karakolhâneler yaptıracağını haber verdiler.

Akabe ahâlisi, Arabândan sade ve koyun toplayarak Süveys'e götürüb satarlar ve emtî'a ve gaz ve şeker gibi levâzımâtı dahi Süveys'ten mübâyâ'a ile Akabe'ye getirirler ve Süveys'e giderken mahall-i mezkûrdan gelir iken Kal'atü'n-Nahl, mutavassıt bir noktada konak mahalli olduğundan, uğrayub gece kalırlar. Kal'atü'n-Nahl ahâlisinin ekserisi Mısır'ın Tûr-ı Sina'ya mahsus olan ve Ukayl efrâdı denilen bir nev jandarması olub millî elbiseyi lâbis, ancak hâmil oldukları silahları jandarma olduklarına alâmettir. Topçu ustası ve sâ'ire gibi rütbeleri vardır. Bu rütbeyi hâ'iz olduğu vakit koluna bir alâmet takar, Akabe Mısır idâresinde iken Akabe ahâlisinin ekserisi dahi Ukayl Efrâdından imiş. Ve Kal'atü'n-Nahl'da bulunan Ukayl Efrâdının bir kısmı da Akabe'den gidenlerden veyahut Akabe'den ta'allukâtı bulunanlardır.

(12) Tûr-ı Sina'nın merkezi Kal'atü'n-Nahl olduğundan, Bremly dahi Tûr-ı Sina'da ikâmet eder ve istihdâm eylediği adamlar dahi bu Ukayl Efrâdı olduğundan ve Süveys'ten Nahl'a uğrayarak Akabe'ye gelen Akabelilere verdikleri havâdis ve muhakkak bir mâha kadar Akabe civarına gelerek Karakol inşasına başlayacakları havâdisi, menbâ'ı itibariyle mevsûk addolundu. Halbuki Mevki Kumandanı olan Binbaşının yedinde muhâfaza edeceği mahallerin nereleri olduğuna dâir bir ta'limât olmadığı gibi ve bunu irâ'a eder harita dahi yoğidi. Kumanda itibariyle merbût bulunduğu Hicâz Fırkasından dahi verilmiş yedinde şifre miftahı bulunmadığından ve kablo tarîkiyle yazsa, telgraf Mısır'dan geçeceğinden, Mısır'a malûmat vermek olacağı cihetle, Medine tarîkiyle Hicâz Kumandanlığına malûmat verdi. Ve vaktiyle Akabe Kâ'imakâmlık olarak teşkilatı icrâ ve bir mülkiye Kâ'imakâmı dahi gönderilmiş ise de beyhûde masraftan başka bir netice vermediğinden, kaza teşkilatından vazgeçilmiş ve Akabe'de bulunan Binbaşuya Kâ'imakâmlık mührü ve bu vazife verilmiş ve Suriye Vâlisi dahi Mevki Kumandanına bir şifre miftahı tevdi' eylemiş olduğundan, Sıtkı Efendi bu şifre miftahından bi'l-istifâde Suriye Vâlisine ve Beşince Ordu-yu Hümayûn Kumandanlığına arz-ı malûmat eylemiştir.

Mûmâ-ileyhden bu bâbda vâki olan muhâberâtın sûretlerini aldığımın ber-vech-i âti dercolundu:

Sûret-ı Telgraf

Akabe beldesi, Akabe Körfezi müntehâsının şark sâhilinde olub (13) mezkûr körfezin garb sâhilinde Akabe beldesinin berren üç saat ve bahran tahmînen dört mil bu' dunda Tâba ismindeki buruna ve Akabe'den Gazze'ye giden Mısır tarafındaki yolun üzerinde Akabe'den tahmînen onaltı ve kırk saat mesâfede Cerâfi ve Kuseyme noktalarına Mısır'a aidiyeti fikriyle, yakın zamanda İngilizin askerî kışlası yapacağını, Mısır tarafından gelenler kaviyyen söylemekte ve halbuki mezkûr noktaların Mısır'a aidiyeti buraca mechûl olmakda ve hudûda dâir elimde asla bir ta'limât bulunmamaktadır. Şayet İngiliz, hâlât-ı ma'râzanın icrâsına kıyâm idüb Akabe'nin kurbünde mezkûr Tâba'ya askerî kışlası yapmağa kalkarsa, müsâ'ade olunub olunmayacağını ve olmadığı takdirde ona karşı ne güne hareket olunacağını emr ve iş'ârını istirhâm eylerim fermân.

Fî 28 Teşrin-i Sâni sene 321

(10 Aralık 1905)

Akabe Kumandanı Binbaşı Sitki

Makâm-ı Ser-Askerîden 8 Kânûn-ı Evvel Sene 321 (21 Aralık 1905)Tarihli Mevrûd Şifrenin Halli :

Akabe kurbünde Cağrafet ve Kuseyme noktalarının dâhilinde olduğu zanniyla oraya bir askerî kışlası inşa edileceği haber alındığı Suriye Vilâyetinin manzûr-ı âli buyrulan telgrafnâmesinde muharrer olup Cevat Paşa merhûmun zaman-ı sadâretinde icrâ olunan tedkikât ile de sâbit olduğu ve haritalarda gösterildiği üzere oraları hutta-i Mısriyye (14) hâricinde bulunduğu, bunun hilâfında müdahaleye meydan verilmemekle beraber mahall-i mezkûrda taraf-ı Hükümet-i Seniyyeden bir kışla inşâsına teşebbüs olunarak âharın inşâatına mahal bırakılmaması şeref-südü buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet- penahî iktizâ-i âlisinden olduğu bâ-tezkere-i sâmiye tebliğ buyrularak mantûk-ı müntfi Hicâz Kumandanlığına dahi tebliğ edilmiş olmağla ona göre iktizâsının ifâ ve enbâsı tavsiye olunur.

Akabe Kumandanlığına

Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Müşriyeti

Erkân- ı Harbiye Dâiresi

Şube

Aded : 8373

Ref'etlü Efendi

Akabe kurbünde Cağrafi ve Kuseyme noktalarına İngilizler tarafından inşasına başlanacağı istihbar olunduğu fi 27 Teşrin-i sâni 321 (9 Aralık 1905) sene tarihli şifreli telgrafnâmenizde beyân olunan askeri kışlası hakkında makâm-ı âli-i ser-askerî ile lede'l- muhâbere alınan emr-i telgraflı cevâbının sûreti leffen savb-ı şeriflerine irsâl kılınmış olmağla meâlinde ve reh-i iktizâ-yı hâlin ifâsı siyâkunda şukka tahrir kıldı. Fî 13 Kânûn-ı evvel sene 321. (26 Aralık 1905)

*Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Müşîri
Hakkı*

(15) Beşinci Ordu-ı Hümâyûn Müşîriyetinden yazılan tahrirât ve melfûfu telgraf 20 Kânûn-ı evvel Akabe'ye vürûd etti. Arabânın Kal'atü'n- Nahl'dan 28 Teşrin-i sâniide getürdükleri ve bir mâh sonra Bremly'nin Akabe civarına gelüb karakol inşasına başlayacağı havâdisi dahi hakikat olarak meydana çıktı. 28 Kânûn-ı evvelde Bremly maiyetinde Ukayl efrâdı denilen beş müsallah jandarma ile Akabe'nin yarım saat mesâfesine Merşiş nam mahalle gelerek çadır kurdu. Bu bâbda Mevki Kumandanı olan Binbaşı Sıtkı Efendi Hicâz Kumandanlığına Medine tarikiyle ma'lûmât verdi ve Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Müşîri ile Suriye Vâlisine bu husûs için keşide eylediği telgrafların ve aldığı cevâbların sûretlerini mûmâ-ileyden aldığından aynen derceyliyorum.

Sûret-i Telgraf

İngiliz teb'asından Tûr-ı Sînâ Cezîresi Müfettişi ve Kumandanı Bremly Beğ Kal'atü'n- Nahl ahâlisinden ve Ukayl efrâdından beş nefer maiyetine alarak Akabe Körfezinin müntehâ-yı garbî sâhiline Akabenin yarım saat bu'dunda ve Gazze ve Mısır tariki üzerindeki Akabe'ye mukâbil olan Merşiş noktasına askeri kışlası yapmak için bugün mahall-i mezkûre geldi. Alınan haber ve benimle görüşmek için gönderdiği iki adam ve mektub üzerine ne fikre mebni geldiğini anlamak için nezdine gittim mûmâ-ileyh Mısır Serdarından aldığım emir üzerine mezkûr noktaya askeri kışlası yaptırmak için geldiğini ve Akabe Körfezi ile Araba Vâdisinin tulen nisfunun ve mezkûr Körfezden berren Bahr-ı sefide olan (16) Merşiş, Ümmü'l-beyân, Gadyân, Nakbü'l- Akfi, Kuntulla Cevârifi, Kasımiye, Acrud, Hân-ı Yunus noktalarının Mısır'a ait olduğunu ve Akabe civarındaki Merşiş noktasına askeri kışlası yaptırdıktan sonra mezkûr noktalardan icâb edenlere de askeri kışlası yaptıracığı Memâlik-i Osmaniye Arabânı Mısır tarafına geçüb bir fenalık yapmalarını der-meyan edüp yaptıracığı kışlalar

aralarında onar nefer kuvvetinde hecünlû devriyeleri bulunduracağını sûret-i kat'iyede ifade ederek hudûdun tahdit olunmasını teklif eyledi.

Mûmâ-ileyhe taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeden emr alınmadıkca nukât-ı mezkûrenin hiç birine askeri kışlası yapturamayacağı sûret-i kat'iyede söylendiğinden cesaret edemeyüp emrin vürûduna kadar mezkûr Merişş noktasında beklemekte ve taht-ı tarassudda bulundurulmaktadır. Yedinde mufassalan hudûdu irâ'a ta'limat-ı vâzihanın itâsını ve icâbının icrâsını istirhâm eylerim. Fermân

Akabe Kumandanı
Binbaşı Sitki

Akabe Kumandanlığına 28 Kânûn-ı evvel 321 (10 Ocak 1906) iş'âr-ı âli-i ser-askerîye atfen evvelce de bildirildiği üzere beyân olunan nokta Mısır hâricinde olduğu gibi Hân Yunus'da dahi el-yevm müfreze-i askerîye mevcûd bulunduğuna ve keyfiyet ber- tafsil makâm-ı seraskerîye arz kılındığına mebnî hudûd-ı resmîyeyi mübeyyin harita (17) ve ta'limâtın bi'l-vürûd ve harita üzerinde tatbîk olunmadıkça zinhâr inşaâta mahal bırakılmaması.

Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Müştri
Hakkı

Akabe Kumandanlığına

28 Kânûn-ı evvel sene 321 (10 Ocak 1906) tarihli telgrafnâmeniz Baş Kâtib-i Celîleye ve Makâm-ı Celîl-i Sadâret-penâhîye arz olunmuş idi. Şimdi cevâben alınan telgrafnâme-i sâmi Akabe'ye yarım saat veya üç çeyrek mesâfede kâ'in ve müntehâb bir noktada İngiliz Remli Beğ karakolhâne inşâ ve efrâd ikâme edeceğini beyân eylediği anlaşılmuş olub hutta-i Mısriyye hâricinde bulunan mahallere Mısırca bir sûretle meydan verilmemesi irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahî iktizâ-yı âlisinden olduğu iş'âr ve icâbı takdirde orada bulunan kuvvetin Müştriyet-i Celîle ile bi'l-muhâbere tezyîdi lüzâmı ezbâr buyurularak müşârün-ileyhâya teblîğ olunmakla ona göre icâbının icrâsı ve istidla'ât-ı behiyyelerinin pey-der-pey enbâsı muntazırdır efendim.

Suriye Vâlisi
Nazım

Bremly'nin şu sûrette vâki teşebbüsü üzerine Binbaşı Sıdkı Efendi'nin ifadesi hale ve aldığı emirlere muvâfık idi ve vâki mûmâna`at üzerine karakol inşası için Akabe'den ameale tedârîki ihtimali kalmamış olduğundan Mısır'a ma'lûmat vermek ve Karakol inşasına müsâade istihsâl ettirmek (18) için necâb-ı mahsûs gönderdiği haberini dahi aldık. Merşîş'in Akabe'ye mesâfesi beş kilometre olduğundan gece inşaata mahal bırakılmamak için Bremly'nin refakatına bir kaç neferle Mülâzım Nuri Efendi gönderildi. Bremly'ye kendisi Mısır me'mûru olduğundan kendi me'mûrlarımızdan addlolunduğu için hakkında hürmet-i mahsûsa olmak ve muhâfazalarında bulunmak üzere bir zâbit ile bir kaç nefer gönderileceği Mülâzım-ı evvel Cemil Efendi vâsıtasıyla tebliğ edildi. Mûmâ-ileyh cevâben memnuniyetini beyân eylediğinden muvâfakatı istihsâl edilmiş idi. Nuri Efendi'ye dahi inşaata meydan vermemesi emri Binbaşı tarafından verildi. Şu sûretle Bremly'nin harekâtının akîm bırakacak ve karakol inşasına meydan vermeyecek tedâbir Binbaşı tarafından tamâmen icrâ edildi. Bremly'nin geldiği güne kadar ondört gün evvelisinden itibaren Ma'an ile Akabe arasında telgraf hattı meksûr idi. O gün hattın akşama doğru tamiri hitâm bulduğundan muhâberata başlandı. Redif Taburlarının Yemen'den avdetleri te'hire uğradığından ve o sıralarda rahatsız dahi bulunduğumdan Der-sa'âdet'e avdetimi 19 Kânûn-ı evvelde istirhâm eylemiş idim. Hattın küşâdıyla Mâbeyn-i Hümâyûndan aldığım telgrafda refikim Hasbi Beğ ile Şam'a giderek tedâvi olmaklığım Yemen ile bi'l-muhâbere sevkîyât başladığından Akabe'ye avdetle ifâ-yı vazife eylemekliğim hakkında irâde-i Seniyye-i Hazret-i Padişâhî şeref-sanîh olduğu Ser- Kâtîp Paşa tebliğ ediyor idi.

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâneye Remli Beğ'in geldiğini ve vukû`-ı hâli (19) ve yapılan tedâbiri arz ettim ve Şam'a müteveccihen hareket eyleyeceğimi dahi ilâve eyledim.

30 Kânûn-ı evvelde Akabe'den Şam'a müteveccihen hareket eyledim. Ma'an'a bir gün mesâfede bulunan Fûveyle noktasına muvâsalatımda Akabe Binbaşısının çıkardığı necâb yetişerek Mâbeyn-i Hümâyûndan nâmıma mevrûd 30 Kânûn-ı evvel tarihli telgrafı teslim etti. Mezkûr telgrafnamede Remli Beğ'in teşebbüs-i vâki`ı üzerine ittihaz olunan tedâbirin muvâfık olduğu ve Şam'a avdetim tebliğ edilmiş ise de Akabe'de kalmaklığımın muvâfık bulunduğu, Bremly Beğ'in karakol inşa edeceği mahalle hemen bir karakol inşası Suriye ve Hicâz'dan gönderilmesi emr ve fermân buyurulan birer bölük Asâkir-i Şâhâne ile Akabe'deki Asâkir-i Şâhânenin oralarda ikâmesi ve Yemen'den avdet etmekte olan Asâkir-i Şâhânenin cümleten memleketlerine salıverilmeyüb bir kısmının orada alıkonulmasını ber- mantûk-ı emr ve Fermân-ı Hümâyûn Ser- Kâtîb Paşa tarafından tebliğinden ibâret idi.

Hemen Fûveyle'den hareket ettim. iki günde kat` ettiğim mesâfeyi bir gecede kat` ile ale's-sabah Akabe'ye muvassalat ettim. Bremly Beğ yine Merşîş'de çadıra

bulunuyor ve yanındaki jandarmalar dahi ayrıca reksettirdiği diğer bir çadırda bulunuyorlar idi. Onun doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyye idâresinde bulunan bir mahal olduğu ve karakol inşâsına müsâade edemeyeceğimizi ve sû'î tefehhüme mahal kalmamak için Mısır'dan meselenin takibi daha muvâfık olacağını söyledim. Remli Beğ ise Bâb-ı âlî'ye müracaatla karakol inşası için müsâade edilmesini Mısır'a (20) yazdığından henüz bize bir emir vurûd etmemesini hayretle telâkkî etti. Öyleyse Merşîş, Mısır'a ait değildir, doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyeye aittir diyerek resmî bir kâğıt veriniz dedi. Bu sûretle yedine bir kâğıt verdim. Mûmâ-ileyb de Mısır'dan bir vapur istediğini ve geldiği zaman geminin süvarisine verilmek üzere İngilizce bir kâğıt yazarak mazrûfan Sıtkı Efendî'ye teslim etti. Ve gündüz I Kânûn-ı sâni saat sekizde çadırlarını toplayarak Süveyş'e müteveccihen hareket eyledi. Meselenin bidâyeti bu sûretle başladı. Mûmâ-ileyhin Süveyş'den istediği vapurla amele ve malzeme-i inşâ'îye ve asker getireceği ba`dehu anlaşılmıştır.

Şu sırada Yemen'de igtîşâş kesb-i ehemmiyet eylediği gibi Avrupa devletleri de Fas Konferansıyla meşgûl bulunuyorlar idi. Vilâyât-ı Selâse maliyesinin teftiş hakkını kazanmak için, Avrupa devletleri donanmalarının müttehiden aleyhimizde icrâ eyledikleri nümâyîş hareketi dahi henüz hitâm bulmuş idi.

İngilizlerin efkârına göre, kendileri için müsait bir zaman intihâb edilmiş idi. Bremly'nin ifadesi vech üzere müsâade edilse, mes'ele bi't-tabi çıkmaz ancak Vâdi-i Araba elden gider. Bahr-ı Lût'a kadar mahaller Mısır idâresine geçer, Kudüs'e doğru yol verilmiş olur ve Cezîretü'l-Arab'ın esâsı dahi tehlikeye girmiş bulunur idi. Bremly'nin Vâdi-i Araba dâhilinde Mısır arâzisi aramasına kat'iyen hakkı olmadığı şüphesizdir. Ancak Vâdi-i Araba'da Gadyân civarında Lilhayat kabilesinin bir cüz'ü bulunub Akabe Mısır idâresinde iken te'min-i selâmet için, bunlara mahsûs Surre avâ'idi (21) Mısır tarafından itâ ediliyor imiş. Akabe Hükümet-i Seniyye tarafından alındıktan sonra bu avâ'idi Mısırlılar kat' etmişler ve buralarda sâkin Arabânın meşâyihini bulunan Süleyman Halîf ile Şeyh Masmah bu avâ'idden istifâde etmişler imiş. Ve bu davalarının halli ve sâire için her nev müracatlarına dahi bakılmış olduğuna mebnî Bremly bu yüzden bir hak görüyor idi. Bu şeyhlerin para verilince alacakları tabî ve biz de vermiş olsak alacakları bedîhî bulunduğu ve vaktiyle dahi Hükümet-i Seniyye tarafından bu şeyhlere birer kılıç verilerek taltif edilmiş bulduklarına binâen Vâdi-i Araba'ya göz diken Bremly'nin iddî'ası vâhî idi. Bremly'nin hareketini müteâkib Merşîş'e gidilerek karakol mahalli bi'l-intihâb vaz`-ı esâsî icrâ ve beş günde karakol itmâm edildi. Ve Beşinci Ordu-yu Hümâyûna malûmat itâ olundu. Asâkir-i Şahâne'nin ve ahâlinin muâvenetiyle karakol inşâ edildiğinden binbeşyüz kuruluş ancak masraf vukubularak tarafımdan sarf ve ba`dehu mu'âmele-i lâzimesi yapılarak, Ordu-yu Hümâyûndan alındı. El-yevm elimizde bulunan bu karakol

Vâdi-i Araba'yı Hükümet-i Seniyye cihetinde bırakmak üzere tahdîd edildi. Vâdi-i Araba hakkında büyük büyük emeller besleyen Bremly Bey'e bu halin pek ağır geldiğinden şüphe yoktur. Şeyh Süleyman ile Şeyh Masmah dahi nezdime gelerek kat'iyen Mısır idâresini istemediklerini ve Hükümet-i Seniyye idâresinde bulduklarını beyân eylediler. Ve mahallerinde oturmaları tefhîm ile gönderildiler. Ve Akabe'den itibaren Körfezin medhâline kadar bulunan Arabânın şeyhleri dahi nezdime geldi. Kâffesine (22) buldukları mahalleri muhâfaza eylemeleri tenbîh edilerek izhâr-ı sadâkatlarından dolayı beyân-ı memnuniyet edildi.

Mes'elenin sûret-i tahaddüsü Mavi Kitapta Lord Cromer tarafından şu sûretle tasvir edilmektedir. Evvel emirde Bremly'den bahs olunuyor. Bremly'nin bedevî lisanına vâkıf ve fa'al olduğu ve Arabânın arasında tahaddüs eden davaları kâ'ide-i araba tevkîfen ru'yet etmeye muktedir bulunduğu ve bu yolda Tûr-ı Sînâ'da kırk kadar dava halleylediği için Mr. Bremly'nin Tûr-ı Sînâ Müfettiş ve Kumandanlığına ta'yin olduğunu ve Tûr-ı Sina'da imârete sarfolunmak ve karakol inşa etmek üzere beşbin lira da mûmâ-ileyhe verildiğini bildiriyor. Hicâz şimendifer hattının Ma'ân'a geldiğinden dolayı, İngilizlerin buna mâni olmak istediklerine ve bu sûretle tahsisât vermeleri, İngilizlerin Devlet-i Osmaniye ile Mısır arasına hudut te'sis ederek, müstahkem mahaller yapacağına dâir Mısır'da intişâr eden ittihâd-ı islama taraftar gazetelerin o sırada neşriyâta bulduklarını ve bu havâdis Der-Sa'adete aksettiğinden, Hükümet-i Seniyyece bir endişe hâsıl olduğunu zikreyliyor. Ve şu sırada beyne'l-arabân zuhûr eden bir davanın ru'yeti için Bremly'nin Akabe civarına geldiği ve Akabe Kumandanıyla görüştüğü beyne'l-Arabân bir uygunsuzluk zuhûra gelmemesi için Hatt-ı Fâsıl ta'yininin muvâfık olduğunu söylediğini ve bu sebepten Bâb-ı Ali'den bir Komisyon istenildiğinden bahsediliyor. Ve Şeyh Masmah ile Süleyman Halifî için dahi tarafımızdan para verilerek ikna eylediklerini ve bunların buldukları mahallerin Mısır arâzisi olduğunu ve öteden beri Mısır'dan Surre avâ'idî (23) aldıklarını, Bremly'nin yazdığını beyân ederek, bu meseleyi Hatt-ı Fâsılının ta'yininden sonra çıkacak neticeye ta'alluk eylediğini bildiriyor.

Lord Cromer, istemeyerek yine hakîkati söylüyor. Hicâz şimendifer hattı Ma'ân'a geldikten sonra, bu işe bir netice vermeğe karar vermiş, Süveyş'e bir perde hattı çekmeğe lüzûm görmüş, öteden beri bu maksadı takiben Tûr-ı Sina'da dolaştırdığı İngiliz Bremly'yi müddet-i medîde Tûr-ı Sînâ Kumandanlığından bulunmuş olan Mısır Miralâyı Said Rifat Bey'in yerine Mr. Bremly olduğu halde, Tûr-ı Sînâ Müfettişliğine ta'yin ve imarât bahânesiyle mûmâ-ileyhin yedine Mısır'dan beşbin lira itâ ve Hidiviyyetin haberi olmaksızın evvel emirde resmî mu'amele cereyân etmeksizin bu adamı sevkeylemiştir. İngilizler, Mısır hizmet-i askeriyesine girdikleri vakit veyahut bi'l-fiil Mısır me'muru buldukları halde kıyafet-i askeriyesinde veyahut

mülkiyesinde bulunurlar ve Bremly'ye bizim dediğimiz gibi, Bremly Bey veyahut Efendi deniyor. Bremly, vazifesini şapkasiyle, İngiliz kıyafetiyle icrâ eylemiştir. Ve Mavi Kitapta bile Mr. Bremly diyerek zikredilmesi şâyân-ı dikkattir. Yalnız mûmâ-ileyhi Lord Cromer'in fikr-i zâtisinin icrâsiçün bir altı ve âdât-ı Araba ve lisân-ı Araba vukûfu olan bir me'muru olarak söylemek muvâfıkdır. Halbuki Cevâd Paşa telgrafnâmesinde, Hidiv Hazretlerine hitâben peder ve büyük pederleri zamanında olduğu gibi Tûr-ı Sînâ'nın idâresi tevdi olundu deniliyor. Ve ol vakitler elbette mahmel-i Mısırye'nin te'min-i selâmeti için emânet verilmiş bir kıt'ânın idâresini bir İngiliz'e tevdi eylememiş (24) olduklarından, Hidiviyet-i Mısırye'nin bir Mısırlı hulamayarak bu İngiliz'i bu işe sokması, bu gibi bir neticeyi ihzâr için olacağına şüphe olmadığından, evvelce bu keyfiyete itiraz lazım gelür idi. *İlk müsamaha, Bremly'nin ta'yîniyle başlamıştır.* Ve Bremly'nin Akabe civarına gelerek ve çadırlarını rekzederek altı gün oturması ve karakol inşâsında ısrâr etmesi ve Mısır'dan Bâb-ı Ali'ye müracaatla, Hatt-ı Fâsıl ta'yîni için komisyon istemeleri, Lord Cromer'in efkâr ve niyatının tatbîkatı olduğuna ve bu işe kat'i bir karar verdiğiine şüphe bırakmaz. Ol vakitler Mısırca olacak bir işin Lord Cromer'in malûmatı ve müsâadesi hâricinde olamayacağına, Mısır'ı iyice bilenler, tasdikde tereddüt etmezler. Ancak Lord, en esâslı maddede aldanmış ve büyük bir hatada bulunmuştur. Birincisi, Bremly'nin bilâmüşkilât bu karakolhâneleri inşâsına imkân olduğunun tasavvuru, ikincisi dahi bir mes'ele zuhûr eder ise, Mısır askerini Hükümet-i Seniyyeye karşı kullanılabileceği ki bunların her ikisinde dahi alandı. Şeyh Masmah ve Süleyman Halifî'nin tarafımdan para ile ikna edilmeleri ciheti dahi gayr-i vâkidir. Bunların Hükümet-i Seniyye'ye karşı merbûtiyet-i kaviyeleri üzerine Mısır'dan senevî aldıkları, Süleyman Halifî'nin otuz ve Masmah'ın oniki lira kadar bir avâ'idi terk eylemeleri, paraya tama` etmediklerini ispata kâfidir. Ve Vâdi-i Arabâ'nın Hükümet-i Seniyye idâresinde kalmasıyla, bu iddi'ânın vâhî olduğu sabit olmuştur.

Mes'elenin zuhûrunda Akabe'de Altmışikinci Alay'ın Dördüncü Taburundan (25) 170 mevcutlu iki Bölük-ü Nizâmiye ve sevkîyâta müstahdem bulunan Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Dokuzuncu Nişancı Taburundan kırk nefer ve onbeş ester-süvâr mevcûd idi.

Kuvvetimizin bir bölüğü Meriş'te ve mütebâkisi Akabe'de bulunuyordu. Kânûn-ı sâninin dokuzuncu (22 Ocak) günü akşam üzeri saat onbir râddelerinde, bir vapurun Akabe kal'asından yedi mil mesâfede ve Tâba'nın iki mil cenûbunda "Kalî a cezîresi - Firavun adası" küçük ve susuz cezîreye yaklaştığı görüldü. Bremly Bey'in geleceğini beyân eylediği vapur olduğu tahmîn edildi. Ve ala's-sabah Tâba'ya asker çıkarmak ihtimali dahi muhakkak addolunarak, keyfiyet Mâbeyn-i Hümâyûna ve Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Kumandanlığına arzedildi. Ve Binbaşı Sıtkı Efendi'ye

ester-süvar müfrezesi verilerek, Tâba'ya çıkmağa teşebbüs vuku`bulur ise men etmesi ve Meriş' te bulunan kuvve-i askeriyeden istifâde eylemesi husûsu tefhîm edildi.

Tâba, Akabe halicinin bir ucudur. Ve Akabe'ye mesâfesi beş mildir. Akabe'deki büyük çaplı bir top, Tâba'yı ve Tâba'daki top Akabe'yi döğer. Tâba'nın Akabe mevki'ine dâhil olduğuna kat'iyen şüphe yoktur. Tâba'da köy ve ova olmayub, iki dönüm ağacıyla bir su kuyusu mevcuttur. Bir kuru vâdinin denizle birleştiği mahalde hâsıl eylediği düzlüğe ıtlak olunmaktadır. Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Müşriyetinden bu husûsta bir cevâb alınamaub, ancak Makâm-ı Sadâret'ten aşağıda sûreti muharrer telgrafı aldım.

(26) Tâba doğrudan doğruya idâre-i Devlet-i Aliyyededir. Mısır askerinin oraya çıkması câ'iz değildir. Her türlü tedâbire müracaatla bunların men'-i ihrâcı lazımlı gelir. İşbu telgrafımı Mısır'dan gelen Miralây'a tebliğ ile sûretlerinin tefhîmi icâbeder. Keyfiyet, Hidiviyet-i Celîleye mufassalan yazılmıştır.

Sadrazam

Ferid

Ala's-sabah Mısır askeri Nûru'l-Bahr vapurundan sandallara binerek Tâba'ya çıkmağa teşebbüs ettiler. Sıtkı Efendi müfrezesini karşılarında buldular. Kendim de Meriş'e geldim ve Meriş'ten gönderilen otuz nefer bir zâbit, Sıtkı Efendi müfrezesini takviye etti. Mısır'dan gelen askerın Kumandanı Miralây Sadi Bey olduğundan, Sıtkı Efendi tarafından karaya çıkmamaları tefhîm edildi. Ol vakit vapur sancak keşide etmediğinden, vapurun Mısır veyahut İngiliz vapuru olduğu da anlaşılmamış idi. Meriş'te bulunan Kolağası Fuat Bey ve Tabur İmamı Yümni Efendi, Miralây Sadi Bey'e ayrıca gönderilerek, Mısır askeri, Asâkir-i Şâhânedan ma'dûd olduğu ve cümlemizin Makâm-ı Hilâfete merbût olduğumuzu ve bir bayrak altında bulunduğumuzu, bir uygunsuzluk zuhûra getirdiği halde maddî ve manevî mes'uliyetin kendisine râci olacağı ve Halifemizin arzusu dahi böyle olduğu cihetle, kat'iyen çıkmak teşebbüsünden fâriğ olmaları, tarafımızdan Sadi Bey'e tefhîm ettirildi. Mûmâ-ileyh dahi, Halifemizin rahatsız olmasını kat'iyen arzu etmem ve bir hâdiseye sebep olmasını dahi istemem. Makâm-ı Hilâfete merbûtiyetimiz tabîdir, cevâbını göndererek, Asâkir-i (27) Mısıriyeyi sandallardan vapura aldı. Bu sırada Bremly Bey, Mısır askerinin Tâba'ya çıkmalarını tahmîn ile eşyasiyle beraber kara tarafıyla Süveys yolundan Tâba'ya geldi. Mısır askerinin Nûru'l-Bahr vapurunda açıkta ve Sıtkı

Efendi'yi Tâba'da gördü. Sıtkı Efendi'ye hitâben, Mısır askerini niye çıkartmadığı, çıkartılmamakta ısrâr olduğu halde, vapurlar ve mühim kuvvet geleceğini söyleyerek, Nûru'l-Bahr'dan gelen sandallara rakib olarak gitti. Bir müddet sonra vapur Akabe'ye geldi. Sadi Bey, Bremly Bey vapurun Kumandanı İngiliz Binbaşı nezdime geldiler, konuştuk. Sadrazam Paşa'nın telgrafı münderâcıtını dahi anlattım. Bremly Bey, Mısır Serdarından aldığı emir üzerine, Nûru'l-Bahr vapuruyla gelen elli Mısır askerini Merşiş'e ve Tâba'ya ikâme edeceğini söyledi.

Mezkûr noktalara asker koymağa hakkı olmadığı ve Mısır askerinin şu sûretle karaya ihrâcına müsâ'ade edilmemesinin zâten söylendiği ve bu meseleyi ihdâs eylediğini tâbi ile metbû arasında değil, iki devlet arasında bile cebren bu sûretle kalkışılmayacağı layıkıyla tefhîm edildi. Ve usûlen bir hareket olmadığı dahi anlatıldı. Mûmâ-ileyh yine Vâdi-yi Araba ile Akabe halicinin nısfının mine'l-kadîm Mısır'a ait olduğu, bu husûsu kabul etmediğimiz halde, el-Vecîh'e kadar evvelce Hicâz Vilâyetine îade-i irtibatları icrâ olunan mahallerin Mısır'a be-tekrar ilhâka hak kazanmış olacaklarını söyleyerek asker çıkarmakta ısrâr eyledi. Bi't-tabi reddedildi. Saatlerce mükâleme devam eyledi. Nihâyet vapura avdet (28) ettiler. Vakit geç olduğundan vapurun Akabe önünde kalacağını söylediler ve biz de o geceyi sâhilde hurmalıklar arasında geçirdik. Akabe'deki kuvvet elli neferi mütecâviz değil idi. Yalnız Nûru'l-Bahr vapurundan çıkacak askeri men'e kâfi idi. Mâbeyn-i Hümâyûn Ser-Kâtib-i Celîlesinden bu gece aldığım telgrafda uhdeme Mirlivâlık rütbesi tevcîh ve ihsân ve Akabe'ye bir gûne tecâvüz vukû'una meydan verilmemek üzere bu işe me'mûr buyurulduğumu irâde-i celîle-i hilâfet-penâhî mantûk-ı âlisine tevfikân tebşîr ve Akabe'ye kuvve-i kâfiyyenin irsâli ve dört beş Tabur Asâkir-i Şâhâne ikâmetine müsâ'ade bir kışlanın inşâsının dahi icâb idenlere tebliğ edildiğini bildirdi. Cevâben arz-ı şükân eyledim. 15 Haziran sene 315 tarihinde Yemen'de Miralây olmuş idim. 10 Kânûn-ı sâni sene 321'de şu sûretle livâ oldum. 11 Kânûn-ı sâni dahi Akabe'ye bir gûna tecâvüz vuku'una verilmemek üzere bu işe me'mûr buyurulduğum cihetle Akabe'de bulunduğum müddetçe tedâbir-i lâzime'nin ittihâz ve istikmâline bilhassa i'tinâ ve ihtimâm ederek bir neferin karaya çıkmasına katiyyen meydan vermemekliği ve takyidât-ı muktezîyenin ale'd-devam ifâsından geri durulmayarak bu bâbda pey-der pey arz-ı ma'lûmât eylemekliği mi bâ-irâde-i seniyye-i hilâfet-penâhî tebliğ eyledi. Ale's-sabah vapurun Tâba'nın iki mil cenûbundaki (Kalî'a- Firavun) Cezîresine gitti ve Sıtkı Efendi'den müte'âkiben aldığım raporda cezîreye çıktıklarını bildirdi. Vâdi-i Araba hürâsete gayetle kaabiliyetlidir ve bir iki metre kazıldıkça su çıkar ve tahte'l-arz cereyân olduğu anlaşılacaktır. Bu vâdinin nısfının istenilmesi hikmeti (29) hakka müstenid olmayub, hoşâ gittiğindedir. Merşiş'de Ümmü'l-Beybân'da karakollar inşa olunması dahi bu iki nokta arasında Nakbü'l-Akfi vesâire gibi onbir geçit vardır ve bu geçitler - bâlâdaki iki noktaya

Mısırlılar tarafından karakol yapıldığı halde Mısır tarafında kalacağından medhâller kâmilen onların yedinde kalub bizim bilâ-teviye - düzlüğe çıkmaklığımızı te'mîn içindir. Bunlar hep mülâhazât-ı askeriye yürütülerek hesaba konulmuş hak aranılmamıştır. Akabe'de, Merşîş'de, Tâba'da Asâkir-i Şâhâne olduğundan Akabe halici taht-ı emniyete alınmış ve Vâdi-i Arabâ muhâfaza edilmiştir. Akabe'den Tâba'ya kadar mesâfe halici dolaşmak şartıyla onsekiz kilometre kadar olub bu vâsi mahallin eldeki ikiyüzden ibâret bir kuvvetle muhâfazası müşkülce ve Bremlı'nın geleceğini ihbâr eylediği vapurlar ve kuvvet gelir ise Süveys'den geleceğinden ve bu da nihâyet yirmidört saatlik mesâfe olduğundan mevki'imiz nâzik idi. Tâba hâdisesi günü Akabe mevki'inin muhâfazâsiçün ne kadar askere ihtiyaç olduğu suâl edilmiş iki Tabur piyâde ve bir batarya top istemiş idim. Üç Tabur tensip edilmiş Beyrut'ta bulunan Mardin ve Kiği Taburlarıyla Hicâz'dan bir Taburun ve Şam'dan bir Bataryanın irsâli Kumandanlıklarına yazıldığı tarafıma iş'âr edilmiş idi. Bu Taburlar gelinceye kadar Dokuzuncu Nişancı Taburunun sevkiyatta müstahdem müfrezelerinden Akabe'ye gelenler alıkonulmuş ve Suriye Vâlisinden Ma'ân'daki yirmi jandarma süvarisi istenmiş ve müşârün ileyh dahi Akabe'ye hareketleri emrini vermiştir (30) 12 Kânûn-ı sânide yine Makâm-ı Sadâretten âtideki telgraftı aldım.

Tâba Mevki'ine bir İngiliz Zâbitiyle beş nefer Mısır askerinin çıkarıldığı işitildi. Buna dâir bir iş'ârınız olmadığına bakılır ise, mesmû'ât yalan olması gerekdir. Herhalde tebliğât-ı sâbika dâiresinde tedâbir-i lâzimenin itihâzıyla muğâyir-i rızâ-yı âli ahvâl vukû'una meydan verilmemesi tekrar ihtâr olunur. Aradığınız levâzım ve sâir yoldadır.

*Sadrazam
Ferid*

Mes'ele, bâlâda beyân olunduğu üzere cereyân etmiş ve Tâba'da dahi Mısır askeri bulunmamış olduğundan ol vechle cevâb verildi. Birkaç dûm ağacıyla bir su kuyusundan başka ebniye ve sâireye mâlik olmayan ve kendi ismindeki kuru vâdinin denize müntehî olduğu mahalde vâki Tâba, bir ehemmiyet-i mahsûsa peydâ eyledi. Mamâfih Tâba'da otuz mil cenûpta Mısır jandarmalarının ikâmet eylediği Nuveybe'ye kadar tatlı su yoktur. Tâba'nın ehemmiyeti Akabe Halici'nin bir ucu ve Akabe civarında barınılacak bir nokta olmasıdır. Ve Akabe mevki'inin müdâfasına dâhil bulunmasıdır. Tâba, Avrupa cerâ'idinde bir şehir telâkkî edildi. Onbeş mil Tûr-ı Sînâ dâhiline girilerek, Asâkir-i Şâhâne'nin işgâl eylediği ve bu tecâvüzün haksızlığından bahsedildi. Bu rivâyâtın ne türlü menâbi'den teraşsuh eyleyeceği az te'emmül ile meydana çıkar.

Kibert'in haritalarında, İngiliz haritalarında Fıravun cezîresi gösterildiği Akabe'ye yedi mil mesâfesi olduğu ve Tâba'nın daba iki mil mesâfe (31) şimâlde bulunduğu meydanda iken, işe vâkıf me'murlar bile Asâkir-i Şâhâne'nin onbeş mil Tûr-ı Sînâ dâhiline girdiği iddiâsında bulundular. Halbuki Bremly Bey'in mütecâviz olduğu bâlâda beyân eylediğim vekâyî -i hakîkiye ile sâbit, Tâba'ya asker ihrâcı teşebbüsü üzerine Tâba'ya Asâkir-i Şâhâne geldiği kendisince dahi müselleme ve Cevâd Paşa telgrafnâmesi ahkâmınca Tâba, Akabe mevki'i dâhilinde olduğundan ta'arruzu bedihî idi. Merşîş'e çadır kurması Vâdi-i Arabâ'nın nısfına tasarruf iddi'âsı, mes'ele çıkarmak için uğraşdığıнын burhanı idi. Müdâfi'i mütecâviz, mütecâvizi mazlûm göstermek, yapılan bir desiseyi hakikat yerine koyub iddiâyâ kalkışmak olagelmış şeyler olduğundan, bu da bu kâbilden idi. Mamâfih bu ahvâl, Mısırca heyecan husûle getirmeğe ve haksızlık anlaşılmaya başlayıp, Hükümet-i Seniyye lebinde matbû'âtın kısm-ı a'zâmı neşriyâta bulunmağa başladı. Bu sırada Bremly Bey, yeniden mes'ele ihdâsına kalktı. Akabe'den Süveys'e giden tarîk, Merşîş'den geçer. Merşîş, Akabe Körfezi'nin garb sâhilinin karaya muntehî olduğu noktadır. Buraya kadar deniz seviyesinde olan yol takip olunur. Buradan itibaren Süveys yolu meyilli ve gayr-i muntazam tepecikler arasında geçer ve bu sûretle devam ile Tahtü'n-Nakib denilen bir mahalde köprüden geçer. Sert, milli, büyük himmetlerle açılmış bir geçidi takip ile iki buçuk saatte düzlüğe muntehî olur. Buradan Süveys'e kadar yol düz addolunur. Bu yokuşa Nakibü'l-Akabe ta'bir olunur. Düzlük olan mahale Sathü'n-Nakib denilir. Nakibü'l-Akabe'de yalnız bir su noktası olub, El-Katâr tesmiye olunur. Gerek bu su mahalline ve gerek Sathü'n- (32) Nakib'de Gazzc ve Süveys yollarının ayrıldığı Mafrak noktasına hâkim olan noktaya El-Gerigire(?) noktası denilir. Bu noktanın sath-ı bahrdan irtifâ'ı dokuzyüz metre kadardır. Bu noktaya bir mülâzım kumandasında bir takım Mısır askeri ikâme eyledi. Yani geçidi tuttu. Bu bölük evvelce Mısır Hükümdarı olan Kansu Gavri'nin emriyle vüzerâsından birinin son derecede himmetiyle açıldığı ve mahall-i mezkûrede bulunan bir taştâ mahkûk olduğundan ol vakitten beri Hac yolunun buradan geçtiği anlaşılmıştır ve cennet-mekân Sultan Selim-i evvel hazretleri bu yolu ve Akabe kalcsini tamir eylemiştir. Tahtü'n-Nakib'deki köprü dahi câri bir su üzerine kurulmuş olmayıb ziyâdece yağmur yağdığı zamanda yolda mürûr ve ubûru men'etmesün için inşa edilmiştir. El-Katâr'dan başka o civarda su kuyusu yoktur El-Gerigire noktası Akabe'nin kara cihetinden kilidi olduğundan ve Akabe mevki'ine dâhil nukâddan olduğundan bu hareket Bremly tarafından edilen bir tccâvüz idi ve esâsen Tûr-ı Sînâ dâhilinde bile Mısır askeri ikâmesine hakları olmadığından Tûr-ı Sînâ'yı dahi geçerek Akabe mevki'i dâhiline asker koymaları ahde muğâyir idi. Hâli hikâye ederek Makâm-ı Sadâret'e arz-ı ma'lûmât edildi. 13 Kânûn-ı sâvide (26 Ocak) Makâm-ı Sadâret'ten âtidedeki telgrafnameyi aldım.

Asâkir-i Mısriyye'nin Hidiviyyet idâresinde idüğü oraca mu`ayyen olub ve ma`lûm olması lâzım gelen arâzi dâhilinde kılması icâb ettiği Asâkir-i Şâhânenin dahi şimdiye kadar doğrudan doğruya Saltanat-ı Seniyyeye â'id olan yerleri muhâfaza etmesi muktezâ idüğünden ana göre (33) vesâyâ-yı mesbûka vechiyle idâre-i maslahat olunması lazım geldiği telgrafların cihet-i askeriyeye tebliğ edildiği beyân olunur.

*Sadr-ı Azam
Ferid*

Yine 14 Kânûn-ı sânide (27 Ocak) aldığım telgrafın sûreti aynen dercedildi.

İş`âr-ı âhiriniz üzere lâzım gelenlere icrâ-yı tebligât olunmuştur. Gayet ihtiyat üzere hareket olunarak tevsî`-i gâ`ileye meydan verilmemesi dirâyetinizden muntazırdır.

*Sadr-ı Azam
Ferid*

Sadr-ı Azam Paşa'nın şu sûretle emirlerinin esbâbı görüldükten sonra anlaşıldı. Şu sırada Lord Cromer İngiltere'nin Der-Saâdet Sefirine Hatt-ı Fâsıl ta'yini için komisyon göndermediklerinden Cevâd Paşa telgrafnâmesini tanımadıklarından ve Mısır Askerinin ihraçlarına mümâna`at eylediklerinden dolayı Bâb-ı Aliyi protesto eylesini bildirmiş ve Lordun iş`ârı icrâ olunduğundan ileri gelmiş olduğu tezâhür ediyor.

Şu telgrafların münderacâtına tatbîk-i hareket sarâhat-ı kat'ıyye olmadığından güç idi. Ol vakitler Mısır arâzisi neresi olduğuna dâir Bâb-ı âli'nin ma`lûmâtı olmadığı emirlerde sarâhat-ı kat'ıyye olmamasından ve bu husûsun Akabe'den beklenmesinden kat'ıyyen anlaşılmakta idi. Cevâd (34) Paşa telgrafnâmesinde Akabe mevki`inin Hicâz Vilâyetine iddiâ-yı irtibâtı icrâ edilmiş olduğu muharrer ve istatükonun muhâfazası şart olduğundan, mezkûr noktanın Akabe mevki`i dâhilinde bulunmasından Asâkir-i Şâhâne'nin muhâfaza etmesi lazım ve Mısır askerinin buraya gelmesi tecâvüz ve istatükoyu muhâlif olduğu meydanda idi. İdâre-i maslahat ve gâyet ihtiyat üzere hareket, gâ'ilenin tevsî`ine meydan verilmemesi sûretindeki emirler düşünülecek ve düşünülmeğe değer derecede idi. Doğrudan doğruya bu nokta üzerine gitmek idâre-i maslahata münâfi bırakmak, bize ait bir arâzide Mısır askerini bulundurmak ve nazarımız hâricinde bir nokta olduğundan, emâkin inşâsına müsâde etmek olacağından, sûret-i âtide harekete karar verdim. Miralây Sadi ve Remli Beylere bir kâğıt yazdım. Merşişe ve Tâba ve bu defa el-Gerigire'ye tecâvüzleri vukû bulduğu ve her defasında bir

mes'ele ihdâs edildiği halde, sırf tarafımdan icrâ edilen hüsn-i tedbîr üzerine bir fenalık zuhûruna meydan verilmediği ve zuhûr edecek fenalığın mes'ûliyeti kendilerine râci' olacağı, Mısır askerinin, Asâkir-i Şâhâne'den olduğu, aynı maksat takip edecek aynı bayrak altındaki askerinin muhâlif maksat ta'kip eylemelerinin muvâfık olmayacağı, onun için Re's-i Nakib'in şarkına geçmemeleri ve Tâba'nın cenûbundaki vâdiden dahi Tâba cihetine geçmemeleri ve emâkin inşâ edilmemesi şu sûretle birüdet yerine bir karındaşlık kâ'im olması ve Bâb-ı âli ile Hidiviyyet arasında verilecek neticeye kadar bu yolda bulunulmasını zikreyledim.

(35) 14 Kânûn-ı sâniye (27 Ocak) gönderdiğim bu tezkerenin cevâbını Bremly Bey'den aldım. Cevâb Arapça olduğundan tercümesi aynen dercolundu:

Selâm ve ihtirâmın takdîminden sonra; İmam Efendi ile gönderilen tahrirâtınızı alnukla müşerref ve memnun oldum. Zât-ı sa'âdetleri, Akabe'ye geldiğim zaman bendenize Hacer İbn-i Câd'ın cihet-i şarkîsi Hükümet-i Seniyye ve cihet-i garbîyyenin Mısır'a ait olduğunu bildirmiş idiniz. Eğer kolaylıkla sulh tarîkiyle şu meselenin halline râğbetiniz var ise, tarafımızdan el-Gerigire'ye konulan bir fenalık husûle getirmemesi ve bir şey binâ olunmaması tenbîh olunan noktaya mukâbil mezkûr noktaya aynı tenbîhle on nefer konulmasında be'is yoktur. Ba'dehu Devlet-i Aliyye ve Mısır tarafından gönderilecek Komisyonla tahdîd olunur. Nasıl ki zât-ı âlileri hudûd-ı Osmaniye muhâfazasına râğib ve me'mursunuz bendeleri dahi hudûd-ı Mısriyye muhâfazasına râğib ve me'muruz. Bizim maksadımız bir niza' çıkarmak değildir. Ve biz şimdi Komisyon vurûduna kadar şu noktada mevcûduz. Ve mes'ele sûret-i marziyyede hallolunur. Ve Tâba'ya teşrif-i Sa'âdet-penâhîleri buyrulduğu takdirde ihbârınızla beraber kemâl-i iştiyâk ve râğbetle görüşülüp bu husûs için konuşulur. Ve ihtirâm-ı mahsûsamın kabulü mercûdur efendim.

*Müfettiş-i Cezîre-i Sînâ
Bremly*

Yine gece saat ikide mûmâ-ileyh tarafından gönderilen şu tezkereyi aldım. Tercümesi:

Yarın erken kalkıp Tâba'ya, oradan Vâdi-yi Mısır tarîkiyle (36) el-Gerigire'ye giderek orada bulunan noktamıza taraft-ı sa'âdetlerinden Akabe'den oraya gönderilecek noktaya karşı hiçbir gûna harekette bulunmamalarını tenbîh edeceğimi zât-ı sa'âdetlerine ihbâr etmekle kesb-i şeref eyler ve ihtirâmât-ı fâ'ikamın kabulünü temenni eylerim.

*Müfettiş-i Cezîre-i Sînâ
Bremly*

Bremly'nin şu yolda muvafakatını fevkalâde bizim için muvafık buldum. Hacer İbn-i Câd, haritada gösterilen el-Mafrak noktasının ilerisinde ve düzlükte olup, bunun garbı Tûr-ı Sînâ'yı Süveyş'e doğru, şarkı Hükümet-i Seniyye arâzisini teşkil eylediğinden, bu yolda Akabe mevki'nin tefriki muvafık-ı ahd olarak vuku' bulup, Akabe'nin kara tarafından kilidi elimizde bulunacak, Süveyş'ten Akabe'ye gelen yolun muhakkak uğradığı ve geçtiği geçidin medhâl ve mahreci, Hükümet-i Seniyye cihetinde kalacak ve bilâ-teviye hâkim olacak idik. Ve Tâba'nın cenûbundaki Vâdi-yi Kalî'a - Fıravun Cezîresi yakınında bulunub Akabe'ye yedi mil mesâfesi olduğundan ve Tâba ile Tâba'nın otuz mil cenûbunda Mısırlıların bir- iki jandarinasından ibâret noktası bulunan Nüveybe arasında bir su noktası bulunmadığından ara yerde birleşilemeyecek ve istatüko dahi muhâfaza edilecek idi. Kalî'a cezîresi dahi hemen Tâba'nın cenûbundaki vadinin hizalarında bulunduğundan, Cevâd Paşa telgrafnamesinde Adalara dâir bir kayıt bulunmadığından elimizde kalacak Akabe mevki'i kurtarılacak idi. (37) Kalî'a - Fıravun cezîresi 200 metre tûlunda küçük bir adadır. Karaya pek yakın olup, kara ile ada adasında fırtınalarda küçük merâkib-i bahriye sığınarak muhâfaza olunur. Adada su dahi yoktur. Burada bulunan ve Tâba vak'asında gelen Asâkir-i Mısıriyye'nin suyu, erzâkı ile beraber her hafta Mısır'dan vapur ile gelir. Ve o sûretle idâre-i maslahat ederler idi. Cennet-mekân Selahaddin-î Eyyübî, bu küçük adada bir câmi inşâ etmiş olub harabesi ve birkaç hâne harâbeleri görülmekte ve adada su olmadığından, buraya suyun Tâba'nın ötesindeki su noktasından getirildiği, o istikâmette mevcut künklerden istidlâl edilmekte ve belki kara ile ada beynine ol-vakitler bir köprü kurulduğunu nazar-ı mütâla'aya aldırılmaktadır. Salahaddin Eyyübî'nin Akabe civarında Ehl-i Salib ile uğraştığı ve bu cihetten dahi Kudüs yolunu seddeyletiği Akabe civarında ara sıra bulunmakta olan Ehl-i Salibe ait olan sikkeler ile mücâhidin-i islama ait sikkelerden anlaşılmaktadır. Mısır askeri Tâba'ya çıkmak üzere Akabe civarına geldikleri sırada müsâ'ade edilmediğinden, adaya ilticâları mecburî ve mes'elenin nihâyetinde adayı terketmeleri tabî'î görülüyor idi. Bâlâda beyân olunduğu sûrette, Akabe mevki'nin ayrılması Hükümet-i Seniyye menâfî'ine muvafık idi. Her ne kadar Akabe Körfezi'nin medhâlini tutmak, Re's-i Muhammed'de birleşmek maksadı tamâmen te'min eder ise de Tâba'nın otuz mil cenûbunda Nüveybe'de Mısırlıların küçük bir kaleleri olması, bu husûsu imkân hâricinde bulundurmakta ve Nüveybe ile Tâba (38) arasında su mahalli olmadığına binâen başka türlü ta'yin-i arâzinin imkânı yoğidi. Akabe, Cezîretü'l-Arab'ın bir nihâyeti Mısır, Suriye, Arz-ı Filistin, Hicâz yollarının mahall-i telâkkisi Bahr-i Sefîd ile Bahr-ı Ahmar'ı birleştirecek bir nokta olduğundan ehemmiyeti derkâr ve cennet-mekân Sultan Selim ve Selahaddin-î Eyyübî gibi iki mücâhid-i islâmın nazar-ı ehemmiyetini celbeylemekle kıymet-i mevki'iyesi anlaşılır bir mahaldir. Şöhret-

i tarihiyesi olan İla (Elâ) Şehri, Akabe'nin bir çeyrek saat mesâfesinde tahta'l-arz bulunmaktadır. Ve Akabe köyünün hâneleri İla-Ela harabelerinden ahâlinin çıkardığı taşlarla yapılmıştır. Ve Akabe Halici addeylediğimiz Tâba ile Beric arası onsekiz kilometre derûnunda bulunup vapurlar sâhile pek yakın yaşayabilirler. Akabe köyü, ikiyüz kadar gayr-i muntazam hânedan ibâret olup, hurma ağaçları ve tatlı su kuyularıyla meşhurdur. Bahr-ı Ahmar'daki suların en iyisi nisbeten Akabe kuyularının suyudur ve gayetle mebzûldur. Havası gayetle yâbis olup, rutubet kat'iyen yoktur. Şimal rüzgârı hemen eksik değildir. Hurmanın olması zamanı iki mâh kadar ziyâdece sıcağı var ise de, rüzgâr daima eser. Pek mükemmel bir liman ve şehir olmak istidâdında bir mahaldir.

Ala's-sabah onbir jandarma süvârisi refâkatıma alarak el-Gerigire'ye müteveccihen Akabe'den hareket ettim. Jandarma Mülâzımı Vehbi Efendi'yi dahi dört jandarma ile geceden Tâha'ya gönderdim. Onlar da Kalî'a - Firavun cezîresinden gelecek Bremly Bey'i alarak el-Gerigire'ye getirecekler idi. Sûratlice hareket olunarak el-Gerigire'ye muvâsalat olundu. Mısır müfreze-i (39) askeriyesi görülemedi. Mafrak'a gidildi, Re'sû'n-Nakib'c* gidildi, kat'iyen yok. Mamâfih Bremly Bey de gelmedi. Oralarda en müntehâb nokta el-Gerigire noktası görülerek, beraberce getirdiğimiz çadır rezk ve altı jandarma ikâme edilerek avdet edilmekte iken, Vehbi Efendi ile Bremly Bey'in gelmekte oldukları görüldü. Birleştik. Mısır müfrezesinin orada olmadığı söylendi, ziyâdece canı sıkıldı. Bir yanlışlık olmasın dedi. Ve'l-bâsıl bi't-tedkik orada bulunmadıklarını anladı. Vehbi Efendi yine mûmâ-ileyhin refâkatında olarak Tâba'ya kadar gitti. Bremly Bey, Tâba'dan sandal ile Kalî'a - Firavun cezîresine avdet ile Mısır askerine iltihâk eyledi. Bremly Bey, vaktiyle hareket ederek el-Gerigire noktasında bulunan Mısır müfreze-i askeriyesine ihbâr-ı keyfiyet eylememiş olduğundan, müfreze Kumandanı olan zâbit, bizim mezkûr nokta üzerine hareketimizi görerek Süveyş yolu üzerinde ve el-Gerigire'den oniki saat mesâfede su noktası olan Re's-i Temdid'e çekilmiş olduğu sonradan anlaşılmıştır. Bu hal, Mısır askerinin, Asâkir-i Osmaniye ile hiçbir vechle ihtilâf çıkarmak arzusunda bulunmadıklarını isbât eylemiştir. Zâten Tâba üzerine gelen Asâkir-i Mısriyye, Mısır Hükümeti'nin haberi olmaksızın Tûr Tahaffuzhânesine getiriyorlarmış gibi vapura irkâb edilmiş ve Bremly Bey'in emriyle sevkolunmuşlardır. Tâba'ya Mısır askerinin ihrâcına mâni` olunduktan sonra, Mısır'dan Akabe civarına asker sevkine teşebbüs etmişler ise de kat'iyen Asâkir-i Mısriyye Asâkir-i Osmaniye üzerine hareket etmeyeceklerini bi'l-beyân emirlerini infâz etmemişler ve Mısır (40) askerinin Asâkir-i Şâhâne'den ma'dûd olduklarını ve Halifemizin arzusu hâricinde hareket etmeyeceklerini söylemişlerdir. Hatta Sudan'dan

* Re's-i Nakîb geçidin nihâyetlenüb düzlüğe müntehî olduğu noktadır.

celbeyledikleri Taburlar da aynı sûrette hareket etmişlerdir. Mısır askerini, Asâkir-i Şâhâne üzere sevk ve tahrik edemeyeceklerini ka'iyyen Bremly Bey ve mûmâ-ileyhe emir verenler bi'l-fiil anlamış olduklarından, ihdâs eyledikleri meseleyi bastırmağa ve Mısır'da hâsıl olan heyecanı teskîn eylemeyi menfa'atlerine muvâfık görmüşlerdir. Benim dahi bu bâbda fikrim, bir ecnebi devlet meseleye karışmadan, bu işi Devlet-i Aliyye ve Mısır meselesi olarak, Bâb-ı Ali ile Hidiviyyet arasında halletmek idi. Hükümet-i Seniyye'nin Süveyş'e kadar ahden hakkı olduğundan evvel emrde Fermân-ı Hümâyûna merbût haritada gösterildiği üzere el-Arş cihetindeki Hatt-ı Fâsılın ta'yinine mübâşeret ve Süveyş'e kadar Hatt-ı Fâsıl temdîd edilecek idi. Ve benim tarafımdan iş'âr olunub Bremly tarafından kabul olunan sûrette dahi Akabe mevki'i tefrik olunduktan sonra, Akabe mevki'inin nihâyetini ta'yin eden Tâba'nın cenûbundaki vâdi ile Süveyş arası dahi Hatt-ı Fâsıl emâneti teşkil eyleyecek idi. Bremly Bey ve taraftarları bu husûsa yanaşmayarak kaçacakları şüphesiz olduğundan bizim Hatt-ı Fâsılın ta'yininden kaçınmaktaki lüzûm yok idi. Her ne hâl ise Akabe'ye avdetimde bir piyâde müfrezesi gönderilerek süvârinin yerine ikâme edildi. Bremly Bey'e yazdığım tezkerenin sûretini Mâbeyn-i Hümâyûn'a ve Makâm-ı Sadârete aynen arzlediğimi evvelce arzetmiş idim. Re's-i Nakîb'den avdetimi müte'âkib Mâbeyn-i Hümâyûn Ser-Kitâbet-i (41) Celîlesinden 15 Kânûn-ı sâni tarihiyle aldığım emr-i telgrafta ma'rûzâtımdan tahdîd-i hudûda kalkışmağın anlaşılmakta olduğu ve böyle bir selâhiyetim bulunmadığı eciiden tekdir edildim. Ve ba'demâ Hicâz Vâlisi Ahmet Ratib Paşa'ya müracaatla aldığım emir dâhilinde hareket etmeliğim emr-i fermân buyrulur idi. Ve bu bâbda dört beş telgraf daha aldım. Hulâsası o raporda Mısırlılara ait arâzi olmayıp gelenlerin avdet ettirilmeleri emrinden ibâret idi. Lutf-ı hakla bir mes'eleye sebep verilmeden kendiliklerinden bunların avdetleri mümkün oldu. Sırf tesâdüf eseri olan bu husûsu benim için Cenâb-ı Hak tarafından ihzâr edilmiş bir muvaffakiyet adderek hamdeyledim. Esâsen ta'yin ve tahdîd-i arâziye selâhiyetim olmadığı tabi'î ve Bremly Bey'e yazdığım kâğıt Akabe'nin kilidi olan el-Gerigire noktasını kurtarmak ve mes'eleyi devletimizin menfa'atine muvâfık sûrette tesviye için bir tedbirden ve Bremly Bey'e karakol yapmağa vakit kazandırmamaktan ibâret olduğundan, ma'rûzâtımın yanlış bir sûrette arzedildiği vârid-i hâtır-ı âciz oldu. Maksadımı bir daha tefsir ve Ahmet Râtib Paşa ile muhâbere etmeliğim, Mısır tarikiyle olacağından imkânı olmadığı arz ve ma'rûzâtımın zamanı zamanına emr-i cevâbisinin telâkkî eyleyeceğim bir makamın irâ'ası istihâm ve ma'rûzâtım kabul buyurulmadığı halde hizmetimden affım husûsunu isti'tâf eyledim. Cevâben arz ve istizân edilmedikçe birşey yapılmaması hakkında be-tekrar Ser-Kitâbet-i Celîle'den bir emr-i telgrafı telâkkî eyledim. Telgraf hattı sırada meksûr olduğundan, bu telgrafı üç gün sonra 18 Kânûn-ı sânde alabildim. Mevki'im müşkülleşiyor idi. Bremly Bey (42) Tûr-ı Sînâ Müfettişi ve Mısır Me'muru ise de, Mısır'da hizmet eden

İngilizler, Mısır me'murlarına ait elbiseyi giydikleri halde, mûmâ-ileyh şapkasıyla ifâ-yı vazife etmekte ve emirlerini Mısır Serdarı Vinkit Paşa ile Lord Cromer'den almakta olduğu, ifadesinden anlaşılmaqta idi. Şimdiye kadar teşebbüs edip çıkardığı mes'ele, evvelce davranılarak hem teşebbüsü akim bırakılmış ve hem de kazanacağı netice elde edilmiş ve kendisi müteşebbis olduğundan bir müdahaleyi davet edecek sûrette sebep bulamamış idi. Ancak bunların ısrârı bir Hatt-ı Fâsıl ta'yîninde olup, bu yoldaki teşebbüslerine bâlâda beyân eylediğim üzere Fermân-ı Hümâyûn ile mu'ayyen arâzi gösterilerek Hatt-ı Fâsıl ta'yinine muvâfakat etsek ve Cevâd Paşa telgrafnâmesiyle dahi Hatt-ı Fâsıl emâneti göstermeğe muvâfakat etsek ve bu sûretle Hatt-ı Fâsıl'ın ta'yinine yanaşmayacakları tabî'î olduğundan, mes'ele kendiliğinden halledilecek idi. Sûret-i ma'rûza bizim halimize ve ahvâl-i umûmiyemize nazaran icâh-ı maslahata muvâfık olmağla beraber Mâbeyn-i Hümâyûndan mevrûd telgraflar münderecâtu dahi hakikat idi. Çünkü Tûr-ı Sînâ, Mısır arâzisi olmayıp, emânet olarak Mısır idâresine terkedilmiş bir mahal olduğundan, tahdîd-i arâziye lüzûm dahi' olamaz idi. Ve nihâyete kadar hukûk-ı devletin muhâfazasına gayret edileceğini bilsem, Tûr-ı Sînâ'nın Devlet-i Aliyye'ye î'ade-i irtibatında bile gayrete düşerdim. Yukarıda Mısır müfrezesinin Re's-i Temdîd'e bırakılarak, kuvveti yirmibeş nefere iblâğ ve Miralây Sadi Bey dahi kumandalarında bulunmak üzere, mahall-i mezkûre Bremly Bey (43) tarafından gönderildi. Ve Lil-Hayat Şeyh-i Meşâyih dahi bunlarla beraber Re's-i Temdîd'de bulundurulduğu haberini aldım. Ve Bremly Bey tarafından aldığım tahrirâtta dahi bu meseleye hüsni-î sûretle netice verilmesini ve istenildiği vakit bu husûs hakkında konuşmaklığımız ve Hatt-ı Fâsıl'ın ta'yinine muvâfakatımız var ise, gönderdiği telgrafi bizim telgrafhânedan keşide ettirilmekliğimizi yazıyor idi. Telgrafında, Mısır Muhâberât-ı Harbiye Müdürüne bir komisyon ile Türkçe ve Arapça bilir bir kâtibin irsâli lüzûmünden bahsediyor idi. Keyfiyeti arzyledim. Cevap almadığımdan Bremly'ye Tâba'ya geldiğim zaman kendilerine haber gönderip görüşeceğimi, Hatt-ı Fâsıl meselesi hakkında bi't-tabi Bâb-ı Ali ile Hidiviyyet arasında müzâkere cereyân etmekte olduğundan, alacağımız emre intizâr etmekliğimizin tabî'î olduğunu bildirdim.

Kânûn-ı sâninin onbeşinden Kânûn-ı evvelin beşine kadar hâl bu sûretle devam eyledi. Tarafeyn, buldukları mahallerde ve Bremly Bey (Kalî'a - Firavun) cezîresinde Sadi Bey, Re's-i Temdîd'de kaldı. Bu meselenin halli Lord Cromer için şart haline girdi. Mısır askerinin istifâde edemeyeceklerini kat'iyen Mısır'daki İngiliz me'murları öğrendiler. Ve Mısır askerinin Asâkir-i Şâhâne üzerine gitmedikten sonra, Asâkir-i Şâhâne ile birleşeceklerine kâni oldular. Ve Mısır'da İngilizlerin mevcûdiyeti tehlikeye girdi. Heyecan ziyâdeleştii. Herhalde bu meseleyi İngiltere müdâhalesiyle tesviyeye karar verdiler. Fas Konferansının devam ettiği şu sırada Almanların Hükümet-i (44) Seniyyeyi teşvik eylediğini ve İngilizleri Mısır'dan çıkarmak için bir harekete

hazırladığı, Almanlara Akabe civarında kömür deposu verileceği gibi bir takım aracif (?) işâ'asıyla İngiltere'de efkâr-ı umûmiye üzerine te'sir husûle getirtilerek Diana Kruvazörütün Akabe civarına sevkine muvaffak oldular. Kânûn-ı evvelin beşinci günü akşamı Tâba'dan aldığım raporda, bir İngiliz harp gemisinin Kalî'a - Firavun cezîresine yaklaşarak demirlediği bildirildi. Bu harp gemisinin gelmesi, İngiltere devletinin bu işe haksız müdâhalesinden ve bu mes'ele-i dâhiliyenin, bir mes'ele-i siyâsiye rengine tahvilinden dolayı hâ'iz-i ehemmiyet olup, yoksa zırhlının kıymet-i harbiyesinden dolayı netice üzerine tesiri yoğidi. Akabe civarında su noktalarının mu'ayyen olmasından ve elimizde bulunmasından ve Akabe mevki'ine dâhil nukât-ı mühimme dahi Asâkir-i Şâhâne'nin muhâfazasından bulunduğundan değil, bir zırhlı on zırhlı olsa asker çıkarmak ihtimali olamaz idi. Şu sırada kuvvetimiz dahi Akabe'ye müretteb Mardin ve Kiği Redif Taburları ve Altmışikinci Alay'ın Üçüncü Taburu'nun vurûdu ve Bilâd-ı Kâsim'e müretteb üçyüz efrâd-ı cedîdenin Akabe'de alıkonulmasıyla üçbin râddesinde bulunduğundan kâfi idi. Bir zırhlının yediyüz mürettebi farzolunduğu halde, karaya sevkedeceği asker ikiyüz nefer olsa, daha az bir kuvvetin men'e kâfil olacağı ve Akabe'de tahrib olunacak emâkin ise sarfolunacak mermiyâttan daha kıymetsiz olduğundan, burada düşünülecek nokta, ancak İngiltere devletinin müdâhalesi idi. Gecedен Merşiş ile Tâba arasındaki nukât-ı mühimmeye asker göndererek takviye eyledim ve her ne sûretle (45) olur ise olsun, karaya asker ihrâcı teşebbüsünde bulunurlar ise men eylemeleri emrini verdim. Ve Akabe civarında dahi tertibât-ı lâzime icrâ ve Taburlara tutacakları nukât gösterildi. Ve Mâbeyn-i Hümâyûn'a bir İngiliz harp gemisinin Firavun cezîresine geldiği telgrafla arzedildi. Kânûn-ı evvelin altıncı günü sabahı sisli bir hava olduğu balde, zırhlının Akabe'ye yaklaştığı görüldü. Derhal Taburlar mahallerini tuttular. İhtiyat, tepelerin gerisine ve ilk hatta bulunacaklar dahi sâhilin yakınında bulunan hurma ağaçlarının kenarlarına yerleştiler. İngiliz me'mûrları, devletlerinin menfaatlerine kazanılacak birşey gördükleri halde, emsak etmezler. Kendilerine bu husûsta itâ olunan vâsi` me'zûniyeti hüsn-i istimâl eylerler ve daha doğrusu bir tüccarın, bir mahalle adamını gönderip ve vâsi` selâhiyet verip, piyasayı muvâfık gördüğün halde istediğin kadar mübâya'a et diyerek, me'zûniyeti üzere verdiği gibi, İngilizler dahi me'mûrlarına müsâ'it fırsat bulur isen, kazanabileceğin kadar kazan müsâ'adesini verdikleri şüphesizdir. Ve müteşebbis İngiliz me'mûrlarının ellerine düşen bir fırsatı fevt etmedikleri emsâliyle sâbittir. El-Kuveyt meselesi ve Yemen'da Ta`az sancağıyla sözde Aden'in hudûdu olan Zâlî` ve Cahaf hâdisesinde ve Aden noktasının nevâhi-i tis`ayı şâmil olarak bu derece büyümesindeki esbâbı, bu husûsta aramalıdır. Bizim şu sûrette aldığımız tertibât, piyasayı müsâ'it göstermemek ve çıkmak teşebbüsünde buldukları halde silahla mukâbele edileceğini tefhîm etmek ve edilecek bir ecnebi müdâhalesini akîm bırakmak üzere bir tertibât idi. Zırhlının

Akabe'ye gelmesini müte'akib Tâba, (46) Meriş ve aralarındaki nukâttan dahi bir İngiliz zırhlısının sâhile yakın ve yarım yol ile ve mevâki'i tedkik ederek geçtiği raporları geldi. Şu sûretle kruvazörün Kalî'a - Firavun cezâresinden doğruca Akabe'ye gelmeyip, Akabe halicini garb sâhili istikâmetince takib ederek ve mevaki'i görenek geldiği ve sisin ziyâdeliğinden dolayı Akabe'den görülmediği anlaşıldı. Kruvazör, Akabe iskelesine yakın bir mesâfede demirledi. Filika indirdi, filika iskeleye yanaştı. Filikadan fesli bir Mısır me'mûru çıkararak nezdime geldi. Kendisinin Mısır Harbiye Nezâreti me'mûrlarından olduğunu ve isminin Naum Efendi bulunduğunu söyledi. Ve gelen Diana Kruvazörü Kumandanı Mösyö Dorby'nin kartını dahi getirdi. Ne için geldiğin dahi su'âl eyledim. Biraz mes'eleden bahsetmek istedi. Kendisine kruvazörün Kumandanına tarafımdan selâm söylemesini, bu mes'ele Devlet-i Aliyye ve Mısır meselesi olduğundan, bu mes'ele hakkında benim İngiltere devleti me'muruyla görüşmeğe selâhiyetim olmadığını, ancak dost bir devletin gemisi limanımıza geldiğinden ve beni ziyaret arzusunu göstermesinden dolayı, hakkında lâzım gelen mu'âmele-i ihtirâmîyeyi ifâ edeceğimi tebliğ eylesini söyledim. Naum Efendi de; *"evet, Kalî'a cezâresine geldiğinden buraya gelip ziyareti tabî'idir"* dedi. Yine cevâben; *"limanımıza bir dost devletin gemisi geldiğinden dolayı hakkında merâsim-i ihtirâmîyeyi icrâ edeceğiz"* dedim. Gemiye gitti. Kruvazör Kumandanı Miralây Dorbini, Mısır hizmet-i askeriyesinde bulunub, Mısır'da Erkân-ı Harbiye Re'isi Muavini vazifesini gören Kâ'imakâm Parker Bey ve Kumandan'a tercümanlık eden Naum Efendi Akabe'ye geldiler. Hakkında merâsim-i (47) askeriyeye ifâ olundu. İskele başında oturduk. Mösyö Dorbini, tahaddüs eden mes'ele üzerine Akabe körfezine dâhil olduğunu ve ziyaret maksadıyla ve usûlen Akabe'ye geldiğini heyân eyledi. Dost bir devletin gemisinin limanımıza uğramasından dolayı memnun olduğumuzu beyân eyledim. Gayr-i resmî olarak söylediğini evvel emirde beyân ile, bu mes'elenin zuhûruna müte'essif olduğunu söyledi. Ben de mes'elenin esâsen esâssız olduğu, Devlet-i Aliyye ve Mısır mes'elesi bulunduğu ecilden kendilerine vereceğim cevâbın gayr-i resmî ve iki dost devletin iki zabıtının gayr-i resmî konuşmalarından ibâret olacağını anlattım. *"O sûretle konuşacağız"* dedim. Bremlıy Bey'in ilk önce ne sûretle geldiği ve Tâba'ya ne sûretle asker getirdiği, el-Gerigire'ye nasıl asker koduğu ve mes'elenin tarihçesi zikredildi. Ve tarafımızdan vâki` tedâbir ile bir netice-i mü'essifenin zuhûruna mâni` olduğu tamamıyla anlatıldı. Ve Kalî'a'dan dahi tahkîkâtı bu merkezde olduğundan sukûtta ve Bremlıy'nin harekâtına te'essüfden başka birşey diyemedi. Ancak *"Mısır, Devlet-i Aliyye'nindir, bunu kat'ıyyen tasdik ederiz. İstenilen şey, hiç olmazsa, taş yığınlarıyla arâzinin tahdîd edilmesidir. Ol vakit bu gibi mesâ'il tahaddüs etmez"* dedi. Asâkir-i Şâhâne'nin, kruvazörün gelmesi üzerine müteyakkızâne vâki olan hareketlerinin ve tertibât-ı harbiye ahzylemelerinin neden ileri geldiğinden

bahseyledi. Cevâben, 10 Kânûn-ı sâlide Bremly Bey'in emriyle Nûru'l-Bahr vapuru asker çıkarmak üzere Tâba'ya geldiği vakit, Mısır vapuruna bir ecnebi vapuru süsü vermek için sancak keşide ettirmedi. Ve vehleten asker ihrâcına teşebbüs eyledi. Halbuki 9 Kânûn-ı sâni (48) saat onikiye karf akşam karanlığı basacağı bir sırada Kali'a cezîresine mezkûr vapurun gelmesinden böyle bir harekette bulunacağı tarafımdan takdir edildiğinden, hareketine mâni olmak üzere geceden Tâba'ya asker göndermiş idim. Mûmâ-ileyhin ala's-sabah vâki` harekâtına ancak bu sûretle mani olunarak akim bırakıldı. Ve ol-vakit mûmâ-ileyh teşebbüsüne mâni olunur ise zırlıların askerın geleceğini alenen söylediğinden ve kendisi asker olmadığı ve Mısır me'mûru kıyafetinde bulunmadığı halde asker getirmek, noktalar komak gemiye sancak keşide ettirmemek iktidarını gösterdiğinden ve bu def a ortada birşey yoğıken, zırlı ile gelmeniz ve belki yine Bremly Bey'in ta'limâtına tâbi` olmanız ihtimâli, bu gibi bir tertibâtın ahzına lüzûm gösterdi. Akabe mevki'inin muhâfazasından dolayı me'mûr-u mes'ûl olduğumdan, vazifemin tatbîkinde müsâmaha etmek câ'iz olmadığını edersiniz zannındayım dedim. Bremly Bey'in ifade eylediğim ahvâli aralarında mübâhasayı mücib oldu. Sancak keşide ettirmemek keyfiyetinin muhakkak olduğuna kanaat edüb etmediğimi su'âl eylediler. Ol vakit Tâba'daki müfreze Kumandanı bulunan raporu olduğunu ve bu hali mücib-i ta'accüb gördüğümünden, ne raporu olduğunu tedkîk için gönderdiklerim, vapurun sancak keşide etmediğini bildirdikleri ve Mısır bayrağı keşide edinceye kadar bir ecnebi vapuru zanneylediğimizi söyledim. Vapurun Kumandanı binbaşı zâbit olduğundan, elbette doğru söyleyeceğinden bu yolda her harekete neden mecburiyet hâsıl eylediklerini ondan öğrenirsiniz dedim. Gemi Kumandanı Bremly Bey'in bu yoldaki (49) hareketine te'essûf ve tahaddüs eden mesâ'ili hüsn-i idâre eylediğimizden dolayı teşekkür eyledi. Ve Re's-i Temdîd'e Bremly Bey'in asker gönderdiği ve bu husûsa bir hakkı olmadığı ve mes'elenin büyümemesi için bizim asker göndermediğimiz ve Asâkir-i Şâhânenin tecâvüz maksadı olmadığını, Mısır icrâ-i mültemmîme-i Devlet-i Aliyye'den olduğu ve Mısır askeri karındaşımız bulunduğu, yalnız hukûk-ı Saltanat-ı Seniyyenin muhâfazasıyla mükellef olduğumuzdan, Bremly Bey'in harekâtı gibi harekât vuku` bulmadıkça emin olmaları ve Bremly'nin harekâtına hâtîme çektilmesi Mısır me'muruna tefhîm edildi. Re's-i Temdîd'deki askeri Mısır'a göndereceklerini söylediler. Fi'l-hakika gönderildi. Ve Bremly Bey de Kali'a -Firavun cezîresinden Nahl'a î'ade edildi. Bu sûretle konuşulduktan sonra gemiye avdet eylediler. İ'ade-i ziyaret eyledim. Ve gemiye giderken Kumandanı, Kiği Taburu Kumandanına tevdi` ve verdiğim emirleri te'kid ettim. Gemi Kumandanı, terbiyeli ve ehliyetli, İngiltere devletini donanmasından bi'l-intihâb gönderilmiş değerli bir zât idi. Gemide Mısır me'mûru Kâ'imakâm, Halic'in nısfının ve Vâdi-i Arabâ'nın nısfının kendilerine ait olduğunu, hatta Gadyân'da bulunan Şeyh

Süleyman Halifî ile Şeyh Masmah'a beher sene surre avâ'idlerinin verdiklerini ve gemi Kumandanı dahi İspanya ile İngiltere'nin Cebel-i Tark'ta böyle münasafatan mahalleri olduğunu zikreyledi. Para vermekle hak kazanılamayacağını, vergi almakla hak kazanabileceklerini, Şeyhlerin dahi Devlet-i Aliyye idâresinde olduklarını, Bremly Bey'in muvacehesinde söylediklerini Mısır me'mûruna söyledim. Ve İngiltere ile İspanya arasında (50) böyle bir mahal olabilir ve elbette ahde müsteniddir. Eğerçi bizim de Vâdi-i Araba'nın nısfının Mısırlılara ait olduğuna dâir bir ta'ahhüdümüz var ise pekâla kabul ederiz dedim. Bi't-tabi cevap bulamadılar. Harita açıldı. Gemideki haritanın Mısır paftasında dahi Hatt-ı Fâsıl, arzularına muhâlif olarak gösterilmiş ve Kibert'in haritasında olduğu gibi çizilmiş olduğundan kapadılar. Gayr-i resmî olduğundan bahşeylediler. Haksızlık içertüsünde hak çıkarmak güç olduğundan bu yolda bahisten vazgeçtiler. Almanya'yı ortaya sürdüler. Almanların teşvikâtı zannettiklerini, kendilerinin daha ziyâde dostumuz bulduklarını ve İngiltere efkâr-ı umûmîyesinin Almanların bu bâbda teşvikâttan şüpheye düştüğünü ve zırhlının bu sebeple geldiğini imâ ettiler. Bu bâbda sebep aramağa lüzûm olmadığını, mes'eleyi tahaddüs ettiren meydanda ve mes'ele de meydanda olduğundan, bu sûrette mes'eleyi göstermek nâ-be-mahal olduğunu söyledim. İngilizlerin öteden beri Devlet-i Aliyye'nin dostu olduklarını, pederinin Kırım Muhârebesinde bulunduğunu ve amiral olduğunu resmîni göstererek söyledi. Ben de pederimin Kırım Muhârebesinde bulunan paşalardan bulunduğunu, vaktiyle pederlerimiz yan yana muhârebe eylediklerini, ol vakit İngiltere devleti, Devlet-i Osmaniye'nin muhibb-i sâdıkı iken şimdi bu husûsdan vazgeçerek daima karşımıza çıktığını, bu mes'eledede ne dereceye kadar hakkı var ise diğerk mesâ'il de buna kıyas olacağını söyledim. Der-Sa'âdet'te Haydar Paşa'da bulunan ve Kırım Muhârebesi yadigârı olan İngiliz Kabristanı'nın önünden geçerken, İngilizlere karşı bir hiss-i müveddet (51) duyduğumuzu, pederlerinin eserlerine şimdiki İngilizler tabi'iyet edüb dostluk göstereceler, aynı sûretle bizden mukâbele göreceklerini ilâve eyledim. Ve Almanya devletine karşı samimiyetimiz, Almanların şimdiye kadar hukûkumuza bir tecâvüzleri vâki olmadığı ve devletimiz hakkında vukû'a gelmekte olan bahrî nümâyış hareketlerine iştirak eylemedikleri, daima Devlet-i Osmaniye'ye karşı bir samimiyet gösterdikleri ve Türklerin ahlâk-ı millîyeleri, kendilerine izhâr-ı samimiyet edenlere samimiyet ile mukâbeleden başka bir mu'âmeleye müsâ'it olmadığını ifâde eyledim. İngiltere hükümeti zuhûr eden mesâ'ilde bize karşı dostluk ifâ etmiş olsa idi, bizden büyük bir samimiyet ile karşılanacağı şüpheşiz idi, dedim. Avrupa muvâzene-i devlisinden ayrılamazdık, dedi. Parlamentolarında hristiyanların himâyesi üzerine cereyân eden mübahâsat neticesi bu işlere karıştıklarını imâ eyledi. Ma'amâfih İngiltere himayesinde bulunan milyonlarca müslümanı düşünmenin daha muvâfık olacağını ilâve eyledim. Dedikleriniz hakikat olarak bir zaman vukû' bulacaktır dedi. Ve arzu eylediğim

halde (Kali`a - Firavn) cezâresindeki askeri alub Nuveybe`ye nakleylemesini yalnız Kali`a`da iki jandarma bırakmasını Asâkir-i şâhânenin dahi münâzi`un- fih nukâtan Akabe`ye almaklığımızı ba`dehu Bâb-ı Ali ile Hidiviyyet arasında bu işin tesviye edilmesini ve bu işin büyümesi sû`i tefehhümden ileri geldiğinin kendisince kana`at hâsıl olduğunu söyledi. Kali`a`da iki nefer veyahut yirmi nefer kalmasının hep bir olduğu hüsn-i niyet ve samimiyet göstermek arzu ederler ise de Kali`a`daki Mısır askerinin (52) kâmilan alunub götürülmesi ve Asâkir-i Şâhânenin zâten Akabe mevki`i dâhilinde buldukları ve vazifemin muhâfızlıktan ibâret olduğundan başka türlü bir ifadede bulunmayacağını bildirdim. Kendüsünün dahi meseleyi Mısır`a yazub alacağı cevâba göre hareket edeceğini ve hüsn-i sûretle bu işin tesviyesine ümid-vâr olduğunu beyân eyledi. Gemiden Akabe`ye avdet eyledim. Gemi de Kali`a cezâresine gitti. Gemi Kumandanının bi`t-tecrûbe öğrendiği şeyler, 1. Haksız oldukları, 2. Haksızlığı hak yerine koymak münâzi`un- fih nukâta veyahud Akabe`ye çıkmğa teşebbüslerinde vurulacakları, kan döküleceği" cihetlerinden ibâret idi. Lord Cromer`e bu hâli hikâye ederek ta`limât isteyeceği tâbi`î idi. Vukû`-u hâli olduğu gibi yazarak Mâbeyn-i Hümâyûn`a telgrafla arz eyledim. Saat onbirde telgrafın yarısı keşide edildiği bir sırada Mâbeyn-i Hümâyûn Ser-Kâtibi Celîlesi`nden nâmıma keşide olunan âtîde sûreti münderic telgrafi aldım.

Sûret

Akabe`ye yaklaştığı arz ve beyân olunan zırhlı geldiği halde bu işe taraf-ı cenâb-ı pâdişâhîden Muhtar Paşa hazretlerinin me`mur buyurularak oraya gelmek üzere bulunduğu ve buraca İngiltere sefâretiyle Bâb-ı Ali arasında muhâberât vukû`bulmakta idüğünün ve binâenaleyh zırhlı tarafından öyle karaya asker çıkarılmak ve sâire gibi muhâl-ı hukûk bir hâl ve mu`âmeleyle asla mahal olmayub bu beyânat ve teblîğâta rağmen şayet o türlü bir mu`âmele vukû`a getirülecek olur ise hilâf-ı hukûk bir tecâvüz demek olacağından (53) protesto edileceğinin zırhlı Kumandanına beyân ve teblîği ve işbu teblîğattan sonra yine zırhlıca bir mu`amele vukû`a gelecek olur ise bir gûna harekât-ı hasmânede bulunmayub protesto ile iktifâ ve keyfiyetinin derhal arz ve atebe-i ulyâ kılınması şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî iktizâ-yı âlisinden olduğu ve işbu telgrafın alındığının arzı teblîğ olunur. 6 Şubat

Ser-Kâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Tahsin

Tebliğ olunan emir ve Fermân-ı Hümâyûn ile tatbîk eylediğim hareket yekdiğerinin aksi ve iş anlaşılmadan bu sûretle emir tebliği o sırada Mâbeyn-i Hümâyûn'a davet olunan Hey'et-i Vükelâ'nın lüzûmsuz yere isti'câli bu emir mücebince tatbîk-i hareket gayr-i kabil-i ta'mir bir sûrette hukûk-ı devletin ziyâ'ına sebebiyet vereceğine binâen cevâben keşîde eylediğim telgrafnâmenin sûreti aynen dercolundu.

Emr-i dâverânelerini telâkkî eyledim.Yarın Kali`a`da bulunan Diana zırhlısına bir zâbit gönderilerek tebliğât icrâ edilecektir. İngilizlerin kâffe-i zırhlıları bir araya gelseydi içimizde hazer yoğidi . Ancak ölmekliğimize mu`âdil ve beter Asâkir-i Şâhâne'nin koyun gibi durarak önlerinden İngiliz efrâdını kaçırmaları ve askerlikle kâbil-i te'lif olmayan hükümsüz protestonun î tâsıdır. İnşâ`allah-u te`âlâ bu hâl vâki` olmaz. Çâkerlerine ölmek daha hayırlı gelecektir. Fermân. Fi 6 Şubat

Rüştü

(54) Yalnız Muhtar Paşa hazretlerinin bu işe me'mûr olduklarını gemi Kumandanına bildirdim. Akabe'ye İngiliz askeri çıkmasına müsa`ade edilse Hicâz sâhilinin nihâyeti Cezîretü'l-Arab'ın nihâyeti verilecek Vâdi-yi Arabâ da elden gidecek, Hicâz ile Arz-i Filistin'in arasına İngilizler girecek idi. Selahaddin-i Eyyübî yüzlerce sene evvel bu noktayı takdir ederek buradan Kudüs yolunu seddeylediği halde, bugün müsâ'id davranılmasını muvâfık görmüyordum. 7 Şubat'ta be-tekerrar hakâyıkı tamâmen arz ettim. Ve bu yolda fedâ edilmekliğimde ehemmiyet olmadığını telgrafa derceyledim. Aldığım emr-i telgrafîden kimseyi haserdâr etmedim. Yalnız Muhtar Paşa hazretlerinin geleceklarini bildirdim. Mevâki'de bulunan zâbitân evvelki emir mücebince gayretle vazifelerini görüyorlar idi. Memnun olduğum cihet, Muhtar Paşa hazretlerinin bu işe me'muriyetleriydi. Mısır Fevkalâde Komiseri bulduklarından mes'eleye vukûfları tabi'î olub, teşrîflerinde elimizde bulunan noktaları tutmağa ahden hakkımız olduğunu söyleyecekler. Ve uğradığım müşkilâta müşârûn ileyh bi't-tabi uğramayacaklar idi. Herhalde ara yerde hukûk-ı devlet vikâye edilecek ve içinde bulunduğum gayet müşkil bir hâlden kurtulacak idim. 15 Kânûn-ı sâni'de Bremly Bey ile el-Gerigire'ye Asâkir-i şâhâne koymak için kullandığım tedbîr ve fikren bu işi Devlet-i Aliyye ve Mısır mes'elesi olarak tesviye eylemeye hâsıl eylediğim arzu iyi görülmeyerek tekdire uğramış ve ol vakit Tûr-ı Sînâ'nın alınacağını veyahut hiç olmazsa boğazın medhâli tutulacağı zannını hâsıl eylemiş idim. 6 Şubat tarihli telgraf zihnimi son derecede yoruyor ve Hey'et-i Vükelâ (55) nin bir zırhlının Akabe'ye gelmesi üzerine daha netice

anlaşılmeden verdikleri kararı vehme atfeyliyorum. Hukûk-ı devletın muhâfazasında sebât edilmeyeceği ve bir kararsızlık olduğu 15 Kânûn-ı sâni ve 6 Şubat tarihli telgrafların yek-diğerine `adem-i tevâfikiyle anlaşılıyor. Bu husûsu belki bu yirmi gün zarfında politikaca hâsıl olan bir tebdilde aramağı münâsib görüyor idim. Akabece hiçbir şeyden mal`ûmâtımız olmadığı ve ma`lûmâtı yirmi günde Der-Sa`âdet`ten gelen gazete ve mektuplardan ara sıra Mısır`da Akabe`ye gelen yolculardaki Mısır gazetelerinden çıkarmaya çalışıyor idik. Mısır`da dehşetli bir heyecanın Hükümet-i Seniyye menfa`atına mevcut olduğunu Mısır gazetelerinden ve benim hakkımda dahi şiddetli sûrette Der-Sa`âdet`te bir irâde-i efkâr hâsıl olduğunu ve diplomasi mahâfillinde bu husûsun ileri götürüldüğünü, tardımdan ve Şam`a tabi`iyetimden bahsedildiğini mektuplardan öğreniyor idim. Mısır`daki ahvâle memnun oluyor ve Der-Sa`âdetce hakkımda olan irâde-i efkârın esbâbını okudukları ecnebi gazetelerinden aldıkları hükümete muzır sermayeyi satmağa çıkan diplomat taslaklarının ifâdâtı ve zuhûr iden her mes`elede hukûk-ı devleti ayak altına alarak, ecnebilerin arzularını is`af ile verivermek politikası ile iştihâr iden zevâtın melûs-ı efkârına muvâfık düştüğünden vücudumu muzır bulmaları tabi`î idi. Ve bizim gazeteler birşey yazmadıklarından ve Akabe`ye bir ecnebinin gelmek ihtimali bulunmadığından gazeteler havâdislerini Times ve sâir İngiliz gazetelerinden ve İngiliz menâbî`inden aldıklarından haksızlığın bizim (56) tarafımızda gösterileceği aşikâr idi. İngiliz gazetelerinin bu sûretle irâde-i efkâr eylemeleri menfa`atleri ve maksatları mukteziyâtı ve Avrupa efkâr-ı umûmiyesinin bizim aleyhimize ve kendilerinin lehine çevirmek için bir hud`a-i siyâsiyeleri idi. Bu da tabi`îdir, menfaatleri içündür. Havâdis menba`ı yalnız bu gazetelerden ibâret olan bu zevât için gördüklerine inanmak zarûrî ise de, mes`elenin esâsına vâkıf olan me`mûrların İngiliz menfa`atine tevâfuk etmek için tasni` edilmiş bir fikri takip eylemeleri sadâkat ile kâbil-i te`lif bir hareket olmayacağı ecilden, maksatlarını ta`yinde güçlük çekiyordu. Ma`amâfih Cenâb-ı Hakk`a sığınmak ölünceye kadar sadâkatten ayrılmamak vazifem mukteziyâtından olduğundan, bu gibi ahvâle ehemmiyet vermedim. Şu sırada Asâkir-i şâhânenin i`âşesi beni düşündürüyor idi. Akabe`de sebze bulunmadığından guşt istihkâklarını tamâmen vermek icâb ediyordu. Halbuki guşt dahi yoğidi. Şam Vâlisinden talep eyliyordum. Vilâyet Şam`dan gönderemiyor, Kerek`e yazıyor, defterdâra emir veriyor, neticede hiçbir şey olmuyor. Asker etsiz kalıyor, günler geçiyor, Taburlar sızlanıyordu. Erzâk dahi tükenmek isti`dâdını gösterdi. Taburlardan hasta olanları yatacak hastahâne olmadığı gibi, hastahâne itihâz eylediğimiz çadırlara koyacak ve hastaya giydireceğimiz melbûsât ve hastanın yemek yemesine ve sâir husûsâtına idâre nizamnamesince melzûm edevât yoğidi. Beşinci Ordu-yu Hümâyûn`dan ve Hicâz Fırkasından Hey`et-i Sihhiye ve hastahâne edevât ve eşyası muttasıl isteniliyor

idi. Muhâvelé ile (57) geçecek vaktin efrâdın sıhhati ve hayatı üzerine tesiri tabîî olduğundan, ona göre mutâlebatta devam olunuyor idi.

Ma`amâfîh netice alınmıyordu. Hicâz Fırkası'na mensub bir Tabur Akabe ve civarında yirmi seneden beri bulunduğu halde, usûlü dâiresinde bir Taburluk hastahâne edevât ve eşyasının Hicâz Fırkası'ndan gönderilmemesi himmetsizlik olduğuna şüphe yoktur. Erzâkın ikmâl olunmak üzere bulunması Tabur binbaşılarının küllî yevm bu yolda takrîr vermeleri ve Akabe köyünden hiçbir şeyi tedârik ihtimâli olmaması üzerine çâre-i necâtı bu bâbda şeref-sâdır olacak irâde-i kat`iyyede olacağına hüküm ile 17 Şubat'ta Baş Kitâbet-i Celîle'ye âtide münderic telgrafı keşide eyledim:

Buradaki cünûd-ı mülûkânenin erzâkı ne sûretle tesviye edileceği henüz ma`lûm olmadı. Geldiklerinden beru bir defa guşt yediler. Burada sebze dahi yoktur. Mevcûd-ı erzâk birkaç gün içerişünde hitâm bulacaktır. Buraca hiçbir şey bulmak ihtimâli dahi olmayacağından rızâ-yı âliye muğâyir bir hâl vukû'a gelmemesiçün şimdiden arz-ı keyfiyet eyliyorum. Fermân.

Yine bir netice alamadım. 24 Şubat'ta dahi âtide münderic telgrafı keşide eyledim:

Burada bulunan Asâkir-i Şâhânenin erzâkı kalmadı. Hayvanâtın yiyecekleri dahi bir iki günlük kalmıştır. Elde bulunan bir iki günlük dakîk ile idâre-i maslahat olunmakta ise de aç kalmak tehlikesine ma`rûz kalınmaması için sûratle yetiştirilmesi husûsunun lazımgelenlere emr ve fermân buyurulmasını (58) son derecede istirhâm eyliyerek rızâ-yı âliye muğâyir bir hâl vukû'a gelmemesiçün bi't-tekrar tasdi'a ictisâr kılındı. Fermân.

26 Şubat'ta Makâm-ı Ser-Askerî'den ve Beşinci Ordu-yu Hümâyûn'dan telgraflar aldım. Kudüs'e havâle verildiği verilecek akçe ile erzâk mübâya`a edileceği bildiriliyor idi. Suriye Vâlisi'nden aldığım telgrafta dahi Kerek'de şu sırada ağnâm bulunamadığından ve havâlesi Kudüs'e verildiğinden, Kudüs'den alınan tedârik ettirmekliğim iş`âr olunuyor idi. Kudüs'den Akabe'ye koyun gelmesi vâkî şey olmadığından ve erzâkın te`hiri muhakkak açlık husûlünü mü`eddî olduğundan bi't-tekrâr 26 Şubat'ta Mâbeyn-i Hümâyûn'a cunûd-ı mülûkânenin idâreleri kalmadığı, Taburun birinin dakîki ikmâl ve daha ziyâdece olandan i`tâ ile idâre-i maslahat edildiğini nîm istihkâkla idâre-i maslahat olunmakta ise de bir-iki gün zarfında, dakîkin dahi kalmayacağını Kudüs'e havâle verilerek alınacak akçe ile te`mîn-i idâre olunacağı Makâm-ı Celîl-i Ser-Askerî'den Ordu-yu Hümâyûn Müşîriyet-i Celîle'sinden bildirilmiş ise de, bugün Şam'dan dakîk ve erz ve sade ve yarın da diğer erzâk sevkolonmasının ve

Hicâz Müşîriyeti'ne dahi dakik, erz, sade, soğan, sirke , şeker, gaz şa'ir, tuz, fasulye ve nohutun bir vapura tahmîlen gönderilmesinin ve pâresinin ba`dehu Kudûs'den tesviye edileceğinin emir ve iş`ârıyla irsâl ettirilmesi ve Şam'dan dahi koyun yetiştirilmesi ve yine muhâbere ile vakit geçer ise Asâkir-i Şâhâne'nin muhakkak sûrette aç kalacakları arz edildi. 27 Şubat'ta Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Müşîriyeti'nden ve Hicâz Vâlisi'nden 28 Şubat'ta (59) erzâkın yola çıkarılacağı iş`âr olunuyor idi. Fî'l-hakîka Cidde'den vapur ile erzâk, Şam'dan dahi koyun ve erzâk bir kaç gün içerisinde gelerek üç mâhlik idâremiz te'mîn ve bin müşkülâta muhâtara ber-taraf olundu. Ve mabeyn-i Hümâyûna arz-ı teşekkürât edildi. Ve 14 Teşrin-i Sânidan (27 Kasım) berti devam eden hastahâne takım ve edevâtı mes`elesî dahi yoluna girdi. Hicâz'dan altmış yataklık ve Şam'dan otuz yataklık hastahâne edevât ve eşyası ve hey`et-i sıhhiye geldi. Asâkir-i Şâhânenin i`âşesi ve vezâ'if-i sıhhiyesi yoluna girdi. Zabitanın vezâ'if ve selahiyet-i Kânûniyelerinin tamâmen icrâsına müsâ`ade ve Nezâret olunduğu gibi muhtac-ı tebdîl-i hava olanlar hemen tebdîl-i havaya gönderilmekte idiler. Askerlik, usûlünde cereyân eyliyordu. Taburlar, sabah ve akşam ta`limlerini mükemmelen ve muntazaman icrâ eyliyorlar idi. Bilât-ı Kasimden âlkonulmuş üçyüz nefer günde beş altı saat ta`lim etmek üzere az zamanda yetiştirildi. Ve Beşinci Ordudan bunların ta`lim ve terbiye-i askeriyeleri için Mümtaz yüzbaşılardan Fikri ve Ali Efendilerle Mülâzım-ı Sâni Zeki Efendi getirtilerek Acemi efrâd üç bölük üzerine bi't-tertib beher bölüğün ta`lim ve terbiyesi mûmâ-ileyhuma dan beherine tevdi kılındı. Taburların Binbaşı ve Kolağaları kâmilan mektebli ve mütebâki zâbitân mektebli ve alaylı olmak üzere karışık ve alaylı zâbitân dahi hemen umûmiyetle geçen Rusya muhârebesinde bulunanlardan ve bir kısmı da Tabur üzerinde Yemen'de yetişmiş olanlardan bulunduğundan hey`et-i zâbitânımız pek iyi idi. Şu sûretle bir taraftan Asâkir-i şâhânenin ihtiyacâtı tamâmen te'mîn ve diğer (60) taraftan ta`lim ve terbiye-i askeriyeye kesb-i mûmârese eylemelerine gayret olunuyor idi. 13 Şubatta (Kali`a -Firavun) cezîresinde bulunan Diana kruvazörünün istambotu ile Mısır Harbiye Nezâreti me'mûrlarından Naum Efendi nezdime geldi. Mısır'a avdet eyleyeceğinden vedâ için geldiğini söyledi. Ve Gemi Kumandanının selâmını dahi tebliğ eyledi. Mısır'dan aldığı haberde, Hükümet-i Seniyye tarafından iki büyük zâbitânın **Hatt-ı Fâsıl** ta'yini için Kahire'ye geldiklerini, Mısır'dan dahi üç zâbit me'mûr edildiğini ve onların Nûru'l-Bahr vapuru ile geleceklerini gayr-i resmî olarak haber verdi. Veda ile avdet eyledi. Müddet-i medfede gelen giden olmadı. Ancak 1 Martta Erkân-ı Harbiye Miralâylarından Muzaffer ve binbaşılardan Fehmi Beyler Ma`ân tarîki ile Akabe'ye geldiler. Mûmâ-ileyhuma ile görüştük. Der-Sa`âdet'ten Muhtar Paşa hazretleri ile Akabe'ye gitmek üzere Mısır'a gönderildiklerini ve Kahire'de Muhtar Paşa hazretleri ile görüştüklerini ve müşâretün ileyhin kendilerine Mısır arâzisini gösteren Fermân-ı Hümâyûn münderacâtını ve Cevat Paşa Telgrafnâmesi ahkâmını

tamâmiyle tefhîm ve ahden hakkımızın deracâtını irâ'a eylediğini ve Mâbeyn-i Hümâyûna dahi bu yolda ma`rûzâtta bulunduğunu, ma`rûzâtın sûretini göstererek söylediler. Ve Paşa-yı müşârûn ileyhın ma`rûzâtından hakkımız her neden ibâret ise meydana koyulduğunu ve benim Akabece olan hareketim dahi hakkımız dâhilinde bir iş olduğundan muvâfık gördüklerini anladım. Ve rahatsız olduklarından Akabe'ye gelmeyeceklerini arzetmişler. Ve bunun üzerine Muzaffer ve Fehmi Beğler Akabe'ye giderek benimle beraber bulunmaları (61) emir ve fermân buyurulmuş olduğundan geldiklerini söylediler. Mûmâ-ileyhuma Muhtar Paşa hazretlerinin bu bâbta ma`lûmâtlarından istifâde eyledikleri gibi ben de getirdükleri ma`lûmâtтан istifâde eyledim. Muhtar Paşa hazretlerinin gelmediklerine son derecede me'yûs oldum. Şu sûretle mes'ele karşısında yalnız kaldım. Aksi olacak, bu sırada aldığım bir telgrafta çocuklarımdan birinin kızıl hastalığa tutulduğu ve gelen mektupta dahi diğer birinin kuş palazından yatarak, bu defa devr-i nekâhate girdiği bildiriliyor idi. Herhale karşı Cenâb-ı Hakk'a teslimiyetten başka çarem yoğidi. Muhtar Paşa'nın me'mûriyetlerine dâir 6 Şubat'ta Ser-Kitâbet-i Celîle'den telgraf aldığım zaman memnun olmuş ve ma'amâfih müşârûn-ileyhın gelmeyeceklerini bir hiss-i kable'l-vuku' bana bildirmiş olduğundan, 8 Şubat tarihiyle Ser-Kitâbet-i Celîle'ye keşide eylediğim telgrafta; eğerçi Muhtar Paşa Hazretleri gelmeyecek olur ise, ya devletçe tanılmış şayân-ı itibar bir zât, veyahut bir komisyon gönderilerek mes'elenin anlaşılmasını isti'tâf etmiş idim. Esbâbını ise bâlâda beyân eylediğim vech üzere hasbî fenalık etmeğe alışmış zevâtın, bana fenalık edeceğim diyerek hukûk-ı devleti fedâ eylemelerine mani olmak idi. Erkân-ı Harplerimiz geldiklerine bu sebeple memnun oldum. 4 Mart'ta Kali`a cezâresinde bulunan Diana kruvazürünün yanına bir vapur yanaştı. Her hafta kruvazüre ve Mısır askerine Nûru'l-Bahr vapuru lüzûmu olan şeyleri getürmekte iken, bu defa Mısır'ın Fenarlar idâresine aid olduğu sonradan anlaşılan Aida vapuru getürmüş idi. 5 Mart'ta Diana'nın istambotu Akabe'ye gelerek, dâhilinde çıkan bir Mısır me'muru nezdime geldi. (62) Kendisinin Mısır Harbiye Nezâreti Tahrirât-ı Türkiye Kâtibi Yusuf Sâmi Efendi olduğunu ve Mısır'dan geldiğini beyân ile, kendisini takdîm ve Mısır tarafından bu işe me'mur edildiğini beyân ve Diana Kruvazürü Kumandanı'nın gönderdiği tezkereyi gayr-i resmîdir diyerek teslim eyledi. Ve Kahire'den Beyrut târikiyle Akabe'ye hareket eden Hey'etin gelib gelmediklerini su'âl eyledi. Bundan maksadı, erkân-ı harplerimiz olduğu şüphesiz ise de resmen bunların Hey'et olduğuna dâir geldikleri beş günden beri bir iş âr olmadığundan ve Mısır tarafından dahi üç kişiden ibâret bir Hey'et ta'yin olduğunu evvelce işitmiş ve bunların bu vapurla gelmeleri ihtimâlîni düşünmüş olduğundan, bu mes'eleyi istizâna bırakarak, Hey'etin gelmediğini söyledim. Vapur Kumandanının tezkeresinde dahi, Hey'etin gelib gelmediğini istifsâr ve şu sûretle işin tesviyesinin sıraya girmesini görmesiyle mes'ûd olacağını veyahut munâzî un-fih nukâtтан Asâkir-i

Şâhâne'nin çekilmesini görerek, Akabe civarından gitmeyi arzu eylediğini bildiriyor idi. Fransızca olarak muharrer olan bu tezkere nezdinde mahfûzdur. SâmiH Efendi dahi şifâhen, askerın Tâba'dan Akabe'ye alınmasıyla, geminin ve Mısır askerinin gideceğini söyledi. Asâkir-i Şâhâne'nin bulunduğu nukât, Akabe'den ma`dûd mahaller olduğunu ve mevki`in muhâfazası vazifesiyle ancak mukayyed bulunduğumu, askerın alınmasına mahal olmayıb, bu lüzûmsuz sû`i tefehhümün izâlesiçün Kruvazürün Mısır askerinin bu civardan çekilmesinin kâfi idüğünü söyledim. Yusuf SâmiH Efendi gemi (63) Kumandanına beyân-ı hâl edeceğini ve Mısır'dan avdet ederken Mısır Serdarı Vinket Paşa'yı gördüğünü, bana selâm göndererek *Devlet-i Osmaniye'nin İngiltere devleti, diğer devletlerin kâffesinden ziyâde dostudur, Mısır Hidiviyeti tecâvüz etmez ve edemez. Bu iş bir sû`i tefehhümden ileri gelmiştir, demiş. Cevâben, Serdar'ın hüsn-i niyetine ve İngiltere devletinin dostluğuna memnunum ve cümlemiz bu arzuyu besleriz. Mısırluların tecâvüz etmeğe hakları olmadığı şüphesizdir. Bu civara Mısır askerinin gelmesi esâsen bir tecâvüz olub, bu işin Mısır Hükümeti'nden ziyâde Bremly Bey'in teşebbüsünden ileri geldiğine kani(y)iz. Sû`i tefehhümü kaldırmak ellerindedir. Kruvazür ve Mısır askerî(nin) bu civardan gitmesiyle sû`i tefehhüm ortadan kalkmaz,* dedim. Mûmâ-ileyh, aldığı cevâbı tebliğ edeceğini söyleyerek avdet eyledi. Aynı günde Mâbeyn-i Hümâyûn'a keyfiyeti arz eyledim. Komisyonu su`âl eylediklerini ve tezkere münderecâtını bildirdim, cevâb almadım. 7 Mart'ta yine Yusuf SâmiH Efendi geldi. Mısır'a avdet edeceğinden, geldiğini söyledi. Ve Gemi Kumandanı'nın selâmını tebliğ, Tâba'daki Asâkir-i Şâhâne gerü alınur ise, Mısır askerini Ayda (Aida) vapuruna alarak Mısır'a avdet eyleyeceklerini ve Kruvazürün dahi gideceğini söyledi. Ve Hey'eti su`âl etti. Evvelki gibi ifademizi tekrar eyledik. Gemi Kumandanı'nın dahi hüsn-i niyet beslediğini söyledi. Şu sırada bu mes'elenin halline hâhiş-ker bulunuyorlar idi. Fas Konferansı en tehlikeli devre girmiş, inkıtâ`-ı müzâkerât vukubulmuş ve Mısır'da ahâlinin heyecanı son dereceye varmış, mevcûd kuvvetle te`mîn-i (64) asâyiş ihtimali mefkûd olduğundan, İngiltere Hükümeti Malta'dan Mısır'a asker getirmeğe mecbur olmuş idi. Haksızlıkları zâten kendilerince ma`lûm iken, artık setrolunacak ciheti kalmamış olduğundan gurûr-ı millîyi okşamak için Hatt-ı Fâsıl ta'yîninden vazgeçilerek Tâba'dan beş on neferin kaldırılmasını kâfi görmüşler idi. Bu husûsda hakları olmadığını İngilizler biliyorlar ise de bir defa teşebbüs itdikleri bir işten mağlûben çıkmak Mısır'daki büsbütün müşkülâta düşüreceğinden ya bir komisyona işi bırakarak çekilmek veyahut umûm matbu`âtının diline doladıkları Tâba'dan askerın alınmasıyla işte vazifemizi yaptık geri çekildik demelerini istiyorlardı. 12 Martta Yusuf SâmiH Efendi yine geldi. Ayda vapurunun henüz gelmemesinden gidemediğini, vapur bugün geldiğinden yarın gideceğini veyahut bu bâbda hazırladığı raporunu göndereceğini söyledi ve beraberce getirmiş olduğu Cevat Paşa telgrafnâmenin sûretini dahi verdi. Ve

iddi'âlarının telgrafnâme ahkâmına müstenîd olduğunu ilâve eyledi. Mûmâ-ileyhe telgrafnâmede Akabe'nin denilmeyüp Akabe mevki'inin denilmesinden dolayı bizim aradığımız Akabe mevki'i olduğu ve mes'elede pek basit olup Tâba- Akabe mevki'i hâricinde ise Mısır'a emâneten verilen arâzi dâhilinde olacağından askerın orada bulunmasına lüzûm kalmayacağı ve Akabe mevki'i dâhilinde (65) Akabe mevki'i dâhilinde göstereceğine şüphe olmadığı, El-Vecîh'den Akabe'ye kadar onbeş günlük mesâfe olduğu halde, mezkûr telgrafdaki şu ibareye nazaran "evvelce el-Vecîh ve geçenlerde Zabâ ve Müveylah ve bu def'a Akabe mevki'inin " ta' bîri, her mevki'i üç-dört günlük bir mahal ile gösterdiği meydanda iken, Akabe'ye üç saatlik imtidâdın çok görülmesi, hakîkatte ahde, fenne muğâyir olduğunu söyledim. Ve esâsen fen dâiresinde aranılacak olursa, Akabe Körfezinin elbette Akabe mevki'i dâhilinde olması icâb edeceği ve Akabe mevki'ini körfezin medhâli bizde kalmak üzere tefrîk edileceğinin şüphesiz olduğunu tefhîm ettim. Değil Akabe mevki'inin, Akabe Halicinin bir ucu hakkında iddi'â olduğunu söyledim. Herhalde Kruzavür Kumandanı gibi mütefennin bir zâbitin, Tâba, Akabe mevki'i hâricindedir demez zannederim dedim. Tamâmen anladığını söyledi. Ve yine Komisyonun gelip gelmediğini su'âl ve gemi Kumandanının, Tâba'dan askeri alır isek, Kalî'a'daki Mısır askerini Aida vapuruna ırkâb ile Mısır'a göndereceğini ve Kruzavörün dahi avdet edeceğini ve bu yolda temeniyâta bulunduğunu söyledi. Yine evvelki cevâbımızı tekrar eyledik. Avdet eyledi. Aynı günde arz-ı ma'lûmât eyledim. Ve arzu buyurulduğu halde zuhûr eden vekâyî'in tarihçesini ve hakkımızın ne dereceye kadar olduğunu müş'ir şifre ile arz-ı ma'lûmât eylemekliğimi ve Hidiviyyetin ma'rûzâtuna ol sûretle cevâb verilmesini ve efkâr-ı umûmiye üzerine te'sir bırakmak için, gazetelere dercedilmek üzere vukû'-u hâli kaleme alarak emr ve fermân buyurulur (66) ise takdîm eylemekliğimi arz eyledim. Bu sûretle arz-ı ma'lûmâta lüzûm görülmekliğim, efkâr-ı umûmiye yalan yanlış havâdislerle iğfâl olunmakta ve Mısır efkâr-ı umûmiyesi üzerine büyük bir te'sir bırakmakta olduğundan, hakîkat anlatılacak olur ise, mes'ele kendi kendisine küçülecek ve bu işden çekilmelerini bir hak karşısında İngilizler(e) gösterecekler idi. Gemi Kumandanının muttasıl haber göndermesi **Hatt-ı Fâsıl** ta'yininden ve sâ'ireden vazgeçmesi, bir hak bulamadığından çekilmek yolunun taharrîsinden başka birşey değildi. Bizim bu işi hak dâhilinde kazanmaklığımız dahi, bizim me'murlar ile beraber Mısır me'murları birleşerek Tâba, Akabe mevki'i dâhilinde olup olmadığını tedkîk ettirmek, şu sûretle hakkımızı ortaya koyarak kazanmak idi. Ve hak ve ahd dâhilinde **Hatt-ı Fâsıl** ta'yinine dahi girişmiş olsak muvâfakat edemezlerdi.

Mantuk hâricinde iddi'âda bulunsalar, her iki taraf müdde'iyâtını beyân ile Lahey Konferansı mes'eleyle hallederdi. Veyahut Der-Sa'âdet'teki Ataşemiliterler veyahut Kipert ve sâ'ire coğrafya mütehasısları, hakemlik vazifesi için ta'yin olunabilirlerdi.

Herhalde hak bizde idi. Bir cevâb almadım. Ancak mes'elenin muvâfık bir renge girdiğini hissediyordum. Akabe'ye kışla yaptırılmasına emir veriliyor, kışlanın inşâsına muktezî akçe ta'yin edilüb tarafıma bildiriliyor, Beşinci Ordu Kumandanlığı'ndan ve Hatt-ı Ali Nâzırı'ndan bu bâbda telgraflar alıyordum. Ve kışlayı inşâ için ta'yin edilen mühendis Nuri ve Cevdet Beyler 16 Mart'ta Akabe'ye gelerek (67) kışlanın vaz'ı esâs-ı resmini dahi icrâ eyledik. Şu sûretle Kruvazörün geldiği 6 Şubat tarihiyle 16 Mart arasındaki kırk günde muvâfık bir hâl görülerek, Kruvazörün geldiği zamanda gösterilen vehme müstenîd isti'câl zâ'il olmuş idi. 20 Mart'ta yine Yusuf Sâmi Efendi geldi. Kruvazör Kumandanının selâmını söyleyerek, Bremly Bey'in haritasıyla İngiltere'den gönderilen iki harita arasında fark olduğundan, müsâ'ade eder isem, Kruvazör Kumandanının sivil olarak gelüb arâzi üzerinde haritayı tatbîk eylemesini temennî eylediğini söyledi. İstizânsız müsâ'ade edemeyeceğimi söyledim. İngiltere efkâr-ı umûmiyesinin şu sırada fevkalâde bu mes'ele üzerinde kesb-i şiddet eylediği ve neticesinin iyi olmayacağını, herhalde Tâba'dan askeri çekerek Kruvazör ve Mısır askerinin Akabe civarından giderek bu işe netice verilmesini, bu sûretle mes'ele halledilmez ise, benim azîm mes'ûliyet altında kalacağımı alenen söyledi. Ve karaya asker çıkarmağa teşebbüslerinde ne mu'âmele yapabileceğimizi su'âl ve İngiltere devleti donanmasının bu mes'ele için Hükümet-i Seniyyeyi tazyîk eylemek üzere kullanılacağını imâ eyledi. Ve bu bâbda İngiliz cerâ'idinin mes'ele hakkında ve benim hakkımda yazdığı bendleri getirdi. Cevâben, burada vazife ifâ ediyorum, ilerüde mes'ûl olacağım lafzının isti'mâli fazladır. Zannederim, devleti ve vatani uğrunda ölmek vazifesiyle mükellef bir askerin, vazifesinden başka hiçbir şey düşünmemesi tabî'idir. Bu gibi tehditlerin bence ehemmiyeti yoktur. Burada devletin hukûku sarihtir. Ve Asâkir-i Şâhâne'ye (68) vaki bir tecâvüzü, Asâkir-i şâhâne, vazifesini ifâ ile men eder dedim. Ve ancak bizim aradığımız hukûk-ı devletin muhâfazasıyla, dostluğumuzun idâmesidir, cevâbımı verdim.

Çadırda biz konuşuyorken, istombot Helyosta [Heliosta] ile (Kalî'a-Firavun) cezîresi önünde yatan kruvazör ile muhâbere ediyor. Akabe'nin cenûbuna Beric burnuna doğru giderek karaya yakın geçtiğini hemen bir pusula ile haber verdiler. Nukât-ı lazîmede karakollarımız olduğundan ve karakolların ta'limâtı sarîh bulunduğundan, ehemmiyeti olmadığı tabî'î idi. Nihâyet avdet etti. Çadırdan çıktığım zaman, istombotun Helyosta ile muhâberâtını gördüm. Helyosta ile muhâbere ediyorlar. Fena değil, ta'lim lazîmdir dedim. Yusuf Sâmi Efendi, istombota girdikten sonra, istombot, Kalî'a istikâmetini tutmadı. Bu defa istombot, Akabe'nin şimâl sâhilini takib ile kâmilen sâhil istikâmetini dolaşarak garb sâhiline geçti. Bu sûretle Merşîş önünden geçerek, yine sâhili takiben Tâba'ya, Kalî'a'ya doğru hareketini gördük. İstombot gittikten sonra Merşîş'de bulunan Altmış ikinci Alay'ın Üçüncü Taburu Üçüncü

Bölüğü Yüzbaşı Mehmet Efendi'den aldığım raporda, saat altıda istombotun Meriş'den Tâba'ya giden yolun, Meriş'den bir kilometre mesâfedeki tepenin bulunduğu sâhil noktasına doğru yanaşmak üzere hareketine oradaki nöbetçiler tarafından mümâna'at ve yanaşmaması ihtâr ve bu sırada istombot dâhilindekiler elleriyle neferlere gerü gitmelerini işaret etmişler ise de, neferler, silahlarını doldurarak nişan vaziyeti aldıklarından (69) ve nöbetçi postası dahi nöbetçilerine iltihâk eylediğinden, on adıma kadar sâhile yanaşan istombot, hemen tebdîl-i istikâmet ederek ve sancak-şeyde eyleyerek açıldığını bildiriyordu. İstombotun bu sûretle hareket etmesi, Yusuf Sâmih Efendi'nin, karaya asker çıkarmak isterler ise ne yaparsınız suâlinin, nümâyîş sûretinde bi'l-fiil tecrübesi ve nöbetçi efrâdının ve nöbetçi postasının hareketi dahi, mümâ-ileyhin suâline karşı verdiğim cevâbın bi'l-fiil tatbîki idi. Gemi Kumandanının harita tashîhini arzu etmesi, el-Gerikire, el-Katâr, el-Mafrak, Na'kibü'l-Akabe noktalarının el-Arîş-Akabe hattıyla göstermek ve temdîd eylemek istedikleri Tûr-ı Sina'nın dâhilinde olup olmadığını anlamak idi. Gemi Kumandanı, bu noktalar sâhilden görülmediği için, Bremlıy Bey haritasından Tûr-ı Sînâ dâhilinde, elindeki haritada hâricinde gösterildiğinden tashîh eylemek istiyordu. Ve maruz-ı nukâtın kıymet-i mevkîyesini dahi bilmediğinden, anlamak istemesi tabî'î idi. Herhalde görmesi lazım değildi. Gemi Kumandanının aldığı ta'limat mûcebince hareket eylediği ve bir Alman zırhlısının o sırada ahvâle intizâren Süveys'te durması, İngilizleri büsbütün kuşkulandırdı. Benim şahsımla uğraşacaklarının ve mes'ûl edileceğimin söylenmesinin, asker çıkarmak isterler ise ne yapacağımın suâl edilmesi, kendimce 6 Şubat'ta telâkkî eylediğim emre muvâfık, Der-Sa'âdet'te İngilizlere müsâ'id mu'âmele gösterilmiş olmalı ve bu mu'âmele ile tatbîk eylediğim hareket arasındaki fark, kendi tarafımdan tatbîk edilen bir hareket olarak telâkkî eyleyerek, bu yolda bir ifâde ile tehdîd (70) olunmuşluğum hakkında Gemi Kumandanına ta'limat verilmiş olması zannını tevfid eyledi. Ve asker çıkarmak teşebbüsü gibi bir hareket dahi bu husûsu anlamak idi.

Mes'elenin müte'âkib İngilizlerin bu mes'ele hakkında neşrettikleri **Mavi Kitapta** (Blue Book), Akabe civarına asker çıkarmağa teşebbüs eyledikleri halde, her mes'ûliyeti üzerime alarak men eyleyeceğime kanaat hâsıl eylediklerini zikreylemeleri, bi'l-fiil tecrübelerden neş'et eylemiştir.

Vukû'-u hâli aynı günde Mâbeyn-i Hümâyûn'a arz ettim. Ve çıkmak isterler ise, çıkarmayacağımı dahi ilâve eyledim. Hükümet-i Seniyye vazifesini ifâ ediyordu. Bu mes'ele, Devlet-i Aliyye ile Mısır mes'elesi olduğundan, İngiltere'nin karışması haksızlıktı. Mütecâviz ve Cevâd Paşa telgrafnâmesi hilâfına hareket eden ve asker getiren, Mısırlılardı. Münâzi'un-fih mahal, Akabe mevki'i dâhilinde ve Hicâz Vilâyetine merbût arâzi idi. Tûr-ı Sînâ ise, doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyye'nin malı olup, emânet olarak Mısır idâresine terk olunmuş ve mahmel-i Mısıf'nin berren

gittiği zamanda muhâfazası için birkaç noktasına jandarma ikâsına müsâ`ade edilmesinden başka imtiyâzı bulunmamış olduğundan ve şimdi ise mahmel-i Mısri, bahren gittikten ve Mısırlılar ahd hâricinde hareket ettiklerinden, Tûr-ı Sina'nın Mısır idâresinden ayrılarak, Hicâz Vilâyetine i`âde-i irtibâtına bile Hükümetin hakkı vardı. Kruvazörün iki mâha karîb Akabe civarında kalması, büyük bir haksızlıklarını tamir edecek bir sebep bulamamalarından ilerü geliyordu. Yalnız iş hakda olmayıp kuvvette olduğu ve kuvvetin haksızlığı tamir ite (71) hak hâline ircâ eylediği bedîhî bulunduğundan, Hükümet-i Seniyye'nin hakkının muhâfazasında ısrâr ve bu bâbda kuvvetini isti`mâl edib edememesi husûsiyle, İngilizlerin, haksızlıklarını hak yerine koymak için, kuvvetlerini bu yolda isti`mâl edib etmeyecekleri arasında mes`elenin halli bulunuyordu. 22 Mart'ta yine Yusuf Sâmih Efendi geldi. Kruvazör Kumandanının bir tezkeresini getirdi. Tezkere İngilizce yazılmış olduğundan, neden bahsediyor dedim. Tâba'nın cenûbunda bir nokta görüldüğünden Kruvazör Kumandanı bahsediyor dedi. Gayr-i resmî ise kabul ederim dedim. Evet diyerek ve zarfın üzerindeki işareti çizerek verdi. Tercümesi dahi melfûf idi.

Tercümesi

Elkâbdan sonra- Ben bu sabah gördüm ki, zât-ı Sa`âdet-me`âbları Tâba'nın bizim tarafında olan ve bir mil veyahut ziyâde bir mesâfede bulunan bir tepe üzerine bir nokta-i askeriye vaz` eylemişsiniz. Bir yanlışlıktan başka bir şey zannetmediğim işbu fiilin sebebini beyân buyurursanız pek memnun olurum. Şimdiye kadar mâbeynimizde dostluk devam etmekte olduğu halde, askeriniz tarafından böyle hareket görmemi bir türlü te`vil edemiyorum. Geçen Şubat-ı efrencinin ondokuzunda zât-ı vâlîlarıyla görüşmek şerefine nâ`il olduğumda söylemiş idim ki, mes`ele-i hâzıra, Kahire ile İstanbul'da hükümetler arasında tesviye edilmesi lâzımdır. Binâen-alâ-zâik tesviye-i mes`ele nihâyet buluncaya kadar her iki cihette de bir fil icrâsı, su`i-zan ve sâ`ireyi netice verebilir (72) bu geçen Mart-ı efrencinin takrîben yirmi üçünde Tâba'da bulunan çadırlarda hareket vukubulduğundan itibaren, askerinizin bize doğru takarrüb eylediğini mülâhaza etmiş idim. Ancak zannetmiştim ki, sizden bazıları silahsız olarak oralarda geziniyorlar, yoksa o vakit derhal zât-ı vâlîlarına yazardım. Ziyâdesiyle eminim ki, zât-ı Sa`âdet-me`âbları bunu nazar-ı dikkatlerine alır, silahlı askerinizin, Tâba'dan bizden cihete geçmemeleri emrini verirsiniz . 3 Nisan sene 906

Dorby

Bu tezkere, garâbete bir numûne teşkil ediyordu. Tâba vâdisinin arzi 600 metre olduğu ve askerimiz ancak bu vâdi dâhilinde bulunduğu ve bir yanlışlığa mahal kalmamak üzere, her cihetiyle şayân-ı itimâd olan Binbaşı Sıtkı Efendi'yi, vakanın tahaddüsünden beri Tâba'da bulundurduğum halde, Kapudanın iş'ârı mûcib-i ta'accüb idi. Bir mil ve daha ziyâde mesâfe, Kalî a cezâresinin istikâmetine tesâdüf edeceğinden, bu nokta geminin önüne tesâdüf etmesi icâb edecekti. Yusuf Sâmih Efendi'ye, "bu nokta, geminin karşısında mı?" dedim, "hayır" dedi. "Tâba'nın bir mil veya daha ziyâde mesâfesi olan mahal, orası değil mi?" dedim. Şaşaladı. "Bu kangı (hangi) tepe?" dedim. Cevâb veremedi. Çünkü bu husûs gayr-i vâki idi. Kendisine Gemi Kumandanına selâm söylemekliğimi, Asâkir-i Şâhâne'nin 6 Şubat'ta buldukları mahalleri tecâvüz etmedikleri, hu yolda bir emir vermediğimi ve Asâkir-i Şâhâne'nin kendiliklerinden hareket etmeyeceklerini, belki Arabândan birisini görüb Asâkir-i Şâhâne'den zanneylediklerini ve kendisinden ziyâde bu mes'elenin hüsn-i sûretle hitâma (73) ermesini arzu eylemede olduğumu söyledim. Ve ayrıca iki gün evvelisi, istombotun Akabe'den hareketindeki sâhile takarrüb mu'âmelesi ve aksi yol takibini suâl eyledim. Harita almak için sâhile takarrüb ettiklerini ve Gemi Kumandanının bu yolda hareketlerine darıldığını, nöbetçiler tarafından mukâbele gördüklerini söyledi. Ba`de-mâ bu yolda hareket etmemelerini ve mes'ûliyetin kandilerine râci olacağını dahi tebliğ eyledim. Ba`de-mâ, zâten bu sûrette hareket etmeyeceklerini ve Gemi Kumandanının emri(nin) bu yolda olduğunu söyledi. Sâhilin evvelce yapılmış muntazam haritası ellerinde olduğundan ve sâhile on adıma kadar yaklaşmakla harita yapmak arasında bir münâsebet olmadığından, bu söylediği dahi doğru değildi. Esâsen Gemi Kumandanının tezkeresi, kâmilen esâssız idi. Bir kere "*bizim tarafa*" ta`bîrini kullanması haksız. İkincisi, nokta vaz'ı gayr-i vâki'. Ve böyle bir mahal yok. 28 geçen Mart'ta çadırların oynadığı diyor. Anlaşılmaz bir laf. Silahsız olarak geziniyorlar zannı, hiç olmaz. Gemide bulunan büyük dürbünün, sekiz mil mesâfede Akabe'den çadırım dâhilinde yürüdüğümü tefrîk ettirdiği halde, ifadelerine göre, Kalî a'nın önündeki noktayı veyahut bir mil mesâfedeki askerın silahlı oluh olmasını görmemek ihtimali olamaz. Yusuf Sâmih Efendi'nin gelmesi, istombotun yaklaşması yüzünden, ne te'sir bıraktığını öğrenmek ve tezkerede sümme't-tedârik bu husûs için tertib edilmiş bir vasıta idi. Tezkereye gayr-i resmî işareti koydurmaklığım ve istombot için söylediğim sözler, cevâb-ı kâfi idi. Gemi Kumandanı aldığı ta'limat dâiresinde (74) hareket eylediğinden, bu hareketini ma'zur gördüm. Ve doğru söylemeğe alışmış bir adam olduğundan, böyle gayr-i vâki' bir mes'ele tertibinde, adem-i mahâreti, tezkeresinin münderecâtından anlaşılıyordu. Cevâbı, tezkîbden ziyâde bir yanlışlığa istinâd etmekliğim şahsını rencide etmemek, kendi itirafı vechle, iki mâhdır aramızda cereyân eden mu'âmele, nezaket dâiresinde olduğundan, bunu devam ettirmek için idi. 28 Mart'a kadar gelen giden

olmadı. Asâkir-i Şâhâne, ta`lim ve tatbîkât ile meşgûl hasta-gân, ancak yüzde bir derecesinde sıhhat-ı umûmiye ber-kemâl idi. 28 Mart'ta yine Yusuf Sâmih Efendi geldi. Diğer nukâttaki Asâkir-i Şâhâne'nin kalmasını, yalnız Tâba'dan askeri almaklığımızı, derhal geminin ve Mısır askerinin gideceğini, bu defa yine söyledi. Yine mümkün olmadığı cevâbını verdim. Tâba'daki askerın tenkîsi husûsunu söyledi. Mes'elenin hitâmında elbette oradaki askerın azaltılacağını söyledim." Bu husûsa bir netice verelim dedi. Yarın Kalî`a'da bulunan Mısır askeri Kumandanına bir haber gönderiniz, çekilüb gidelim, dostâne bu mes'ele hallolsun" dedi. "Pekâlâ, olur" diyerek cevâb verdim. Gemi Kumandanının Akabe'deki ahvâli öğrenmek ve top olub olmadığını tetkik ettirmek için Arabândan ücretle istihdâm eylediği ve evvelce ma`lûmât aldığımından tevkiif ettirdiğim üç kişiyi salıvermekliğini söyledi. Hareketinizle bırakırım, dedim. Akabe'ye avdet eyledi. Keyfiyeti arz eyledi. Ve Arapça iyi bilmesinden dolayı, Tabur İmamı Yümnî Efendi'yi Mısır Mülâzım-ı Evvelî Ahmet Efendi ile görüşmek üzere gönderdim. Ve söyleyeceği sözü yazarak (75) tefhîm eyledim. Selâm söylediğimi, karındaşlarımızdan farkı olmadığını, bu sû-i-tefehümün ortadan kalkması için Mısır'a avdetlerinin muvâfık olacağını tasavvur eylediğimi ve kendilerinin dahi bu sûrette düşünmeleri lâzım geldiğini söylemesinden ibâret idi. Aynen bu yolda ifâdede bulunmuş. Ahmet Efendi, danışarak cevâb göndereceğini söylemiş. 30 Mart'ta Yusuf Sâmih Efendi geldi. Ancak Tâba'daki askeri almağa veyahut bu işi bir Komisyona bırakmakla mes'elenin hitâm bulacağını söyledi. Ve muvâfakat eylediğimiz halde, mes'elenin bitmiş olduğunu, edilmediği halde gayr-i resmî mu`ameleye hitâm verilerek resmî mu`âmelâta başlanacağını söyledi. İki gün evvelki mu`amelesiyle, şimdiki ifâdesi, yekdiğerine muvâfık olmadığından, yeni bir ta`limât aldıkları vârid-i hâtır veyahut bu sûretle Akabe'den çekilmelerinin heyecan-ı halinde olan Mısır ahâlisi üzerinde büyük bir te'sir bırakacağı cihetle, evvelki kararlarından vazgeçtikleri ihtimâlini düşündüm. İngilizler, Almanlardan o sırada pek ziyâde endişe etmekte ve benim hüviyetim hakkında tedkîkât yaptıkları gibi, Akabe'de Alman zâbitânı olub olmadığını tedkîk için çok çalıştıkları ve hatta gazete sütunlarına geçtiği ma`lûmum idi. Esbâbı ise, efkâr-ı umûmiyeyi Almanların bu işi idâre ettiğini ileri sürerek zehirlemek olub, Almanlarla müştereken İngilizleri Mısır'dan çıkarmağa teşebbüsümüzden bahsolunuyordu. Şu sûretle gayr-i resmî kerrâren vâki` müracatlarının semeresi görülmediği ve çekilmeğe muvâfakat ettikten sonra ya aldıkları (76) ta`limâtın veyahut bizce ma`lûm olmayan sebepten dolayı, sözlerinde durmadıklarından, ba`de-mâ bunların gayr-i resmî ifadelerine inanmayacağımı bildikleri için, resmî iktizâ ederse, muhâbereden başka verilecek cevâb zâten kalmamıştı. Vak`âyı hikâye ile arz-ı keyfiyet eyledim. Onyedî gün bilâ-hâdise geçti. Nisanın onyedinci günü Yusuf Sâmih Efendi nezdime geldi. Mısır'dan istediklerinden avdet eyleyeceğinden veda için geldiğini ve Ahmet Muhtar Paşa

Hazretlerinin Hidiviyet-i Mısıriyye ile bu işin neticelenmesi için müzâkere eylediğini söyledi. Ve avdet etti. Ahmet Muhtar Paşa'nın Mısırlılara Hatt-ı Fâsıl olarak el-Arîş-Süveyş hattı ve Hatt-ı Fâsıl-ı emânet olarak Akabe-Süveyş hattını eldeki Fermân-ı Hümâyûn ve Cevâd Paşa telgrafnâmesi ahkâmına tevfiikân teklîf eylemiş, onlar el-Arîş-Akabe hattını istemişler. Müşarünileyh, eldeki vesâ'ike müstenid olmadığından, bi't-tabî'î kabul etmemiş. Süveyş'e yaklaşmamaklığımız, İngilizlerin esâsi-yi maksadlarını teşkil eylediğini Muhtar Paşa Hazretleri bildiklerinden, bir i'tilâf husûle getirmek üzere Re's-i Muhammed ile el-Arîş arasına vaslolunacak hattın Hatt-ı Fâsıl teşkîlini teklîf eylemelerini imâ eylemiştir. Şu sûretle bizim kaybedeceğimiz kâ'idesi el-Arîş ile Süveyş arasındaki hat ve re'si Re's-i Temdîd ile Nahl arasındaki bir noktadan ibâret müsellesî parçaya mukâbil yine re'si o nokta ve kâ'idesi Re's-i Muhammed ile Akabe arasındaki müsellesî parçayı kazanmak ve her iki müsellesin mesâha-i sathiyeleri yekdiğerine müsâvî gibi olduğundan, mes'elenin bu sûretle halli muvâfık-ı (77) maslahat idi. (Bkz. Harita I). Yine Hidiviyet kabul etmeyerek eski iddî'âsında isrâr eyledi. Bu isrâr. Lord Cromer'in isrârı idi. Şu sûretle hak veyahut hakka muvâfık ta'dilât kabul olunmadığından, Muhtar Paşa Hazretlerinin dahi bu bâbda yapacağı bir iş kalmamıştı. Ya hakkımızı nibâyete kadar müdâfa`âda sebat veyahut İngilizlerin dediğini kabulden başka çâre yoğidi. Şu sûrette Mısır'ca hâsıl olan heyecan son dereceyi bulmuş ve iğtişâş husûle gelmesi melhûz ve Mısır'daki mevcûd İngiliz askeriyeye te'min-i asâyiş ihtimâli bâ'id bulunmuş olduğundan, İngilizlerin mevki'i dahi müşkülleşmiş ve Transval'da ve Kalkûta'da şu sırada zuhûr eden uygunsuzluklar üzerine, mezkûr mahaller için bazı müsâ'adâtta bulunmağa, İngilizler için mecburiyet hâsıl olmuştu. Ve Hindistan'da bulunan müslümanlar dahi heyecan içinde idi. İngilizler, bu mes'eleye nihâyet vermek için bir mecburiyet-i kat'iyye hissediyorlar. Hak aramayıp mevki'lerine müsâ'id neticeyi Bâb-ı Ali'yi tehdîd ile teklîflerine muvâfakat ettirmek husûsunda bulunuyorlardı. Yoksa İngilizler için menfa'atlerine muğâyir ma'kûs netâyicin zuhûru müsteb'îd değildi. Almanların Süveyş'te bulunan zırhlısı, İngilizlerin asâbına ziyâdesiyle te'sir ediyordu. Alman gazeteleri dahi bu mes'eleye fevkalâde ehemmiyet verip, İngilizlerin Cezîretü'l-Arab'ı yutmak ve Akabe ile Basra arasına bir şimendifer yaparak, Bağdat ve Der-Sa'âdet şimendifer hatına intikâl etmesi lâzım gelen Hindistan münâkalâtının ve sâir nakliyat-ı ticariyyenin bu hatta (78) inhisârına çalıştıkları nâziresini ileri sürüyorlardı. Ve bu bâbdaki uğrayacakları zararları kaydına düşüyorlardı.

Hâl bu merkezde iken, el-Arîş ile Gazze'nin Hatt-ı Fâsıl addolunan Refîh nâm mahalda dahi bir hâdiseye zuhûr etti. Mısırlılara ait bir telgrafhâne binasının bulunduğu mahalden dokuzyüz metre Gazze cihetinde ve Refîh kuyusunun yanında bir büyük ağaç sayesinde iki taş sütun merkûz imiş. Bu sütunlardan birinin üzerine, Hidiv Abbas Paşa

Hazretleri, o civarı seyâhat eyledikleri zaman isimlerini hakkettirmişler. Bu direklerin kaldırıldığını ve Mısırlılara ait onbir telgraf direğinin kaldırılarak, yerlerine Hükümet-i Seniyye'ye ait telgraf direkleri rekolunduğunu Mısır'a ihbâr etmişler. İngilizler Mızva (Missua) Kruvazörünü mahall-i mezkûra gönderüb, bu telgraf direklerinin tebdîl edildiğini ve taşların yerinde olmadığını görerek Mısır Me'muru protesto eylemiş. Ve bu iddi'â dahi bir mes'ele-i resmîye haline gelerek Akabe mes'elesini takviye eylemiş ve Hidiviyyet, Lord Cromer'in telâkkiyâtıyla Bâb-ı Ali'ye bu madde hakkında, usûl hâricine çıkarak ifadesinde ileri gitmiştir.

Refîh, bir su kuyusunun ismidir. Kudüs Sancağına tâbî Gazze kazasının Hân-ı Yunus nahiyesi dâhilinde ve Akdeniz sâhilindedir. Akabe'ye irtibat ve münasebeti yoktur. Hân Yunus'daki Asâkir-i Şâhâne'nin kumandası, Kudüs Kumandanlığına ve idâre-i mülkiyyesi Gazze Kâ'imakâmı ile Kudüs'e merbûttur. Akabe'ye mesâfesi 230 kilometredir. Refîh'in nerede olduğunu bilmeyenler, Akabe civarında zannederek, hakkında şiddetli sûrette idâre-i efkâr eyledikleri ve hatta bu yolda ma'ûruzâta ictisâr eyledikleri, Der-Sa'âdet'e avdetimde ma'lûmum olmuştur. Ba'dehu (79) mes'ele anlaşılmiş, Kudüs Mutasarrıfı Reşid Bey'den tahkîk-i keyfiyet edilmiş ve müşârûn-ileyh tarafından Gazze Kâ'imakâmı ve Hân-ı Yunus nahiyesi Müdürü ve Askerî Kumandanı ve meşâyih vâsıtasıyla tahkîkât-ı lâzıme icrâ edilmiş ve bu bâbda bir tahkîkât varakası ve mine'l-kadîm Hatt-ı Fâsılın nerelerden geçtiğine dâir meşâyihin ifâdâtını müş'îr bir ifâdenâme tanzim ettirilmiştir. Ve ma'rûz-ı evrakın tarafıma gönderilmesi, taraf-ı Sâmi-i Sadâret-Penâhîden müşârûn-ileyhe emrolmuş olduğundan 8 Mayıs sene 322 (21 Mayıs 1906) tarihli Kudüs Mutasarrıflığının tahrirâtına leffen gelen evrak üzerine, mes'eleden ancak ma'lûmâtım olmuştur.

Evrakın yedime vusûlünde, mes'ele neticelenmiş olduğundan mevrûd evrakı, Hatt-ı Fâsılın ta'yinine me'mûr erkân-ı harplerimize tevdi' eyledim. Refîh mevki'ine 900 metre mesâfede el-Arîş cihetinde Mısırlılara ait bir telgrafhâne binası var imiş. Vaktiyle bu telgrafhânenin inşasına nasıl müsâ'ade edildiğini, el-Arîş'den buraya kadar Mısırlıların ne sûretle geldikleri, taş direklerle telgrafhâne arasına ne sûretle telgraf direkleri rekolunduğu ve Hidiv Hazretlerinin isimlerini hakkettirdikleri sütûnlar, evvelden beru Hatt-ı Fâsıl alâmeti midir, yoksa vurûdlarının hâtrası olmak üzere berâ-yı nezâket, ol-vakt orada bulunan me'murumuzun müsâ'adesinden istifâde ile isimleri hakk mi edildi ? Buraları ma'lûmum olmadığından kat'i bir şey diyemem. Ya evvelce el-Arîş'e Refîh'e kadar imtidâd verilmiş, veyahut me'mûrların tesâmühü yüzünden yavaş yavaş Hatt-ı Fâsıl bu noktaya kadar ilerlemiş. Me'mûrlarımız Refîh'e muvâsalatlarında zâyî' olduğu iddi'â olunan direklerin yerine Kudüs Mutasarrıflığı (80) tarafından Bâb-ı Ali'nin emri üzerine rektettirilmiş iki direk bulunmuştur. Bu hâdise İngilizlerin gayretini arttırdı. Ve tehdit ile bu işe netice vermeğe de karar verdiler.

Devlet-i Aliyye ile harb eylemeğe ve buraya kadar göze aldırmağa, İngilizlerin menfa`atı müsâ`it de değildi. Bu harb bizim için iyi olmayacağı gibi, İngiltere için dahi daha fenâ olacağına hiç şüphe yoktu. Ancak, İngilizler, işi bu neticeye vardiirmeden tehdit ile maksatlarını yürüteceklerine kâni oldukları ve tehdit ile iş neticelenmez ise, ol vakit düşünceleri icâb edeceğinden tehdiide karar vermeleri tabi`î idi. Donanmalarını seferber haline koydular. Ve Der-Sa`âdet'teki İngiltere Sefîri, Hâriciye Nâzırı Tevfik Paşa Hazretlerine tercümesi aynen muharrer notayı verdi.

Sir Occounour'dan Tevfik Paşa'ya

3 Mayıs sene 1906

Hâtır-ı nişân-ı devletleri olmak lazım geldiği üzere Hâriciye Nezâret-i Celîlesi Hidiv-i Mısır fehâmetlû devletlû Abbas Hilmi Paşa hazretlerinin me`muriyetlerini mutazammın şeref-sâdir olan fî 27 Şaban sene 1309 (28 Mart 1892) tarihli Fermân-ı âli ile Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresi hakkında müşârün-ileyhe Sadrazam Cevâd Paşa tarafından keşîde olunan fî 26 Mart sene 1308 (8 Nisan sene 1892) tarihli telgrafnâmenin sûretlerini lûtfen bu sefârete tebliğ edilmişti. İşbu vesâ`ik hükmünce, şibh-cezîre-i mezkûre, Abbas Hilmi Paşa'nun eslâfi bulunan Tevfik Paşa ile İsmail Paşa zamanında olduğu gibi Hidiviyet-i Mısıriyye cânibinden idâre olunacaktır.

(81) Hükûm-ü mezkûr hilâfına olarak, Hükümet-i Seniyye, Tâba'ya asker sevki ile işgâl etmiş ve Tâba'nın idâresi, Hidiv hazretlerine ait bulunan arâzi dâhilinde olduğu muhakkak olmakla beraber, teklîfât-ı mezkûreye rağmen askeri geri çekmekden imtina` eylemekte bulunmuştur.

Sadrazam'ın Hidiv'e çekilen telgrafının metin ve me`âli ile Kahire'de daha ziyâde müzâkerâta devam gayr-i kâbil olmuştur. Sadrazamın cevâbında hudûd hakkında der-meyân olunan iddi`â tamâmen gayr-i kâbil-i kabuldur. Kabul olursa, Süveyş Kanalı ile Mısır'ın mevki`ini ziyâdesiyle mutazarrır eder. Şimdi müzâkerât birçok haftadan beri devam ettiği halde, ilerlemek değil, belki Mısır'ın hudûd-ı mülkiyesi zararına olarak Bâb-ı Ali cânibinden tezyîd-i müdde`iyâtı mûcib olmaktadır.

Hükümet-i Seniyyece ma`lûm olduğu üzere, İngiltere Hükümeti, Mısır arâzisinin tenkîsini mûcib olacak harekâta, nazar-ı bî-kaydî ile bakamayacağı gibi, Hidiv Hazretlerinin ahkâmı mer`î bulunan vesâ`ik ve mu`âhedât ile ta`yin olunan hukûkunun ihlâl olunmasına veya duçâr-ı tecâvüz olunmasına razı olamaz. Binâenaleyh Refih'den Akabe Körfezi'nin re`sine kadar bâlâda mezkûr 8 Nisan sene 1892 tarihli telgrafta mûnderic esâsa tevfikân hatt-ı hudûd ta`yinine ve o zamana kadar Tâba'nın

tahliyesine Hükümet-i Seniyye'nin muvâfakat etmesini rica için İngiltere Hükümeti Hâriciye Nâzırı'ndan ta'limât aldığımı zât-ı âsâfânelerine tebliğ ile kesb-i şeref ederim.

Daha ziyâde te'hir, müşkülâtı tezvîd eder. Binâenaleyh şurasını ilâve (82) ederim ki, eğer bu ricama on gün zarfından muvâfakat olunmazsa, ahvâl, kesb-i vehâmet edecektir.

İmza

N.R. Occounour

Bu notaya Hâriciye Nezâretinden 11 Mayıs 1906 tarihiyle verilen cevâbın tercümesi:

Tevfik Paşa'dan Sir Occounour'a

11 Mayıs 1906

Tâba'nın işgâli hakkında 3 Mayıs tarihli notanızı almakla kesb-i fahr eylerim.

Hükümet-i Seniyye tarafından Tâba'ya asker irsâli mücerred deverân eden şâyi`a vechle orada Me'mûrîn-i Mısıriyye taraflarından karakolhâne ve emâkin-i sâ'ire inşâsını men etmek, hâl-i hâzırî muhâfaza ve hukûk-u hükümrânî-i Saltanat-ı Seniyyeyi vikâye eylemek maksadına mebnî idi.

Fakat bu yolda hiçbir fikir ve niyet mevcût olmadığına dâir te'minât kasdıyla i'tâ edilmiş olduğu cihetle Asâkir-i mezkûrenin evvelki mahallerine i'âdesine karar verilmiştir.

Hâl-i hâzırın tamâmî-i muhâfazasını te'mine sâlih esbâb ve vesâ'ite bi'l-ittifâk tevessül eylemek üzere mahallinde bulunan Kumandan ve iki erkân-ı harb zâbitiyle i'tilâf hâsil eylemeleri zımında Me'mûrîn-i Mısıriyye'ye evâmir-i kat'iyye itâsı Hidiv Hazretlerine tebliğ edilmiştir.

İmza

Tevfik

(83) Bu cevâbın itâsından evvel işin kesb-i ehemmiyet eylediğini anlıyordum. Aleyhimde şiddetli sûrette davranılıyordu. Şeref-i askerilerine yemin verilerek, erkân-ı harblere Tâba'nın Hükümet-i Seniyye'ye ait olup olmadığını su'âl edildi. Ba'dehu benim bu işi ihdâs eylediğim iddîâ olduğundan, bu cihet dahi mûmâ-ileyhumadan su'âl edildi. Bu ahvâli tabi'î görüyordum. İngilizlerin maksatlarına nâ'iliyeti için, ben hâ'il idim. Doğruyu söylüyordum. Ve Zât-ı Hazret-i Padişâhîyi iknâ ve hakîkat

hâricinde ifâdâtı ismâ` ve kabul ettirmek için, beni düşürmek icabediyordu. Devletin hukûkunu fedâ ile menfa`atlerini te`mine çalışanların, ehass âmâli, entrika çevirmek olacağına şüphe olmadığından ve Zât-ı Hazret-i Padişâhıca dahi bu husûs anlaşılmiş olduğundan, bu yoldaki telkinâtı yine buyuruyorlardı. Ve mahallindeki tabkîkât, lehimde zuhûr eyliyordu. Bu halden müte`essir olmamak kâbil olmamakla beraber kat`iyyen ehemmiyet vermeyerek vazifemle meşgûl oluyordum. Asâkir-i Şâhâne`nin erzâkını, tepelerin gerisine, mahfûz mahallere naklettirdim. Telgraphâne için, top tesiri hâricinde bir mahal ittihâz eyledim. Bir bombardımana karşı lazım gelen tertibâtı kâmilan abzeyledim. Karşımızdaki kruvazör, Akabe`de top olup olmadığını pek merak ediyordu. Büyük çaplı bir iki top, kruvazörü vazifesinden âciz hırakacağı ve kruvazörün büyük çaplı topların mermiyâtına mukâvemet edemeyeceği cihetle, bu husûsta pek merakta bulunuyorlardı. Hatta Akabe Körfezi`nin medhâlini bile Nûru`l-Bahr vapuru vâsıtasıyla taharîf ettirib torpil (84) olub olmadığını tedkîk ettirdikleri sonradan anlaşılmiştir. Akabe`de şu sıralarda Yirmibeşinci Alay`ın Birinci Bölüğü`nden ibâret bir batarya sahra topu vardı. Askerin ve ahâlinin kuvve-i maneviyesi üzerine tesir bırakmak ve karada iktizâ ederse kullanılmak üzere bu batarya istenilmiş, Şubat nihâyetlerine doğru Mülâzım Hasan Efendi kumandasıyla iki top ve Mart evâsıtında dahi Yüzbaşı Mehmet Ali ve Mülâzım-ı Evvel Ahmet ve Sâni Galip Efendilerle diğer dört top gelmişti. Bu bâbda topçu zâbitânının himmetleri şâyân-ı takdirdir. Ma`ân ile Akabe arasındaki mesâfeyi, piyâde dört günde kateder. Yol, hâl-i tabi`îdir. Hiç himmet görmemiş Fûveylâ`dan Küveyra` gelirken ehemmiyetli bir iniş olduğu ve topun Akabe`ye bu tarzla gelmesi güç ve belki de imkân hâricinde gösterildiği halde, toplar koşulmuş olduğu halde günü gününe gelmişlerdir. Topçu zâbitânının himmet ve gayretlerine Dokuzuncu Nişancı Taburu Mülâzımlarından Ester-Süvâr Müfrezesi`ne me`mûr Mülâzım Râzi Efendi ile ma`iyetinin ve Tabur-u mezkûrun noktalarda bulunan piyâde efrâdının bu bâbdaki mu`âvenetlerini dahi ilâve etmek lazımdır.

Beşinci Ordu`nun Nizâmiye Kıta`âtında, terbiye ve itâ`at-i askeriyeye yolundadır. Gerek bu topçu bölüğünün ve gerekse Dokuzuncu Nişancı Taburu`nun Üçüncü Dördüncü Bölüklerinden Ma`ân ile Akabe arasında ve Akabe`deki müfrezelerinin beraberce bulunduğu müddet zarfında, hallerini şâyân-ı takdir gördüm. Efrâdın meşâkk-ı askeriyeye tahammülleri fevkalâdedir.

Şu sırada Mısır`da heyecân artmış ve Diana kruvazörüne kömür getirecek (85) olan Nûru`l-Bahr vapuruna Süveyş`teki hamallar kömür nakletmemişlerdi. Hükümet-i Seniyye lehinde vukû bulan bu heyecân-ı efkâr, İngilizleri son derecede rahatsız etmekte ve âdeta Kanal`ın muhâfazası için düşünmekte idiler. Der-Sa`âdet`te Fransa ve Rusya Sefirlerini dahi tavassut ettirerek Tâba`dan Asâkir-i Şâhâne`nin çekilmesine muvâfakat cevâbını aldılar. Hindistan`da dahi müslümanlar miting akdiyle, İngiltere`nin Hükümet-i

Seniyye'ye karşı olan mu'amelâtını protesto ediyorlardı. 28 Nisan sene 322 (11 Mayıs 1906) tarihinde Mâbeyn-i Hümâyûn'dan aldığı emr-i telgrafide, Akabe'ye me'mûriyetimden evvel Akabe'deki Asâkir-i Şâhâne'nin kimin kumandasında olduğu ve Yemen'e sevkolan Asâkir-i Şâhâne'nin hangi iskeleden sevkolunduğu ve Mısırlıların iddi'â ettiği mahallin burası olup olmadığı ve Tâba'dan Asâkir-i Şâhâne'nin irkâb olunduğu iskeleye kadar ondört kilometre deniliyor ise de sahih olup olmadığı ve Asâkir-i Şâhâne'nin irkâb olduğu iskelenin ve o körfezinin isminin bildirilmesi, Tâba havâlisi(nin) nereleri olduğu ve buraların kanğı (hangi) noktaları câmi bulunduğu ve bunların hangi noktalarında Asâkir-i Şâhâne bulunduğu tamamıyla iş'ar edilmesi ve Tâba'daki Asâkir-i Şâhâne'nin hemen Tâba'dan kaldırılarak eski mevki'ine gönderilmesi ve Asâkir-i Şâhâne mahall-i mezkûrdan alındıktan sonra, mahall-i mezkûre asker sevki teşebbüsünde bulunurlar ise hemen arz-ı ma'lûmât edilmesi şeref-sâdır olan irâde-i Hazret-i Hilâfet-penâhî muktezâsından olduğu tebliğ ediliyordu. Yine 29 Nisan 322'de (12 Mayıs 1907) Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Kumandanı, Makâm-ı Seraskerî'den gelen sûreti aynen münderic emr-i telgrafiyi tebliğ eyledi. (86)

Tâba işgâli hakkında İngiltere Sefri tarafından âhiren verilen taktir ile bu yolda Hidiviyyeti-i Mısıriyye'den ve Ahmet Muhtar Paşa Hazretlerinden vurûd eden telgrafnâmeler üzerine ber-mantûk-ı emr ü Fermân-ı Hümâyûn-ı mülûkane keyfiyet Encümen-i Vükelâ'da lede'l-müzâkere cânib-i Hükümet-i Seniyye'den Tâba'ya asker sevk ve i'zâm kılınması, mücerred deverân eden şâyî'a vechle orada me'mûrîn-i Mısıriyye tarafından karakolhânelerle emâkin-i sâ'ire inşâsını men` etmek ve hâl-i hâzırı muhâfaza ve hukûku-ı hükümrânî-i Saltanat-ı Seniyyeyi vikâye maksadına mübtenî bulunmuş olub fakat bu yolda hiçbir fikir ve niyet mevcûd olmadığına dâir te'minât-ı kat'iyye i'tâ edilmiş olduğu cihetle, Asâkir-i Şâhâne'nin Akabe'ye irsâli husûsuna ve işi hâl-i sâbıkına irca` etmek ve hâl-i hâzırın tamâmî-i muhâfazasını te'mine sâlih esbâb ve vesâ'ite bi'l-ittifâk tevessül eylemek üzere, mahâllinde bulunan Kumandan ve iki erkân-ı harb zâbitiyle i'tilâf hâsıl eylemeleri zımında me'mûrîn-i Mısıriyye'ye evâmîr-i kat'iyye itâsının Hidiviyyet-i müşârûn-ileyhâya tebliğine encümen-i mezkûrede tanzîm ve takdîm kılınan mazbata ile bi'l-istizân Irâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref-ta'alluk buyrularak, icâbı icrâ edilmiş olduğu beyâniyle, Dâire-i Askeriyece iktizâsının ifâsı Bâb-ı Ali'den bâ-tezkere-i sâmiye tebliğ buyurulmuştur.

Mâbeyn-i Hümâyûn, Cenâb-ı Mülûkane'ye Tâba'nın, yalnız vâdinin bulunduğu mahâl olduğu, havâlisi olmadığı, diğer su'âllere dahi mufassalan cevâb verildi. Yalnız Tâba'da bulunan Asâkir-i Şâhâne geceleyin Akabe'ye alındı. Tâba burnundan itibaren Asâkir-i Şâhâne muhâfazasında bulunduruldu. Ve Nakîbü'l-Akabe'de (87) el-Gerigir'e

ve'l-Katâr ve'l-Mefrak noktalarındaki Asâkir-i Şâhâne ile Merşîş'deki Asâkir-i Şâhâne'yi buldukları mahallerde bıraktım. Şu sûretle, Asâkir-i Şâhâne yalnız 600 metre imtidâdındaki Tâba vadisinden kaldırılmış oldu. Karadan dolaşmak üzere onsekiz kilometre devresindeki Akabe Halici, yine Asâkir-i Şâhâne'nin muhafazasında kaldı. Halbuki Makâm-ı Ser-Askerî'den mevrûd emirde, *hâl-i hâzırın hâl-i sâbika ircâ* mevcûd olduğundan Asâkir-i Şâhâne'nin ellerinde bulunan ve mersayı te'min eden nukâtan dahi Akabe'ye aldırılması emrini tefhîm ediyor idiye de, iddîânın derecesi ma'lûmum olduğundan mes'ûliyeti üzerime alarak, nukât-ı ma'rûzadan Asâkir-i Şâhâne'yi kaldırmadım. Makâm-ı Ser-Askerî'den mevrûd emr-i telgrafta yazıldığı gibi, Tâba'ya Asâkir-i Şâhâne sevki, mücerred deverân eden şâyî'aya müstenid denilmesi muvâfık değildi. Asker sevki, mahall-i mezkûra Nûru'l-Bahr vapuruyla Mısır askerinin gelib sandallara binerek çıkmak teşebbüsünde bulunmaları üzerine olduğu ve 11 Kânûn-ı sâni sene 322 (24 Ocak 1907) tarihli Sadrazam Paşa'nın telgrafnâmesiyle Mısır askerinin ihrâcı men' edildiği ma'lûm iken, menâfi'imize muğâyir sûrette ve hakîkat hâricinde vukû' bulan tebliğâtın son derecede müte'zi oldum. Ve Encümen-i Vükelâ'da bu sûrette mes'elenin gösterilmesi esbâbını anlayamadım. Ancak Mısır me'mûrlarına bizim ile i'tilâf hâsıl eylemelerine emir verilmiş olduğundan, hukûk-ı devleti şu sûrette muhafaza edebileceğimizi ümit eyliyordum. 30 Nisan'da Mâbeyn-i Hümâyûn'dan şifre kâtibî Asım Bey merhûmdan bir telgraf aldım. Münderecatı:

(88) *Akabe'ye sevk-i me'mûriyetiyle hareket eylemiş olduğumu ve rahatsızlığım hasebiyle Suriye'ye avdetime bi'l-istizân müsâ'ade-i seniyyenin arzân buyurulduğu bir sırada, Mısırlıların bir çadır kurarak Tâba'yi işgâl eylemeleri üzerine, tarafımdan bir müfreze sevkiyle hemen işgâl-i askeriye altına alınarak ba'dehu arz-ı ma'lûmât edildiği ve Mısırlıların Tâba'yi işgâli maddesi bir İngilizin oralarda dolaşmasından ibâret idüğü arz ve iddîâ edilmekte olduğundan, bu gibi husûsâtın hemen arz-ı ma'lûmâta musâra'atla şeref-sâdır olacak İrâde-i Seniyye'ye tevfiân hareket lüzûmu tabi'î olması ile benim de o yolda emir ve tebliğât telâkkisiyle ifâ-yı muktezâsına musâra'at eylemekliğim muhtemel olduğundan, mes'ele kemâ-hiye hakkahâ anlaşılacak üzere, bidâyet-i mes'eledede İngilizler tarafından ne yolda hareket edildiği ve tarafımdan işgâle dâir nâm-ı Hümâyûna bir emir telâkkî edilüb edilmemiş olduğunun muvazzahan iş'ârı ber-mantûk-ı emr ü Fermân-ı Hümâyûn tebliğ edildi.*

Şu aldığım irâde-i seniyyeyi mübelliğ emr-i telgraftı dahi beni düşündürdü. Aleyhimde yine şiddetli sûrette bulduklarını, maksatları İngiliz mutâlabâtının tamâmî-i tervici için beni mahveylemek istediklerini anlıyordum. Sadrazam Paşa Tâba için verdiği emri elbette unutmadığını ve Mâbeyn-i Hümâyûn Ser-Kâtibi Paşa,

mes'elenin bidâyetinden nihâyetine kadar ma'lûmâtı bulunduğu halde Bâb-ı Alice veyahut Mâbeyn-i Hümâyûnca bu yolda telkinâtın ne taraftan geldiğini ta'yin edemiyordum. Ve Mâbeyn-i Hümâyûn bu son gelen telgrafların Asım bey tarafından gelmesini ve Ser-Kitâbetten gelmemesinin esbâbını dahi ta'yin edemiyordum.

(89) Ancak Zât-ı Hazret-i Hilâfet-penâhiye Bâb-ı Ali tarafından İngilizlerin iddi'âsı üzerine ma'rûzâtta bulunulduğu veyahut ser Kitâbet vâsıtası ile bu yolda ma'rûzâtta bulunmuş olduğu ve zâtı hazret-i Padişâhînin fikr-i Hümâyûnlarında kalan ve evvelce geçmiş mu'amelât-ı resmîye ile bu ma'rûzât arasında fark gördüklerinden ve her ne sûretle olur ise olsun ma'rûzât Ser-Kitâbet vâsıtası ile olduğundan bu defada Asım Beg vâsıtası ile taraf-ı âciziden keyfiyetin istizâh edilmesine emr-i fermân buyurmuş olduklarına karar verdim ve cevâben keşîde eylediğim mufassal telgrâfın hulâsası ber- vech-i âti derc olunur. Tâbaya müfreze sevki maddesi bir İngilizin orada dolaşmasından neş'et etmediği Nûru'l- Bahr vapurunun 321 senesi Kânûn-u Sânisinin dokuzuncu günü (22 Ocak 1906)kâşamı gurûb-ı şems ile beraber İngiliz Bremly Beyin tertîbi ile Miralây Sadi Bey kumandasındaki Mısır askerini hâmil olduğu halde gizlice gelip, Kalî'a Cezîre'sinin arkasında ihtifâ eylediği ve ale's-sabah Mısır askerinin Tâba'ya çıkmağa teşebbüslerinden dolayı Akabe mevkî-i dâhilinde olan ve doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyenin idâresinde bulunan Tâba'nın işgâli değil muhâfazası elzem görüldüğünden 10 Kânûn-i Sâvide aldığım emr-i sâmi ile Mısır askerinin Tâbaya çıkarılması emr olduğundan ve Tâba'nın doğrudan doğruya hükümet-i seniyye idâresinde olduğu bildirildiğinden Tâba'ya bir müfreze gönderildiği ve el-hâletü hâzihi Kalî'a Cezîresinde Mısır askeri ve civarında bir İngiliz kruvazörü bulunması (90) hasebiyle Tâba'nın muhâfazasını icap ettiren esbâb zâ'il olmadığından şimdiye kadar orası bir müfreze-i askeriye ile muhâfaza ettirildiği ve dün şeref telâkkî olunan Fermân-ı Hümâyûn muktezâ-yı münîfince oradaki askeri şâhâne Akabe'ye aldırıldığı ve bir İngilizin dolaşması maddesine ve bidâyet-i mes'elede İngilizler tarafından ne yolda hareket edilmiş olduğuna gelince 321 senesi Kânûn-i evvelinin 28. günü (10 Şubat 1906) sabahı Kal'atü'n-Nahle'de topçuluk vazifesini gören ve Ukayl efrâdında Ahmed nâmında bir Mısır jandarmasıyla Akabe binbaşısına bir tezkire geldiği imzası Tûr-i Sînâ müfettişi Bremly diyerek muharrer olup derûn-ı tezkirede kendisinin Akabe'ye gelip binbaşığı göreceği muharrer bulunduğu Bremly'nin maiyyetinde topçu Ahmed ve Ahmed Ebu's- Selâme ve birâderi ve Şihâb ve diğer bir siyahî jandarma ki cem'an beş Ukayl hecin- süvâr ve müsella efrâd olduğu halde geceden gelerek Akabe'nin kırk dakika mesâfede Vâdi-i Arabâ dâhilinde Merişş civarında rezk-i hiyâm eylediği mûmâ-ileyh ile Binbaşının görüştüğü Binbaşı Bremly'e bizzât Tûr-i Sînâ müfettişi olduğunu Mısır Serdârından aldığı emr üzerine Akabe mevkî-i dolayında ve Vâdi-i Arabâ'da bulunan Merişş dolayına ve yine Vâdi-i Arabâ bulunan Ümmü'l Beybân ve Ğadyân ve

Nakbu'l-Akff'ye ve diğ er Gazze yolu üzerinde ve Telletü- Cevrâfî ve Karye ve Kuseyme ve Acrût ve Hân-ı Yunus mevâkî'ine karakolhâneler inşa edeceğini ve derûnlarına asker ikâme edeceğini ve işhu karakolhâneler aralarında ayrıca devriyeler dolaştıracağını ve evvel (91) emirde işe buradan başlayacağını ve ma`a- mâ fih Vâdi-yi Arabâ'nın nısfının Mısır'a ait bulunduğunu bi'l-beyân Akabe'nin on dakîka mesâfesinde bulunan hurmalıklara bile sahip çıktığı Binbaşı ise mûmâ-ileyhe yedinde bu yolda bir emir olmadığına ve buraları Akabe mevki'i olup doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyeye ait mahaller bulunduğuna binâ'en tabi'î bu gibi bir mahalle birşey yapılmayacağını ifâde eylediği Bremly Bey de Mısır'dan emrini getirteceğini der-meyân eylediği mûmâ-ileyhin Mısır me'mûru kıyafetinde olmayıp şapkası başında bir İngiliz kıyafeti ile ta'yin-i arâziye teşebbüs eylediği ve Kanûn-ı evvele kadar 6 gün birisi Ukayl efrâdına ve diğ eri kendisine mahsus iki çadır dahilinde oturarak Mısır'dan malzeme ve asker getirecek vapura intizâr eylediği ve benim yoldan döndürülerek me'mûr edilmekleğim üzerine ve tarafımdan mûmâ-ileyhe Merşîş'in doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyeye ait olduğu söylenerek ve eline bu yolda hir kâğıt verilerek gittiği ve Süveyş'e giderken gelecek vapurun kaptanına verilmek üzere bir kâğıt bıraktığı 9 Kanûn-i evvelde Nûru'l- Bahr vapuruyla Mısır askeri geldiği ve Bremly'nin ifâ ettiği vazifeler ta`adât edildiği ve Diana Kruvazörü'nün ne sûretle geldiği ve Tâba noktası Akabe mevki'ine dâhil ve 10 Kânûn-i sâni makâm-ı sadâretin telgrafı ile dahi doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyenin idâresinde olduğu bizce ma'lûm olduğundan oraya gönderilen müfreze işğâl değıl, noktanın muhafızı olduğu ve işğâl ta`biri diğ er bir devletin arâzisine asker ikâmesine ıtlâk olunacağını cevâben arz eyledim. (92) En ziyâde mûcib-i te'ssürüm olan ciheti işğâl ta`biri keyfiyeti ile geçen vekâyî hakkında keşide eylediğim telgraflar dosyasında mevcût olacağı ve aldığım emirlerde mukayyed bulunacağı tabi'î bulunduğu halde el`ân yanlış iddi`âda devam olunması ve makâmât-ı`âidesinden bu vâhî iddi`â resmî evrâk ile tashîh olunmayarak veyahut bu evrâk unutulurak Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî'nin tahattur buyurmalarına ihtiyaç görülmesidir. Zâten bâlâ dahi "deverân eden şâyi`a ta`biri üzerine" bâst-i makâl eylemiş idim ve İngiltere Sefâretinin Tâba'nın işğâli ta`birini kullanılmasına cevap verilmemesi esbâbını dahi anlayamamış idim. Sefîr, Cevat Paşa telgrafnâmesinden bahs ediyor ve bu telgrafı sened olarak gösteriyor. Mezkûr telgrafta Tûr-i Sînâ için "Mısır'a ait arâzi olmayub " diyerek haşladığı halde ve Tâba Akabe mevki'i dâhilinde Hicâz Vilâyetinin bir noktası bulunduğu âşikâr iken bu ta`birin kabûlü karanlıkta yürüdüğümüzü gösteriyor idi. 2 Mayıs 322 (15 Mayıs 1907) tarihi ile Makâm-ı Seraskerîden gelib Beşinci Ordû-yı Hümâyûn'dan aynen çâkerlerine tebliğ kılınan âfide münderic telgrafı aldım.

Sûret

Tûr-i Sînâ şube cezâresinin mebde ve müntehâsını ta'yin edeceğim bir kaydın ilâvesi İngiltere Sefâretinde musırren beyân ve tebliğ olunmasına ve esâsen Akabe'nin üç dört mil bu'dundan başlayacak olan hattın arâziye tatbîkatince ta'dilâta uğraması tabî'î olmasına binâ'en Akabe'de bulunan Erkân-ı Harbiye zâbitânının Hidiviyyet-i Celîle-i Mısriyye'den gönderilecek me'mûrîn ile birleşerek sadr-ı esbak Cevat Paşa merhûmun telğrafnâmesi esâsı üzerine (93) Tûr-ı Şibh cezâresinde hâl-i hâzırı muhâfazaya sâlih nukât ve mevâki'i bir harita üzerinde irâ'e ve ta'yîn için ma'lûmât-ı mevki'iyeye müsteniden mahall-ii mezkûr kurbunda vâki' Refih'den bed'en ile cenûb-u şarkîye doğru giden Hatt-ı Fâsılı Akabe'ye lâ-akall üç mil bu'd ve mesâfede ve Akabe körfezi üzerinde bir noktaya kadar takrîbi bir hatt-ı müstakîm şeklinde tersîm ve işâret eylemeleri husûsuna encümen-i mahsûs-ı vükelâ kararıyla bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref- ta'alluk buyrularak İngiltere sefâretine ma'lûmât i'tâsı Hâriciye Nezâreti Celîlesine iş'âr ve keyfiyet Hidiviyyet-i Celîle-i Mısriyyeye de telgrafla izbâr kılınmış olduğu beyânıyla dâ'ire-i askeriyece dahi ona göre iktizâsının ifâsı ve Refih cihetinde ferâmîn-i Hümayûn ile mu'ayyen hudûdu müş'ir-i `alâ'imde kaldırılmış olanlar var ise yerlerine i'âdesi ve hatt-ı hudûdun Mısır tarafında Asâkir-i şâhâne bulunduğu halde onların dahi beri tarafa çektilmesi ve bu yüzden oraca bir gûna sızıltı tahaddüsüne meydan verilmemesi Kudüs mutasarrıflığına yazılmış olduğundan bu bâbda icâb edenlere tebliğât-ı seri'a icrâsı Bâb-ı âliden vârid olan tezkire-i sâmiyede iş'âr buyrulmuş olmağla tebliğ olunur.

Şu sûretle virilen karar İngiltere Sefîrinin verdiği ikinci bir notanın neticeü'l-ce'tidir.. Birinci notanın tamâmen te'sirini gören ve hukûmuzu tehðide karşı fedâ edeceğimizi anlayan Sefir, bu ikinci nota ile neticenin hak dâhilinde deðil tehdit dâhilinde istihsâline muvâfık oldu. Bu nota Mavi Kitaptan alınarak tercümesi aynen derc edildi.

(94) *Sir Occounour'dan Tevfik Paşa'ya*

Der-Sa`âdet 12 Mayıs sene 1906

Tâba'nın işğâli hakkında dünki gün irsâl buyrulan notayı aldığımı iş'âr ile kesb-i şeref ederim. Cevâben Hükümet-i Seniyyenin işbu tebliğât-ı resmîyyede Tûr-i Sînâ Şibh cezâresinin idâresi Hidiv hazretlerine mevdû' olduğuna dâ'ir Sadrazam'dan Hidiv'e çekilen 8 Nisan 1892 tarihli telğrafnâme münderecâtını bilmemesine veyâhut

Tâba ile beraber şibh-i cezîre-i mezkûrede Hidiv hazretlerinin hakk-ı işgâlini teslim etmemesine te'essüf ederim.

Zât-ı devletlerinin notasının tarz-ı ifâdesi ile bu gibi vakâyi`in tekrürüne karşı İngiltere hükümeti lâ-kayd kalamaz. Bunlar Şibh-i Cezîre-i mezkûre hudûnun Râfih`ten Akabe Körfezinin re`sine doğru takrîben şarkî cenûbî istikâmetinde olarak kat`iyyen ta`yinini her vakitten ziyâde tahû`z-zemîne vaz` eder. Binâenaleyh işbu hatt-ı hudûdun hükümeti seniyye ile Hidiviyet-i Mısriyye cânibinden ta`yin olunacak bir muhtelit komisyon marifetiyle ta`yin ve mezkûr komisyon a`zâsı cânibinden ihzâr olunacak bir harita üzerine işâret olunacağı hakkında taraf-ı Hükümet-i Seniyyeden kat`î te`minât lazımdır.

Şurası ma`lûm-ı âlileri olmak lâzım gelir ki şu sırada Tâba`ya müte`allik ma`a`t-te'essüf zuhûr eden müşkilât-ı vahîmeye karşı ta`birât-ı mübheme isti`mâli hoşnutsuzluğu idâme ve İngiltere Hükümeti ile İngiltere`nin münâsebât-ı (95) dostânenin muhâfazâsını arzu ettiği Hükümet-i Seniyye beyninde müşkilât-ı vahîme ihdâs eder. İşbu münâsebat-ı hasenenin muhâfazası emrinde Hükümet-i Seniyyenin şehri-hâlin üçü tarihli notamda zât-ı devletlerine iş`âr ettiğim müddetin hitâmından evvel mezkûr notamda der-meyân olunan ve işbu tezkiremden sarîhen bildirilen mutâleba sûret-i kat`iyede muvâfakat etmesi elzemdir.

İmza

N.R. Occounour

Tevfik Paşa`dan Sir Occounour`a

14 Mayıs sene 1906

Tâba işgâli hakkında mâh-ı hâl-i cârinin onikisi tarihli takrîrinizi ahz eylemek ile kesb-i şeref eylerim. Merhûm Cevat Paşa tarafından 8 nisan tarihi ile Hidiv-i Mısır hazretlerine keşîde olan telgrafnâme muhteviyâtının `adem-i kabûlü cihetinin hiçbir vechile Hükümet-i Seniyyenin hâtır ve hayâlınden geçmediğinin müsâ`adenizle nazar-ı âsilânelerine arz ederim. Bundan başka zât-ı âlilerine mâh-ı cârinin 11`i tarihli takdîm eylediğin takrîrinde fevkalâde vâzıh idi. Tâba`nın tahliyesi takarrür etmiş hatta bu bâbda evâmir-i lâzime i`tâ kılınmıştır. Cevat Paşa`nın telgrafnâmesinin esâsı üzerine Sînâ

Şibh Cezîresi dâhilinde hâli hâzırı muhâfazaya sâlih nukât ve mevâki'i bir harita üzerinde irâ'e ve ta'yin için ma'lûmât-ı mevki'iyeye müsteniden el-Arîş kurbunda Refih'den bede' ile cenûb-i şarkîye doğru giden hatt-ı (96) fâsılı Akabe'ye lâ- akall üç mil bu'd mesâfeden ve Akabe Körfezi üzerinde bir noktaya kadar takrîbi bir hatt-ı müstakîm şeklinde tersîm ve işâret eylemek üzere Akabe'de bulunan erkân-ı harb zâbitânıyla Hidiv-i Mısır Hazretleri tarafından i'zâm olunacak me'mûrîn birleşerek tedkîkât-ı fenniye icrâ edeceklerdir. Binâenaleyh Zât-ı âlilerinin evvelki takrîrleri muhteviyâtı da böylece vâsi'en ifâ edilmiş olur. Bâlâdaki husûsatın Londra'ya tebliğini rica eder ve daima pek samîmi münâsebâta devam arzusunda bulunduğumuzun bu da bir delil-i cedîdi olacağını ümit ederiz. Hükümet-i muşârun ileyhde bu bâbda memnuniyet-nâmesini beyân eylediği takdirde devleteyn beyninde te'minen câri olan münâsabât-ı hasenenin idâme ve takviyesine ehemmiyet verdiğini nazarımızda isbât eylemiş olur.

İmza
Tevfik

Şu kadar Cevat paşa telgrafnâmesi ahkâmına ve fenne muğâyir olub ancak İngilizlerin mezkûr telgrafnâmenin okunduğu zamandan beri ettikleri iddîâlarına muvâfık idi. Tûr-i Sînâ Şibh Cezîresi el-Arîş-Akabe hattı ile tahdîd edilmiş oldu. Mebde'-i noktası olan el-Arîş'e Refih'e kadar 25 mil bir imtidât verildiği halde ve Cevat Paşa talgrafnâmesi ahkâmınca Akabe mevki'i olarak zikr edildiği halde müntehâ noktası olan Akabe'ye lâ- akall üç mil ta'birinin derci anlaşılmas ve hakîkatle te'lîf edilmez bir haksızlık idi. Ve Refih'in Tûr-i Sînâ kurbunda diyerek zikr edilmesi muhtâc-ı temildir. Refih kurbunda Mısırlıların bir telgrafhâne olması ve belki merkûz mermer sütunların (97) dahi vaktiyle Hatt-ı Fâsıl alâmeti olarak merkûz bulunması eskiden beri edilen bir müsâ'adeye mebnî kabul edilebilir ve bu sûretle İngilizler'in fen hâricinde iddîâ eyledikleri Tûr-i Sînâ'dan 25 mili Hükümet-i Seniyye mazarratine daha müsâ'ade edildiği halde Hicâz Vilâyetine i'âde itibâtı icrâ edilmiş ve arâzi-i mukaddese dâhiline girmiş olan Akabe mevki'ini kurtaracak körfez üzerinde bir nokta aranılmayıb ve mebde' noktasına verildiği kadar bir imtidât verilmemesi[nin] esbâbı anlaşılmas. Ancak Sefîrin notası mes'elenin mücidi olan Lord Cromer ve işe vukûf-ı tâmmı olan adamları vâsıtasıyla tertîb ediliyor. Ve İngiliz menfa'atinin te'mini için yazılacak yazılar Parker ile ölçülüyor idi. Hükümet-i Seniyyenin maztar olarak mı bu teklîfâtı kabul eylediği veyahut ol vakt mevcûd olan bazı büyüklerin Akabe için bu mes'ele değer mi? diyerek, tedkîke bile lüzûm görmemelerinden mi neş'et eylediği kestirilemez. Benim bildiğim bir cihet var ise böyle bir nota tebliğ edildiği zaman Akabe'de ben ve iki erkân-ı harb zâbiti mevcûd olduğundan aynen bize tebliğ ve mutâla'a taleb

edilmeliydi. Şu sûretle mes'elenin derece-i ehemmiyetine ma'lûmât peydâ eder edin ve bizden alınacak cevap esâs tutularak ona göre cevâb î tâsî maslahatın hüsn-ü cereyânına ve menfa'atı devletin vikâyesine yardımcı olur idi. Ve usûlünde müdâfa'a edildikten sonra yine muvaffakiyet ihtimâli olmaz ise ol vakit devletçe bir karar verilir idi. Her ne hâl ise İngilizler'in Akabe'yi üç mile bağlayarak Refih'i bu noktaya bir takrîhî hatt-ı (98) müstakîm ile rabta çalışmaları maksadı bizce ma'lûm idi. Merşîş önünde geçecek bir hat ile Akabe'yi mevki'likten çıkarmak ve Akabe'nin kilidini Hatt-ı Fâsılın Mısır tarafında bırakmak ve Akabe ile Gazze arasında Nakibü'l-Akabe'den geçen yolu seddetmek ve askerlikçe mühim bazı nukâtı elde etmek üzere Diana Kruvazörü Kumandanı ve Bremly'nin iş'ârına atfen Mısır muhâberât müdürü Miralây İngiliz Owen tarafından kaleme alınarak mevâdd-ı ma'râza Lord Cromer vâsıtasıyla sefarete iddî â ettiriliyor idi.

Bâlâda yalnız Tâba'dan Asâkir-i şâhâneyi aldığımızı ve diğer nukâtdaki Asâkir-i Şâhâneyi Akabe'ye almayarak mahallerinde bıraktığımızı yazmış idim. Mayısın 4. günü gece 4.30'da Nakibu'l-Akabe'de Mefrak'da nöbetçi postası vazifesini ifâ eden Jandarma Mülâzımı Vehbi Efendi müfrezesinin bulunduğu mahalle bir iki kişinin yaklaşmağa çalıştığı görüldüğü ve durmaları nöbetçiler tarafından tefhîm edilmişse de durmadıklarından, nöbetçilerin ateş eyledikleri ve gece karanlığından bi'l-istifâde firâr eyledikleri hakkında müfreme Kumandanlığından bir rapor aldım. Asâkir-i şâhânenin mezkûr nukâttan Akabe'ye aldırıp aldırılmadığını tedkîk için Diana Kumandanı tarafından gönderilen adamlar olduğuna hüküm eyledim. Mayısın 8. günü Diana Kruvazörü Kumandanı veda için Akabe'ye geldi. Aldığı emir üzerine gideceğini ve Mısır askerinin dahi gideceğini söyledi. Uzun uzadıya konuştuk. Asâkir-i Şâhâneyi ziyâdesiyle methetti. Dünyanın en iyi askeri olduğunu pederimden (99) işidir idim. Hakikat olarak tasdik ettim. Sabûr, mütehammil, çalışkan olduğunu ve askerliğimizin dahi Avrupa usûl-i askerisinin terâkkiyâtına tâbi` olduğunu gördüğünü söyledi. Mes'eleden bahseyledik. Şeref-i askerisine olarak Tâba'nın Akabe mevki'i dâhilinden olup olmadığını su'âl ettim. Çadırda 62. Alayın 3. Taburun Binbaşısı Mahmud Efendi ile Ma`ân'da sevkîyât re'isi iken müraca`atım üzerine o sırada refâkat-i âciziye ta'yin edilip Akabe'ye gelen Erkân-ı Harp Kolağası Esad Bey dahi bulunuyor idi. Cevâben, *"elbette bir mevki'in 10-15 mil imtidâdı olur. Bu iş Tâba için büyümedi. Süveyş'e gidilmek istendi. Onun için bu şekle girdi"* dedi. ve Mefrak'a gelen adamların bedevîlerden olduğunu ve kendisinin tarafından gönderildiğini ve nöbetçilerin ateş eylemiş olduklarını hikâye nev'inden söyledi. Ve bir gün gelip Devlet-i Osmaniye ile İngiltere devletinin dost olacağını söyledi ve fotoğrafını dahi vererek avdet eyledi ve ertesi günü dahi kruvazör ve Mısır askeri Akabe civarından Süveyş'e gittiler. Geminin hareketinde Tâba burnu, Merşîş el-Katâr el-Mefrak, el-Gerigire noktalarında Asâkir-i

şâhâne bulunuyor idi. Diana Kruvazörü Kumandanı bir mevki'in elbette 10-15 mil imtidâdı var diyerek söylediği halde bu hakikati bu hakkımızı lâyıkiyla anlatamadım. İngiltere Sefiri tarafından son notalar verildiği zamanda İngiltere Hükümeti epeyce telaş geçirmiş olduğu Mavi Kitapta muharrerdir. Akabe'deki kuvvetin sür'atli bir hareketle Nahl'ı zabt ve Kanalı tehdidi tasavvur olunmuş torpidolar ve (100) Kruvazörler ve zırhlı dubalar vâsıtasıyla kanalın muhâfazasına çalışılmış ve Vice-Amiral Sir Hebwort Lambton kumandasına bir filo verilmiş. İngiltere'de hemen Mısır'a hareket etmek üzere asker hazırlamış imiş Mısırlıların Makâm-ı Hilâfete karşı ibraz eyledikleri sadâkat-i samîmaneyi İngilizler ta'assüb-ı dîni diyerek tefsir eylemişlerdir. Halbuki bu hâli biz hâl-i tabiî diyerek zikrederiz. *Mısır, eczâ-i Mütemmime-i Devlet-i Aliyye'dendir. Teb`a-i şâhânemdir. Asâkir-i Mısriyye Asâkir-i şâhânedendir. Hidiv, Devlet-i Osmaniyye'nin bir büyük me'mûrudur ve Mısırlıların Makâm-ı Hilâfete din nokta-i nazarından merbûtiyeti ahkâm-ı Kur'aniye'dendir. Onun için İngilizlerin hakka ve hukûka münâfi` ve Devlet-i Osmaniye ile Hidiviyet-i Mısriyye arasına tefrîka koyacak teşebbüslerine Mısırlıların mutâba`at etmemeleri hem dinleri mukteziyâtı hem akden vazifeleri mukteziyâtı hem Osmanlılık makteziyâtı hem de menfa`atleri mukteziyâtı olduğuna şüphe yoktur. İngilizler Mısır'da 25 senelik gayretlerine mukâbil Mısırlıların ma`nen Makâm-ı Hilâfet-penâhîden maddeten Osmanlılıktan ayıramadıklarına ve İngilizleştiremediklerini bi'l-fi`il tecrübe etmiş ve Lord Cromer fikrinde yanılmış olduğundan bu sûrette mes'eleyi tasvîr eylemeyi işine muvâfık görmüştür.* Ancak Lord Cromer hatasını ve idâresizliğini İngiltere hükümeti vâsıtasıyla Bâb-ı Aliyi tehdid ile elde eylediği netice ile setretti. Mısır'ı Hükümet-i Seniyye aleyhine kullanamadı hep entrikalar boşa gitti.

İngilizlerin haksız oldukları İngiltere Sefirinin 3 Mayıs sene 1906 tarihinde verdiği notada sarfih bir sûrette meydandadır. Sefir notasında; (101) "*Sadrazamın cevâbında hudûd hakkında der-meyân olunan iddi`â gayr-i kâbil-i kabuldür. Kabul olursa Süveyş Kanalı ile Mısır mevki`ini ziyâdesiyle mütazarrır eder.*" diyor. Şu cevap bir cevap değildir. Bir insan bir hakkı talep ederken hakkı i`tâya mahkûm olan adam bu hakkı i`tâ benim menfa`atime muğâyirdir. Onun için gayr-i kabulü kabildir demesiyle hak nokta-i nazardan da`vâyı kazanır mı?. Hakkı meydana koyacak bir mahkeme olmaz ise ve tehdit ile âdi ziyâna uğramaksızın te'mîn- i mutâlib mümkün bulunur ise her nev müdde`iyâtın vukû bulacağı şüpheden berîdir.

29 Nisan tarihli Makâm-ı Ser`askerîden vurûd emri telgrafide âcizleriyle erkân-ı harperimizle Mısır'dan gelecek me'mûrlar ile birleşerek mahallinde ifâ-i tedkîkât eylemekliğimiz emrolunuyor idi. 2 Mayıs tarihli emr-i ser`askerîde yalnız erkân-ı

harplerimiz hu işe me'mûr edilerek ben hariç bulunduruluyordum Ber-muktezâ-yı maslahat bu sûretle karar verildiğine hükmeyledim. Mısırlılar tarafından Mirlivâ İbrahim Fethi Paşa ile Mısır Muhâberât Müdürü Miralây İngiliz Owen Bey me'mûr edildiklerinden refakatlerinde Yusuf Sâmi Efendi ve Naum Efendi olduğu ve Hatt-ı Fâsılın haritasını tersim edecek ve ahvâl-ı topoğrafyasını tedkik eyleyecek 25 kadar mühendis vesâ'ire bulunduğu halde Akabe'ye 14 Mayısta geldiler. Tarafımdan hüsn-i kabul olundular. Mühendisler vurûdlarıyla Akabe civarının haritasını almaya başladılar. Mısır me'mûrlarının çadırları ve levâzımâtı Kûk (Cook Company) kumpanyası tarafından der'uhde edilmiş olduğundan Akabe civarında çadır (102) ları kuruldu. Me'mûrlarımız müzâkerelerini ya benim çadırımda veya Mısır me'mûrlarının çadırlarında icrâ ediyorlardı. Evvel emirde Akabe mevki'inin mes'elesi ortaya konuldu. Mısır me'mûrlarına hitâben ancak Tâba noktasından asker-i şâhâne kaldırıldı. Diana Kruvazörünün buradan hareketinde Tâba bumunda Merişş'te el-Katâr'da el-Gerigire'de el-Mefrâd'ta Asâkir-i Şâhâne bulunuyor idi dedim ve Tâba'yı dahi Akabe mevki'i dâhiline almak istedim. Owen Bey Tâba'yı Akabe mevki'i hâricinde gösterdi. Akabe mevki'ini Asâkir-i şâhânenin muhafazasında olduğu gibi gösterdi ve ileride kendilerine teshilat-ı ibrazı va'ad olunur ise bu sûretle Akabe mevki'inin ta'yinine muvâfakat edeceğini söyledi. Muvâfakat hâsıl olamadı Owen beyin istediği teshilat-ı Kuseyem'e'nin Mısır tarafında kalmasını te'mîn için idi. Devam eden müzakarat bir neticeye müntec olmadı. Mmebde' noktasını Merişş'ten ta'yin etmek üzere arz ve tûlunu alıyorlar idi. Owen Bey'in hırs ve tamâhı Nakibu'l-Akfi ile Kuseyme üzerine idi. Mebde' noktası her nereden olur ise olsun Nakibu'l-Akfi'yi elde edemeyeceklerini anladıklarından Kuseyme'yi kurtarmaya çalışıyorlardı. Merişş'in Akabe'ye mesâfesi üç mil yoktur. Mesâfe bir Hatt-ı müstakîm ile ölçüleceği tabî' olduğundan 2 mil kadar mesâfesi vardır. Bu mesâfeyi karadan Körfezi dolaşarak ölçmek ve o sûrette mesâfeyi bulmayı arzu ediyor idi. (Ben vaktiyle böyle notaya yazılmasını söyledim lüzümü yok, bu anlaşılır dediler.) diyerek vaktiyle notalar bahsinde beyân eylediğim hakikatı meydana koydum. Akabe'den Refih'e kadar Hatt-ı Fâsıl (103) ve civarını gösterecek bir haritanın tersiminden sonra ancak müntehâ noktası hakkında bir karar verebileceklerini söylediler. Owen Bey'in maksadının ne olduğu tarafımdan Mâbeyn-i Hümâyûna ve Ordû-yı Hümâyûn Kumandanlığına yazıldı. Ve me'mûrlarımızın gösterdiği lüzûm üzerine Arapça ve Fransızca lisanlarına vukûf-ı tammı bulunan Erkân-ı Harbiye Kolağası Esad Bey'in refâkatlerine ta'yini Mâbeyn-i Hümâyûn ile Ordû-yı Hümâyûna arz edilerek irâde-i seniyyesi şeref-sâdir oldu. Akabe civarının haritasını ikmâl eylediler. Akabe'den hareketleri gecesi me'mûrlarımız ve me'mûrun-i Mısıriye beraber olarak akşam yemeğini yedikten sonra Mısır me'mûrlarına hitâben Diana Kruvazörünün Kumandanının Akabe mevki'i ifadesini ve Asâkir-i Şâhânenin Diana Kruvazörünün

Akabe civarında çekildiği esnâda buldukları nukâtta el-yevm bulduklarını ve yine bulunacaklarını ve muhâfaza edeceklerini tefhîm eyledim. Pekala dediler ve mâbeyn-i Hümâyûna ve ordû-yı Hümâyûn Kumandanına Asâkir-i Şâbâne Tâba burnunda Merşîş'te, el-Katar'da, Mefrat'ta, el-Kerikere'de, buldukları ve mukatıl muhâfazasını Taburlara emr verildiğini ve Mısır me'mûrlarına dahi bu yolda tefhîm-i keyfiyet eylediğim arz edildi. Ma'amâfih kat'î olarak muntehâ noktası tayîn olunmadığından ileride evvelce olduğu gibi bir yanlış karar verilmemesini te'mîn için mabeyn-i Hümâyûna 19 Mayıs'ta keşîde eylediğim ma'ruzât-ı telgrafiyede Hatt-ı Fâsılın Akabe'den lâ akl ba'ad ve mesâfede ve Akabe Körfezi üzerinden bulan bir noktadan ta'yîni hakkındaki karara istinâd ederek hey'eti Mısriyye'nin işbu noktayı ta'yin için hem sâhili dolaşmak sûretiyle ölçmek ve hem de son telgrafnâme-i (104) Sâmîde beyân olunan en asgari miktara yani üç mile göre muntehâ noktasını ta'yin etmek istedikleri anlaşıldığı ve bu sûretle idd'âda hakları olmadığı bir noktanın diğer noktaya mesâfesi fen dâiresinde bir hatt-ı müstakîm ile ölçüleceği sâhilin a'ucâcına tabiiyetle ölçülmeyeceği lâ akl üç mil ta'bîri üç mil demek olmadığı Cevâd Paşa telgrafnâmesi ahkâmı bâkî olduğundan Akabe mevki'i olarak ayrılması iktûza edeceği cihetle Akabe mevki'inin nihâyetini tehdît edecek sâhilde bir noktanın olacağı mebd' noktası olan el-Arîş'e 24 mil mesâfe verildiği halde muntehâ noktasına üç mil î tâsı muvâfık olmadığı Mısırlılar'ın iddî'âsı vechile ta'yîni arâziye muvâfakat edilir ise mukat-ı mühimmenin Mısır tarafında kalacağı cihetle ya acizlerinden veyahut erkân-ı harblerden istifsar edilmedikçe Mısırlılar'ın mutalaatına cevap verilmemesi kemal-i ehemmiyetle istihâm edildi. 2 Haziranda Beşinci Ordu-yu Hümâyûn komutanı Makâm-ı Seraskerîden çakerlerine mevrûd telgrafnâmenin sûretini aynen tebliğ eyledi.

Sûret

Gâyet müsta'celdir.

Mısır me'mûrlarının Hatt-ı Fâsılın bede' edeceği noktayı ne vechile ta'yin etmek istediklerine dâir Beşinci Ordu-yu Hümâyûn Kumandanlığından verilen mevrûd telgrafnâmeleri üzerine bi'l-muhâbère alınan tezkire-i sâmiye-i cevâbiyede harita üzerinde ta'yîn ve irâ'e kılınacak nukât ve mevâki' hakkındaki mukarrerât sarîh olup muhtâc-ı te'emmül olmadığından onun hâricinde mu'âmelede bulunmamaları hakkında Mısır me'mûrlarına tebligât-ı seri'a ifâsı Hidiviyet-i (105) Mısriyye'ye yazılarak Kâ'imakâm-ı Hidiv'den alınan cevapta hatt-ı mezkûrun ta'yîni zımnında icrâ kılınacak müzekerât ve tedkikâtta teshilât ibrâz eylemeleri me'mûrîn-i Mısriyye'nin telâkki etmiş oldukları tenbîhât icâbında olup bunların Hatt-ı Fâsılın Akabe Körfezi üzerinde

fâsıl olacağı nokta ile Akabe arasındaki hilâf-ı karar olarak tenkiz sa'yinde bulunmadıktan başka Akabe'ye 3 mil 3 rub` mil mesâfede bulunan Merşîş mevki'inin re's-i Hatt-ı Fâsıl ittihazını beyân etmiş olduklarında sıhhatle tarafı Saltanât-ı Seniyye'den gönderilmiş olan zâbitâna tebliğât icrâsı lüzûmunu beyân ve bu bâbda Hâriciye Nezâret-i Celîlesinde merbût tezkirede mukarrerât-ı ma'lûmenin muhâfaza-i ahkâmına i'tinâ olunmakla beraber yeniden müşkilâta sebebiyet verilmemesi lüzûmunun savb-ı vâlîlarına izbârî lüzûmu ifade edildiği beyânıyla sûret-i karar ve iş'âra nazaran tedkîkât-ı mükteziyenin bi'l-icrâ icâb-ı hâlin ifâ ve enbâsı izbâr buyurulmuş ve Kâ'imakâm-ı Hidiviyye'nin cevâbında Akabe Körfezi üzerinde Merşîş'e kadar olan üç mil üç rub` mil mesâfenin Akabe Kal'asında itibaren sâhili dolaşarak mikyâsı olunması lâzımeden idiğü gösterilmiş olduğundan mukarrerât-ı mübelliğeye ve iş'ârât-ı vâkı'aya göre mahallinde Erkân-ı Harbiye zâbitânı ma'rifetiyle bi't-tedkîk iktizâsının `âcilen icrâsı tavsiye olunur"

Mevrûd telgrafnâme-i ser' askerîde beyân olunan Hidiv Kâ'imakâmının iş'ârı Owen Bey'in ifadesi olup uğraşmaktan ise kolaylıkla Bâb-ı Ali vâsıtasıyla müntehâ noktasını Merşîş'ten kabul ettirmek için sanî'ası (106) olduğu ma'lûm ve vaktiyle ma'ruzâtın dahi bunu karşılamak için olduğu halde bu gelen emir Owen Bey'in emrini infâza vesile idi. Ordû-yu Hümâyûna 3 Haziranda keşide eylediğim telgrafın sûreti:

Mukarrerât ve tebliğât dâiresinde me'mûrlarımızın edeceği hareketle telgrafnâme-i cenâb-ı sipehsâlâriyenin nihâyetinde beyân olunan Hidiv Kâ'imakâmının iş'ârına atfen vâkı' hareket beyninde fark-ı küllî vardır. Tebliğât ve mukarrerât Cevâd Paşa merhûmun telgrafnâmesi ile devletçe son müttehaz karardan ibârettir. Mısırluların ellerindeki emirde tarâf-ı çâkeriden mutâla'a edildi. Cevâd Paşa merhûmun telgrafnâmesinin hükmü bâkî kalmak üzere Akabe Körfezi'nin ekallî üç mil mesâfesinde ve Körfez üzerinde bir nokta ile Refih'i vaslediyor. Cevâd Paşa merhûmun telgrafnâmesinde ise Akabe mevki'inin Hicâz Vilâyetine ilhâkıyla deniliyor ve İngilizler'in elindeki tercümesinde dahi Akabe'yi "lokalite" diye zikrediyor. Şu sûretle Akabe mevki'i olarak kabul olunmuş ve ol sûretle ayrılacaktır. Bu sûretle ayrılmaz ise Hicâz Vilâyetine arâzi-i mukaddeseye merbût bir mahalden bir kısım arâzi Mısır arâzisine ilâve edilmiş olacaktır. Bu husûsun maddî ve ma'nevî mazarratı meydandadır. Halbuki Hidiv Kâ'imakâmının iş'ârı üzerine Akabe Kal'asından Akabe şehrinin imtidâdını dahi dâhil-i hesap edilerek dolambaçlı bir sûretle geriye doğru sâhili dolaşarak ölçülür ise ve Merşîş kabul ediliyor ise, değil Akabe mevki'inin, Akabe Halicinin bile yarısından fazlası Mısır'a bırakılmış olur ve karşı be- karşı hemen iki milden belki de az bir mesâfeden ayrılmış olur. Şimdiki tüfenklerin menzîl-i (107) a'zamisi gibidir. Mevki'i

müddâfa`asına dâhil nukâtı bi`-t-tabî` câmi` bulunduğu cihetle kurşun menzili mevki olamaz. El-Ariş`ten Refîh`e kadar 24 millik bir mesâfe gösterdikleri halde Akabe`ye ne için üç mil imtidât buyruluyor ve bu miller iskeleden karşı be- karşı ölçülmeyerek sâhil dolaştırılıyor ve şehir dahi dâhil-i hesap ediliyor. Bunlar istedikleri gibi me`mûrlarının işlerine gelen nukâtı elde ettirmek cihetini iltizâm etmektedirler. Bu halde Merşîş kabul olunur ise el-yevm Asâkir-i şâhânenin buldukları nukâtın dahi terki icâp eder noktalar iç tarafa alındıktan sonra pek çok nukât-ı lâzime dahi Mısır tarafında kalır. Mısırlılar`ın elindeki ta`limatta lâ-akall üç mil denilmiştir. Hükümet-i Seniyyeden merbût ta`limatta olduğu gibi üç-dört mil mesâfeden diye zikredilip, ba`dehu ekall üç mil denilmemiştir. Şu sûretle akali üç azimisi tahdit edilmeyerek Hükümet-i Seniyye için daha muvâfık bırakılmıştır ki bu mesâfe Akabe mevki`inin nihâyetini tahdîd edecektir. İskeleden karşı be-karşı hesap edilmek ve usûlü vechile ol sûretle ölçülmek üzere 5 mil mesâfe Akabe mevki`ini kotarır. Bir mevki`i hiç olmazsa bir top menzili mesâfedeki bir nokta ile tahdîd edilmelidir. Esâs aranılır ise Akabe mevki`ine boğazın medhali bile dâhildir. Şu halde Merşîş kabul edilmeyerek Akabe mevki`inin nihâyetini tahdîd eden nokta diye tasrîh edilmelidir. Gemi Kumandanı bile resm ve da`î ifâ için buradan hareketinde bir mevki`i için 10-15 mil mesâfe elbette lazımdır ve bu iş Tâba için olmadı. Nazarı Süveys`e gitmeye kalkışıldığından (108) oldu dedi. Gemi buradayken gemi Kumandanı diğer nukâtıdaki Asâkir-i Şâhânenin alınıp alınmadığını tedkîk için casuslar göndermiş idi. Geceleyin Mefret`taki Asâkir-i Şâhâne ateş ettiği halde kati`yyen ses çıkarmadılar. Üç gün sonra resm-i veda için geldiğinde hikâye olarak söyledi. Asâkir-i Şâhânenin el-yevm buldukları noktalar geminin gördüğü ve kaldırılmasını isrâr etmediği noktalar. Bu hesapça nokatı mezkûreden dahi yavaş yavaş Asâkir-i Şâhâneyi kaldırtmağa çalışacaklardır. Halbuki hey`et Akabe iken bu mevki`i onlar dahi tasvip etmişlerdi. Hakîkatı arz ediyorum ve emir-nâme-i Kumandanilerini dahi üç gün mesâfede bulunan erkân-ı harblere göndereceğim fermân.

Mâbeyni Hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâneye dahi aynı günde heman aynı sûrette arz-ı keyfiyet eyledim ve erkân-ı harblerimize gelen emri ve benim yazdığım cevâbı aynen necâb-ı mahsûs ile gönderdim. 9 Haziranda Makâm-ı Seraskerîden âcizlerine tebliğ edilmek üzere 5. Ordu-yı Hümâyûn Kumandanlığına mevrûd emr-i telgrafıyî Makâm-ı muşârun-ileyhâdan aldım.

Tûr-i Sînâ Şîbh-vezîresi Hatt-ı Fâsılın ta'yîni maksadıyla Refîh'tan bede ile Akabe Körfezi üzerinde ve Akabe'ye lâ-akall üç mil uzakta bir noktaya kadar imtidâd etmek üzere takrîbi bir hatt-ı müstakîm ta'yin edilmesi karar-ı âli cümlesinde bulunduğu halde beş gün mukaddem mezkûr hattın 14 km. cihet-i garbîyesinde ve Tûr-i Sînâ kıtası dâhilinde kâ'in Kuseyme nâm mahalle devlet-i aliye Erkân-ı Harbiye zâbitânının (109) emri ile bir çavuş refâkatinde bazı efrâd-ı Şâhâne azimet ve alâmet-i tahdîdiye vaz ederek o civarda mu'amelât-ı topoğrafiye ile meşgûl bulunan me'mûrîn-i Mısıriyye'yi icrâ-yı mu'ameleden men'i etmek istediklerinden bahisle askerî müzâkerenin Kuseyme'den geri çektirilmesi ve topoğrafya mu'amelâtında müstereken ifâsına devam olunması esbâbının istikmâli bâ-muhatarâ iltimâs olunduğu Hâriciye Nezâreti'nden bildirildiği beyânıyla bu sûreti iş'âra nazaran iktizâsının ifâ ve enbâsı bâ-tezkire-i sâmiye izbâr buyrulmuş olduğundan bu bâbda buraca ma'lûmât olmadığından iş'ârı vâki` hakkında serî'an tahkîkât icrâsıyla enbâsı matlûbdur.

Cevâben Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Kumandanlığı 10 Haziranda keşîde eylediğim telgrafnâmenin sûreti:

Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Müşîriyet-i Celîlesinden bura Kumandanlığına 13 Kânûn-ı evvel 1321 (26 Aralık 1905) tarihli mevrûd tahrîrât ve melfûf bulunan 8 Kânûn-ı evvel 1321 (21 Aralık 1905) tarihli Makâm-ı Seraskerî'den mevrûd şifreli telgrafnâmenin mütâla'asından Kuseyme'nin doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyyeye `â'idîyeti ma'lûm-u âlileri olacaktır. Hatt-ı Fâsılın 14 km. garbîne düşmesine gelince Akabe Körfezi üzerinde ta'yin olunacak nokta hakkında me'mûrlar beyninde henüz muvâfakat hâsıl olmadığından ma'lûm değildir. Refîh'e henüz gidilmediğinden mahall-i mezkûrun dahi bi't-tabî` arzı ve tûlî tamâmen ma'lûm olmadığından Hatt-ı Fâsılın tamâmen muayyen olmadığı dahi ma'lûm dâverileridir. Mahall-i mezkûrun hattın kanğı cihetinde kalacağı şimdilik ma'lûm olamaz. (110) Ancak mahall-i mezkûrde bulunan `arabân doğrudan doğruya hükümet-i seniyyeye tabî' oldukları ve şimdiye kadar orada me'mûr-i devletin ifâ-yı vazife eyledikleri muhakkaktır. Hatt-ı fâsıl iki nokta beynine mevsûl bir hat-ı müstakîm takrîbi olacaktır ki şu ta'rifâtın aksar tarîk-i iltizâm olunacaktır. Şerâ'it -i ma'rûzayı câmi` olarak yol olabilir Mahall-i mezkûr Akabe - Gazze yolu üzerinde olduğundan ve tarîk-i mezkûr Akabe -Refîh yolunun şarkında olduğundan yine Hükümet-i Seniyyeye kalması icâb eder. Mahall-i mezkûrun Mısır tarafında kalmasını arzu etmelerine sebep, suyunun mebzûl olması ve denizden oldukça bir mesâfede bulunarak tehâdiden vâreste ve iktizâsında üssü'l- harekât vazifesini ifâ

edeceğinden ileri gelmektedir. Mısır me'mûrları daha burada iken Akabe mevki'ini ta'yin ederiz. Ma'amâfih Kuseymeyi bize bırakınız demielerinin esbâbı buradan neş'et etmektedir ve Ol vakitler arz-ı keyfiyet eylemiş idim. Mahall-i Mezkûr Mısırlılarda kalır ise Akabe - Gazze yolunun dahi mu'attal kalacağı ma'lûm-ı Devletleridir. Oradaki Asâkir-i Şâhâneye gelince me'mûrlarımıza Cûrâfî 'ya kadar kırkbeş esterle su gönderilmiş idi ve Cûrâfî ile Kuseyme arasında ve Kuseyme ile Refih arasında mu'âvenet-i lâzimedede bulunulması için Kudüs Kumandanlığına gerek taraf-ı dâverânelerinden ve gerekse taraf-ı âciziden yazılmış idi. Kudüs Kumandanlığından onaltı su tulumu dört nefer bir onbaşı ve dâ'iyetle gönderildiği beyân edilmiş idi. Bunlar olması muhtemeldir. Ma'lûmân bendegânem bu kadar olup diğer bir gûna emr telâkkî edip etmediklerine dâir haberim yoktur. Tahkikât-i husûsiye-i çâkereneme nazaran Lord Cromer, (111) efrenci Haziranın ondokuzuncu günü Mısır'da İngiltere'ye gideceğinden İngiltere menâfi'inin tamâmen te'mîni için nukât-ı mühimmenin ta'yin ve iş'ârının me'mûrlara emir ettiğinden ta'limat dahilinde av bahânesiyle Hockins nâmında bir İngiliz Binbaşısı Kuseyme'ye gitmiş oralarda gezmiş sözde Asâkiri Şâhâne tarafından men' edilmiş me'mûrlar 8 Haziranda Biyâr mâyinden hareket ve ancak 11 Haziranda Kuseyme'ye muvâsalat edeceklerine nazaran 7-8 gün evellisi ayrılan ve husûsi maksat takip eden mühendislere me'mûrinin refakat etmelerindeki müşkilât meydandadır.

Lord Cromer için nukât-ı muntehâbe şu suretle takarrür ettikten sonra şimdiki tuttuğu usul Vecihle mâkamâtı lâzimeyi matlabanın istihsâli ve Devletinin te'mîn-i menâfi'i için tasdî' ettirerek uğraşacağı umûr-ı tabi'iyedendir. Akabe Körfezi üzerindeki noktanın Merişş olarak intihâb ettirmeye sa'y eylemesi dahi bu gibi nukâtı mühimmenin elde edilmesini te'mîn içindir. Şu sûretle 'arz-ı keyfiyet eyler ve artık erkân-ı harb zabûtânı Gazze cihetine yaklaşıklarından ve ellerinde Ordû-yı Hümâyûn şifresinin aynı bulunduğundan ba'de mâ isti'lâm-ı keyfiyetin mûma- ilehumâdan emr olunmasını isti'daf eylerim. Fermân.

Mâbeyn-i Hümâyûnuma dahi gelen telgrafı ve verdiğim cevâbı arz eyledim. Yine gelen telgrafı ve yazdığım cevâbı me'mûrlarınıza aynen gönderdim Kuseyme'deki efrâdın Kudüs'ten gönderildiği ma'lûm olduğu gibi me'mûrlarımızla mühendislerin beraber bulunmalarını beyân eylemeleri sebebi ise mühendisler etrafa dağılarak tedkikâta koyuldukları ve yirmibeş kişi olduklarından (112) Me'mûrlarımızın bi'l-mecbûriye nazar-ı tedkiklerinde bulunduramadıkları bu sırada yüz kadar hecin-suvâr Sa'îdîn kabilesine mensup 'arabân bunları görerek ve ne yaptıklarını öğrenmek isteyerek ve ne için geldiklerini su'âl ile mûma-ileyhimi endişeye düşürdüklerinden neş'et etmiştir ve bu sebepten dolayı me'mûrlarımızın buldukları mahalle 'avdet eyledikleri ve bu yolda

ifâdede bulduklarını erkân-ı harplerimizden ve Mısır me'mûru Mirlivâ Fethî Paşa'dan mevrûd muharrerâtından ma'lûm olmuş idi ve Ordû-yı Hümâyûndan bu yolda dahi istifsâr vuku` bulmuş ve `arabânın Mısır `arabânına men`-i tecâvüzü esbâb-ı su`âl edilmiş olduğundan Gadyân'a bir karakol inşası beyân ve ordunun emri ile Gadyâna bir müfreze ile bir zâbit gönderilmiştir. Vâdi-i Araba dâhilinde hiç bir nokta-i `askeriyye bulunmadığından bu noktaya zâten lüzûm-ı kavî var idi.

14 Haziran tarihli Ordu-yı Hümâyûn Kumandanlığından mevrûd emr-i telgraftı Makâm-ı Ser`askerîden gelen telgrafnâmenin sûretini tebliğ ediyor idi.

Sûret

Mısır me'mûrlarının Hatt-ı Fâsılın Akabe cihetinden ta'yîn olunacak noktayı ne vecîhle ta'yîn etmek ve ifâdât-ı sâ'ireye dâir Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Kumandanlığından zeylen mevrûd telgrafnâmeleri üzerine bi'l-muhâbere alınan tezkire-i sâmiye-i cevâbiyede bu bâbda ittihâz olunup bi'l- istîzân İrâde-i Seniye-i Hilâfet-penâhiye iktirân etmiş olan karar ol vecîhle tebliğ edilmiş ve Emr-i Fermân Hümâyûn-ı Şâhâne ahkâm-ı münîfesine ve icâbât-ı mevki'iyeye (113) göre icrâsı lâzım gelen tatbîkânın buraca ta'yîni ile ta`limat i`tası müte`assir bulunmuş olduğundan ona göre icrâ-yı icâbının lâzım gelenlere tebliği izbâr buyrulmakla mukarrerât mebhûse-i mübelliğeye ve iş`ârı vak`aya nazaran iktizâsı tavsiye olunur .

Yine onbeş Haziran tarihi ile Ordu-yu Hümâyûn Kumandanlığından makam-ı ser`askerîden mevrûd ve sûreti aynen münderiç telgrafı aldım .

Sûret

Tâba işinden dolayı kararı vaki` vecîhle el`Arîş kurbunda Refîh noktasından bede` ile tersîm olunacak haritanın tersîmi ve mu`âmelât-ı mukerara-i sa`irenin icrâsı cihet-i `askeriyyeye ait olmasına nazaran bu bâbdan Erkân-ı Harbiye zabutânınca bir yanlışlık ile karar-ı mezkûr hâricinde bu tarafa tecâvüz vuku`a gelecek olursa mes`ûliyeti cihet-i `askeriyyeye râci olacağından ona göre dikkat ve işe atf-ı nazar-ı ehemmiyet olunması bu kere şeref sudûr buyrulan irâde-i seniye-i Cenâb-ı Hilâfet-penahi icâb-ı `âlisinden olduğu tebliğ olunur .

Ve yine Ordu Kumandanından 16 Haziran tarihli aldığım emr-i telgraftı Makâm-ı Ser`askerîden mevrûd telgrafnâmenin sûretini tebliğ eyliyordum.

Sûret

Kuseyme mevki`inin Tûr-ı Sînâ kıtası dâhilinde olmayıp kadîmden beri Gazze kazasında bulunduğu tarafımızdan iş`âr olunduğuna dâir Beşinci Ordû-yu Hümâyûn Kumandanlığından cevâben vârid olup atebe-i `ulyâ-yı mülûkâneye (s.114) takdîm kılınmış olan dokuz ve on Haziran sene 1324 (1908) tarihli iki kuta telgrafnâme telâkkî eylediği İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Mülûkâne mantûk-ı münîfine tevîkan taraf-ı sâmi-i sadâret-penâhiden mutâla`a olunmuş ve iş`ârı vâkı`a nazaran Kuseyme mevki`i Tûr-ı Sînâ Kuta`sı dâhilinde olmayıp kadîmden beri Kudüs Sancağı dâhilinde vâkı` Gazze kazasına muzâf idigü ve Erkânı Harbiye Zâbitânın me`mûr-i Mısıriyye ile ma`an o taraflara doğru hareket ettikleri anlaşılmuş ve esâsen ta`yin olunca Hatt-ı Fâsıl hakkındaki kararın Akabe mevki`inde üç mil mesâfeden olan bir noktadan Refîh`e doğru bir hatın harita ve arâzi üzerinde tatbîk ve icrâsından ibâret Tûr-ı Sînâ hâricinden olan mevâki`in doğrudan doğruya idâreyi Devlet-i Aliyye`de kalması lüzûmu bedîhî olduğundan ve mezkûr Kuseyme`nin Tûr-ı Sînâ şibh-cezîresi dâhilinde bulunmadığı ve livâ-i mezkûr dâhilinde idüğü delâi`l-i kati`ye ve ma`lûmâtı mahalliye üzerine me`mûrîn-i Mısıriyyeye anlatılarak hukûk-ı devletin müdâfa`ası icâb edeceğinden ona göre ta`limât i`tâsı ile mahallince fennen ve ka`ideten yapılacak bir mu`âmelenin irâde-i seniyyeye müstenid mukarrârata tevîkinin ilâvesi iş`âr ve bâbda ayrıca Hâriciye Nezâreti Celîlesine keyfiyetin bildirileceği bâ-tezkire-i Sadâret-penâhî izbâr buyrulmağla sûret-i iş`âr-ı sâmi vechle icâbının icrâsı tavsîye olunur.

Bu telgraf dahi aynen me`mûrlarımıza tebliğ edildi.

Makâm-ı Ser-askerîden çâkerine tebliğ edilmek üzere mevrûd telgrafnâmelerden ma`rûzâtının nazar-ı ehemmiyete alındığı ve artık Hidiv Kâ`imâkâmı (115) şöyle yazıyor. Müşkilâta sebebiyet vermeniz hemen kabul ediniz tarzında gayet müsta`celdir. Ser-levhalı telgrafların gelmeyeceği ve me`mûrlarımızın tahdîş-i efkârına sebebiyet verilmeyerek sâlim bir fikir ile hukûk-ı mukaddese-i Devlet-i Aliyyeyi muhâfazaya gayret edeceklerinden dolayı memnun oluyorum idim. Yine gelen telgrafi me`mûrlarımıza aynen tebliğ eyledim. Me`mûrlarımız 15 Haziranda Refîh`e vasıl olduklarında artık muhâberatta dahi sıkıntı çekilmeyecekti. 17 Haziranda Miralây Muzaffer ve Binbaşı Fehmi Beylerden ahz eylediğim telgrafnâmenin sûreti:

Sûret

C 16 Haziran Kuseyme arâzisi Gazze kazasına ait olmayıp Bi`rû`s-Seb` Kazası dâhilinde ve Tûr-i Sînâ Şibh Cezîresinin külliyyen hâricindedir. Ancak ta`yin olunacak Hatt-ı Fâsılın Akabe`de 3 mil mesâfede olan bir noktadan Refîh`e doğru temdîdi halinde

Kuseyme'den başka yani Refih'ten bede' ile Turabîn Aşiretine ait mezzû' ve tekâlif-i mîrîye mükellef olan urbân ile meskûn bir günlük mesâfe tûl ve arzında ve yine aynı halde bulunan Azazme Aşiretine ait olan ve kezâlik Kiyâha Aşiretine mahsûs ve birçok su memba'larını hâvi ve yine o cesâmette bulunan küt'a-i arâzi dahi hattı fâsıl-ı mezkûrun garb cihetinde keyfî Mısır tarafında kalacağı anlaşılıyor. İşbu arâziden mukâm kabâ'il kâmilen Bi'r-i Seb` Kazasına tâbi` olup tekâlif-i emîriyye ile mükellef ve zirâ'atle meşgûldür. İşte ber-vech-i ma'rûz mukarrerâtın esâsından olan hâl-i hâzırın muhâfazası nazâr-ı dikkate alınmayıp Akabe'ye üç mil mesâfede bir noktadan itibaren Refih'e doğru bir Hatt-ı Fâsıl temdîdi (116) kabul olduğu takdirde hattı mezkûrun garb cihetinde kalacak olan arâziyi urbân mensup oldukları Kudüs Sancağından ayrılıp idâre-i Mısıriyyeye terk edilmiş olacaktır ki bunun kat'îyen hukûk-u mukaddese-i saltanatu seniyyeye münafî ve münafî devlete muğâyir olduğu azade-i arzdır. anacak ta'yin olunacak Hatt-ı Fâsılın Akabe'den lâ-akall eç mil mesâfedean Refih'a doğru takribî bir hattı müstakîl şeklinde temdîdiyle beraber halî hazırın muhâfazası dahi irâde-i seniyyeyi hazreti hilâfet-penâhiye iktirân eden mukarrerâtı meblağa esâsına müsteniden salifu'l-arz arâzinin kemâ-kân Kudüs Sancağı'na aidiyetlerinde ısrâr ve bu sûretle hukûk-u mukaddese-i saltanatu seniyyeyin muhâfazasına son derece sarf-ı iktidar olunacağı şüphesizdir. Maruzât-ı mütekaddeme-i çâkerânemizden keyfiyet-i rehîn-ilm-i sâmilere buyrulmuş olacağı vechle İngiliz Miralây Owen Bey ve diğer me'mûrîn-i Mısıriyye'nin i'tilâfa yanaşmayacakları kat'îyen hüsn-i istiklâf olunmakta olmasıyla Hatt-ı Fâsılın hâl-i hâzırın muhâfazası fâsılasına ri'âyet olunmayarak temdîdinde ısrâr ettikleri halde arz ve istihâm-ı sâbık-ı çâkerânemiz vechle ne yolda hareket olunması iktizâ eyleyeceğini müzekârata devam olunmazdan mukaddem sur'at-i emr ve enbâsı müstarhimdir.

Sûreti Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Baş Kitâbet-i Celîlesine ve Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Kumandanlığına yazılan telgrafnâme-i cevâbiyye sûreti aynen bâlâya derc edilmiş olmağa berâ-yı ma'lûmât arz olunur fermân.

Mûma-ileyhumâya cevâben keşîde eylediğim telgrafnâmenin sûreti:

C17 Haziran Ordû-yı Hümâyûn Kumandanlığına takdîm eyledikleri (117) telgrafnâmenin sûreti manzûr-ı âcizi oldu. Evvelki telgrafnâme-i muhlisîde dahi sarâhaten iş'âr olunduğu üzre Hükümet-i Seniyye idâresinde bulunan urbân ve arâzinin Mısır idâresine terkini elinizdeki mütehhaz karar men'e kâfildir. Hatt-ı Fâsılın mebd'e'i muayyendir. İntihâsı mu'ayyen değildir. Mu'ayyen olması Akabe mevki'inin tamâmen ta'yîni ile nihâyetini ta'yin eden noktanın ta'yîni ile olur. Lâ-akall üç mil ta'bîri üç mil demek olmadığı cümlemizce ma'lûmdur. Kaç mil olsa olabilir ve böyledir. Mebd'e'

noktası olan el-Ariş'in Refih'e mesâfesi her ne kadar ise müntehâ noktasına dahi aynı mesâfe olarak istenilmesi hak dâhilinde bir şeyin talebinden ibârettir. Mısırlılar Akabe'deyken Tâba burnundan karar verdikleri halde ertesi günü vazgeçerek Mersiş'i iddi`â etmeleri nukât-ı mühimmenin elde edilmesi için olduğu gibi nukât-ı mühimmenin elde edilmesi için tarafınızdan hak dâhilinde vâki` olacak teşebbüs her zaman mücib-i muvaffakiyet olur. Hukûk-ı Saltanatı Seniyyenin tamâmen muhâfazası hakkında müte`addid evâmir mevcut olup istatükonun muhâfazası Cevat Paşa merhûmun telgrafnâmesinin hükmü baki kalmağla şart-ı a`zam olduğundan ona göre hareket olunması ve hiçbir vechile el-yevm Hükümet-i Seniyye idâresinde bulunan mahallerde bir karış yerin terkine rıza gösterilmemesi sûret-i mahsûsada tavsiye olunur. Ol bâbda.

Verdiğim cevâb-ı telgrafının sûretini dahi arz eyledim. 21 Haziranda Ordû-yı Hümayûn Kumandanlığından aldığım telgrafnâmenin sûreti:

Hatt-ı Fâsılın Akabe Körfezi müntehâsını Mısır me`mûrların ne sûretle (118) ta`yin etmek istediklerine dâir olan telgrafnâme Bâb-ı Aliye lede`l- iş`âr alınan tezkire-i sâmiye-i cevâbiyede Hatt-ı Fâsılın Akabe Körfezi'nin müntehâsı hakkındaki karara icabât-ı mevki`iyeye göre icrâsı icâb eden tatbikatın buraca ta`yini ile ta`limât itâsı muta`asir olup ma`mâ- fih bu bâbda alınmakta olan telgrafnâmeler muhteviyâtı Mısır me`mûrlarının bu işi müşkilâta düşürecek sûrette beyânâtı mutazzammın olarak karâr-ı vâki`in marzî-i âli dâiresinde hüsn-i tatbiki emrinde me`mûrîn-i mûmâ-ileyhime tefhîmâtı münâsebe-i mümküne icrâ kılındığına dâir serâhat ve işâret görülmediğinden karâr-ı âlinin te`mîni tatbiki zımnından icâb edenlere vesâyâ-yı lâzime icrâsı izbâr buyrulmuş olduğu beyân-ı âlisi ile ol vechile taraf-ı vâlâlarına tebliğât icrâsı şeref-mevrûd-ı telgrafnâme-i Seraskerîde emr ve iş`âr buyrulduğundan ona göre icâbı hâlin icrâsı beyân olunur.

Bu telgrafnâme-yi dahi diğer telgrafnâmelerin te`kîdi makâmında buldum. Her ne kadar Mısır me`mûrlarından bahseyledikten sonra me`mûrîn-i mûmâ-ileyhum tefhîm-i keyfiyet denilmesi ve sonradan tarafıma tebliğât icrâsı muğlak ise de Makâm-ı Seraskerîden mevrûd telgrafnâmenin sûreti olmadığından münderacâtı olarak yazılıyor iken karıştırıldığı anlaşılmakta olduğundan ol sûrette telâkkî eyledim. 26 Haziranda Muzaffer ve Fehmi Beylerden aldığım telgrafnâme Mabeyn-i Hümayûn ve Ordu-yu Hümayûna keşîde eyledikleri telgrafnâmenin sûreti idi. Münderacâtı me`mûrîn-i Mısıriyye ile müzâkerâta giriştiklerini Mersiş ve Refih hattının tatbikinde me`mûrîn-i mûmâ ilehimin ısrâr eylediklerini ve Hükümet-i Seniyyenin (119) şu sûretle bu hattın

tabîki halinde terk-i arâzi mecburiyetinde kalacağını ve istatükoya münâfi` olduğunu Bâb-îâli tarafından Hidiviyet-i Mısıriyyeye bu bâbda teblîğât-ı lâzimedede bulunulmasını hâkî idi. Taraf-ı aciziden be-tekrar mûmâ-ileyhumaya telgrâfla cevap verildi. Münderecâtı Makâm-ı Seraskerîden 15 Haziranda mevrûd kedilerine teblîğ eylediğim emri telgrâfide bu işin mes'ûliyeti cihet-i askeriyyeye ait olduğu ve Hükümet-i Seniyye idâresinde bulunan mahallerden yanlışlıkla Mısır idâresine arazi geçer ise mes'ûl olunacağı istatükonun muhâfazası Cevâd Paşa telgrâfnâmesi ahkâmı ile son mukarrerât ahkâmından olduğu ecilden hiç bir vech ile arâzi terk edilmeyeceği mühtehâ noktasına dahi mebd'e` noktası kadar Mısırlılar Merşîş'ten hattı geçirmekte ısrâr ettikçe bir mesâfe talep eyleme lüzûmu bildirildi. Ve kendilerine verdiğim ta`limat ve Mısırlıların haksık iddaları tafsilatıyla arzedildi. Doğrudan doğruya Makâm-ı Seraskeri ile bir muhâbere te'sis etmek vakit ziyâ`ını mûcib olacak muhâberâtın kurtulmak için Muzaffer ve Fehmi Beyler tarafından bir şifre miftahı tertip olunarak Makâm-ı Seraskeriye gönderilmiş ve Makâm-ı Seraskerîden dahi kabul edilmiş olduğundan bu tarihten itibaren mûmâ-ileyhuma ile muhâberemiz devam etmedi.

Müzâkerâtın devam ettiği şu sırada Mısır'da Danişvay denilen köy civarında bir İngiliz avlanırken bî-kes bir kadının harmanını tutuşturduğundan köylülerin hiddetini celb ve İngilizleri kovalayıp zâten ma'lûl olduğu kalb illetinden ve dayağın tesirinden vefâtına sebebiyet vermelerinden (120) dolayı bu köy ahâlisinden dört kişinin idamı ve yirmi kişinin müebbet kürek ve kamçı dayağı gibi muhtelif mücazâtlarla tecrimleri Lord Cromer tarafından tensip edilerek mahkemeye o sûrette karar verdirtmiş ve mahkemenin kararı dahi icrâ edilmiş olduğundan bu denâ'etkârâne icrâattan bi'l-umûm Mısır ahâlisi müte'essir olarak İngilizler hakkında büsbütün nefret-i umûmiye uyanmış ve Lord Cromer'in Mısırlıların gözünü korkutmak için vâki` şu icrâatı dahi büsbütün te'sirât-ı ma`kûsesini izhâr ile Mısırlıların şiddetli şikâyetlerini mûcib olup Mısır'da İngilizler aleyhine şiddetli bir nefret-i umûmiye hâsıl olmuş idi.

Benim en ziyâde arzum Akabe mevki`i ile Akabe Gazze yolunu kurtarmak cihetine ma`tûf idi . Re'si Süveş olmak ve kâ`idesi Akabe ile El-Arîş arasında bulunmak üzere Tûr-ı Sînânın İngilizlerin keyfine tâbî` kabulünden dolayı kaybedilen bir mahâllin dâhilinde barınılacak nukât hemen yok gibidir. Ancak Süveşten uzaklaşdırılmaklığımız nokta-i nazarından İngilizler için ehemiyetlidir. İngilizler maksatlarını istihsal eyledikleri için bir fikr-i hasis ta`kibi ile el-Mefrak'tan devam eden Akabe Gazze yolunu seddetmeğe çalışmaları me'mûrların işgüzarlıklarından dolayı vukû'a gelmekte olduğunu ve İngiltere Hükümeti bu husûsta ileri gidemeyeceğini hükmeyleyiyor idim . Son mukarerâtta Tûr-ı Sînâ kurbunda Refih noktası deniliyor. Ve Refih noktası El-Arîş - Akabe hattı ile gösterdikleri Tûr-ı Sînâ'ya bile 45 km. mesâfede bulunuyor. Şu halde aynı mukarerâtın müderic takrîbî hatt-ı müstakîmin

dahi kurbunda denilen nokta imtidâdında (121) istatükoyu muhâfaza edecek sûrette şarka ve garba meyl-i tabîî bulunması lazım gelir ve istatükoyu muhâfazada şart-ı esâs olduğundan Hükümet-i Seniyyeden bir mahallin terki icâb etmez. Ve Akabe ile Refih arasında 230 km. bir mesâfe olup bu iki nokta beynindeki kestirme yol doğruca ve fennen hatt-ı müstakîm takrîbi olduğundan ve Akabe - Gazze yolu bi't-tabî şarkta ve Hükümeti Seniye cihetinde kalacağından Akabe - Gazze yolu üzerindeki nukâtın hiçbir sûretle Mısır idâresinde kalması hak ve fen nokta-i nazarından muhakkak lâzım gelir idi. Me'mûrlarımızın iddî'âsi dahi Tâba bumundan ve el-Mefrak'î Hükümet-i Seniye cihetinde bırakarak ve Kuseymenin 5 km. garbindaki tepeden Hatt-ı Fâsılın geçerek Refih'e temdîdini istediklerini son telgrâflarından anladığımdan ve bu suretle Hidiviyet'e teklîfi Bâb-ı Ali'den talep eylediklerinden muvâfık idi. Aksi olacak şu sırada tifoya tutuldum. Mevsim, hurmanın olması zamanı olduğundan Akabe'nin en sıcak vakti olup tifo hararetine munzam olan Akabe sıcağı dahi bu hale zam ediliyor ve mahall-i ikâmetim çadır olduğu nazar-ı mutâla'aya alınır ise çektiğim müşkilât tezâhür eder. Edremit vapurunun Akabe Körfezi' ne o sırada ta'yin edilerek Cüdeyde'den gelmesi benim için bir nimet-i gayr-i müterekabe sırasına geçti. Vapura nakleyedim. Hemen bir şey yemeyerek banyo yerine büyük bir kazan kullanarak ve edviye isti'mâl etmiyerek müz'âc olan hastalığın devirlerini geçirdim. Ol vakit Akabe'den bulunan Tabib Kolağası Arif ve Tabib Tahir Efendiler ile vapurun cerrahı Ahmed Efendi'nin ve geminin süvarisi Ahmed Efendi ve gemide (122) bulunan diğer arkadaşlarımın gösterdiği samimiyet ve ciddî arkadaşlıkları beni medyun-u şükran eyledi. Der-Sa'âdete avdetim hakkında Ordû-yı Hümâyûn'dan usûlü dâiresinde ma'rûzâtta bulduysa da netice çıkmadı. Şu sırada Redif Taburları dahi terhislerini arzu ediyorlardı. Kiği Taburunda sızıltı ziyâdeleştüğinden hastalığımın yirmisekizinci günü yataktan nöbet üzerimde olduğum halde kalkmağa mecbur oldum. Sızıldı münkatî oldu. Bu Taburlar Harput ve Malatya livalarına mensup olup 321 (1905) senesi bidâyetinde Yemen'e gitmek üzere silah altına alındılar ve mensup oldukları livâların ondört Taburu İskenderun'dan Yemen'e sevk oldukları halde bu iki Tabur Suriye Vâlisi'nin gösterdiği lüzûm üzerine Cebel-i Druz'da ıslahat icrâsı için Yemen'den alıkonularak Beyrut'a sevk edilmişler idi. Suriye Vilâyeti ile Beyrut Vilâyeti arasında bu Taburların te'mîni-i idâreleri kararlaştırılmadığından Taburlar Şam'a celb etmeyip Beyrut'ta bırakılmış ve Akabe me'selesinde Akabe'ye gönderilmiş olduklarından bir seneden ziyâde silah altında bulundurulmaktaydılar. Diana Kruvazörünün efrâd ve zâbitânı Akabe civarında iki mâh durur durmaz sızıltıya başlayarak Kumandanı ta'ciz eylediklerini, yapılacak birşey varsa yapalım yoksa gidelim dediklerini sonradan öğrendim. Yersiyos Kruvazörünün Diana Kruvazörünü değiştirmek üzere ta'yin olduğu mes'ele nihâyetlenib Diana Kurvazörü avdet eder iken Aden'den Diana'yı tebdîl etmek üzere gelen Yersiyos Kruvazörüne

Körfezin medhâlinde tesâdüfle keyfiyeti bi't-tefhîm dönderdiği muhakkaktır. Şu (123) husûsu arzdan maksadım, Avrupa askerinin usûl-i ma'îşetleri hâricinde bu gibi mevâki'de beklemek husûsunda en muntazam kıta'âtının iki üç mâh tahammül etmedikleri halde onaltı Tabur bakâyâsıyla mevcûdları ikmâl edilmiş bizim Redif Taburlarının bir seneyi mütecâviz tahammül eylemeleri Asâkir-i Şâhânenin itâ'at ve tahammülleri derecesini gösterir. Erkân-ı Harblerimizden 26 Haziranda aldığım telgraftan sonra bir ma'lûmât almadığımdan müzâkerâtın ne dereceye geldiğine dâir ma'lûmâtım yoktu. 27 Ağustos tarihinde Ordû-yı Hümâyûn Kumandanından bir telgraf aldım. Makâm-ı Seraskerîden mevrûd emr-i telgrafının sûretini teblîğ ediyordu.

Sûret

Akabe'nin garb tarafında kâ'in Re'sû'n-Nakib ve Kerâkere ve Nakibu'l-Akabe mevâki'i ve civarlarındaki nukât-ı sâ'ire-i hâkimenin meskûn olup olmadığının ve oralarda tahmînen ne kadar ahâli bulunduğunun hemen tahkîk ve tedkîkiyle hâsıl olacak ma'lûmâtın muvazzahan ve müsta'celen iş'ârı husûsunun Akabe'de bulunan Mirlivâ Rüşdü Paşa'ya teblîği ve alınacak cevâbın ve mütalaa-i Sa'âdetlerinin enbâsı tavsiye olunur".

Yine Ordû-yu Hümâyûn Kumandanlığından aynı me'âlde ve mezkûr nukâtın ehemmiyet-i askeriyeleri ne derecede olduğu Bâb-ı Ali'den mevrûd tezkirede Makâm-ı Seraskerîden su'âl edilmiş olduğundan bu bâbda vârid olan emir-nâme-i seraskeriden bahs ile tarafımdan istizâh-mâde edildi. Ve Refh'teki erkân-ı harplerden dahi bu bâbda mutala'alarının istifsâr olunduğu iş'âr olundu. Cevâben nukâtı mezkûrenin Akabe'yi mevkî-i halinde bulundurmak için lâzım olduğunu ve kıymet-i askeriyeleri bulunduğu bunların mevâki' olmayıp noktalar olduğu, nüfusa gelince ilkbaharda (124) urbânın buraya gelip oturdukları ve mevsim mevsim urbân tebdîl-i mevkî-i eylediklerinden şu kadar nüfusu vardır denilemeyeceği iş'âr edildi. 30 Ağustos'ta Ordû-yı Hümâyûn Komutanlığından mevrûd telgrafnâme Makâm-ı Seraskerîden mevrûd telgrafnâmenin sûretini teblîğ ediyordu.

Sûret

Akabe Hatt-ı Fâsılı hakkındaki mukarrerât ve muhâberât üzerine İngiltere Sefiri devlet matbu'asının cevâb-ı mukteziye vechle hatt-ı müstakîm takrîbinin esâsından hiss olunur derecede inhirâfı müstelzim olabilecek ta'dilâtın mübâhasesine girişmeğe muvâfakat ettiği ve Hatt-ı Fâsılın Mersiş'ten bede' ile Nakibu'l-Akabe'nin ve Akabe'ye hâkim ve fenn-i askerice mevkî-i mezkûre lâzım olan cihetinde kalmasına muvâfakat edip herhalde şimâle doğru Mefrak noktası ve Mâbeyn ve Ayn-Kadis, Ayn Kudeyrât ve

Kuseyme ve Mafâsa mevki'ileri Tûr-i Sînâ cihetinde bırakılmak üzere Mısır me'mûrlarının teklif eyledikleri hattın arâziye tatbîki zımından komiserlerimize ta'limat itâsı lüzûmunun beyân eylemesiyle Nakbu'l- Akabe mevâki'i Tûr-i Sina'ya terk edilmek üzere Ayn Kadis noktasının beri tarafa bırakılabileceğine dâir Mısır Komiserlerinin mahallinde vukû' bulan müzâkerâtı hakkında izâhat taleb olunmuş ise de bu mübâdele keyfiyetinin hatt-ı müstakîm takrîbi esâsı hâricinde bulunmasından dolayı hükmolunmayıp mu'âhidânın en hayırlısı bâ-irâde-i seniyye-i mülûkâne mukarrer olan esâsa muvâfık ta'dilat-ı ma'lûme ile hattın kabul olunabileceğini ve Hatt-ı Fâsılın ne sûretle kabul olunabileceğinin va Hatt-ı Fâsıl ne sûretle ediliyorsa her iki tarafta bulunabilecek kabâ'ilin adeti vechile su alımları husûsunda hâl-i kadîm ve sâbıkın mâhfûziyeti mukarrer olmağla bu bâbda ale'l-usul (125) tahdîd-i Hatt-ı Fâsıl protokolüne izâhat derciyle beraber kabâ'il ve aşâ'ire te'minât itâsı tabi'î bulunduğu ve bu defa da neticelenmezse bundan sonra vukû' bulacak teklîfâtın teklîfât-ı hâzıradan farklı olacağı Sefîr-i müşârun ileyh cevâben ifâde etmiş olmasına ve işin bu defa bitmemesi herhalde devletçe muzır-ı netâyice sebebiyet vereceği gibi müzâkerenin her tekrarında evvelkinden daha gayr-i mu'âhid renk alınmakta bulunduğu ve bu işe devletçe bir karar-ı kat'î itâsı lâzım gelmiş ve cereyân-ı muhâberâta nazaran Hatt-ı Fâsılın takrîbi bir hatt-ı müstakîm üzerine ta'yîni zâten mukarrer ve hattın mebd'e' ve müntehâsı mu'ayyen olmasıyla muhtac-ı te'mil ciheti yalnız Nakibu'l- Akabe ve Ayn-i Kadis mevâki'inden birini tercihe inhisâr edip me'mûrlarımızdan ve Kudüs Mutasarrıflığından alınan ma'lûmâtı âhireye göre terk olunacak arâzi bir takım mevâki-i hakime-i mezkûreye nazaran nöbetle derece-i sâniyede kaldığına ve husûsiyle Sefîr-i müşârun ileyhin beyânât-ı âhiresi vechle su memba'ları kangı cihette kalsa o havâlideki urbânın kemâ-fi's-sâbık su almalarına müstâ'ade edilerek Hatt-ı Fâsıl için tanzim edilecek protokola kuyûd-u mükteziye ilâvesiyle su memba'larından beyne'l aşâ'ir ihtilâfât ve müşkilât tahaddüsüne mahal olmadığı ve kararın te'hiri halinde mes'ele-i i'tilâfın takarrünü rücu' ederek İngiltere devleti bu vesileden bi'l-istifâde başka teklîfe kıyâm etmesi ifâde-i vâkı'adan anlaşılmasına binâ'en Ayn-ı Kadise rüchanı bedîhî bulunan Nakibu'l- Akabe mevâki'i hâkimesinin Akabe cihetinde kalmak ve Refih'ten bed'e' ile Akabe'ye lâ-akall üç mil mesâfede Akabe Körfezi üzerinde bir mahalle müntehâ olmak üzere Hatt-ı Fâsılın karar-ı sâdikına tevfiken (126) hatt-ı müstakîm takrîbi olarak arâzi üzerinde tatbîki sûretiyle mes'eleye nihâyet verilmesi hâlen ve maslahaten muktezî bulunmuş olduğundan komiserlerimize ona göre ta'limat ve İngiltere devletine ma'lûmât itâsı Meclis-i Vükelâ kararıyla lede'l- arz bu cihette bulunan aşâ'ir ve urbânın Hatt-ı Fâsılın diğer cihetinde kalacak sularında istifâde eylemelerine mü'mâna'at olunmayacağı hakkındaki kuyûdun Asâkir-i Şâhânenin ve efrâd-ı ahâlinin ve jandarmaların dahi mezkûr suların istifâde edebileceklerini sarâhaten ve ilâveten derci

masrafa bakılmayarak ihtiyâcât-ı mahalliyeyi te'mîn edecek su tedârik olunmak üzere mucebince irâde Seniyye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî şeref- ta'alluk buyrulduğu bâ-tezkire-i sâmiye bildirilmekle ber-mantûk-ı emr ve Fermân-ı Hümâyûn-ı Şâhâne ifâ-yı muktezâsı Gazze'de Erkânı Harbiye zabıtlarına tebliğ olunmuştur. Tafsilât posta ile gönderilmektedir.

Bu telgraf ümidimin hâricindeydi. Bir mâhı mütecâviz müzâkerâtın ne halde cereyân eylediğine dâir ma'lûmâtım yok idi. Akabe'de me'mûrlar bulunduğu zaman Kuseyme hakkında müsâ'adeli davranılacağına söz verilir ise Akabe mevki'ini tasdik edeceğini söylemiş idiler ve Refih'te müzâkere olunur iken Urbân'dan tereşşüh eden ma'lûmâtın Hatt-ı Fâsılın Kuseyme'nin garbinden geçeceğini ancak Mısırlılara bir su noktası bırakılacağından bahis idi. Neticenin bu sûrette zubûru beni hayrette bıraktı. Telgraftaki müzâkerenin her tekrarında daha gayr-i mu'âhede renk almaktaki ta'bîri iş uzadıkça ahd hâricinde aleyhimize olarak mutâlabâtın çoğaldığı ve mutâlabât ziyâdeleşe ziyâdeleşe bu hale geldiği Kuseyme vesâir su mahallerinin Mısır idâresine geçmesine muvâfakat hâsıl olduğunu (127) gösteriyor idi. Mısır me'mûrları Ayn- Kadis'in Hükümet-i Seniyye cihetinde kalmasına Nakibu'l-Akabe mevki'inin Mısır idâresine terki halinde râzı olacağını söylemeleri üzerine Nakibu'l-Akabe'nin ehemmiyet-i askeriyesi ve ne kadar nüfus sâkin olduğu iki telgrafla taraf-ı âciziden su'âl edilmesi esbâbı meydana çıktı. Tarafımdan öteden beri Akabe mevki'i halinde elimizde kalmasun diyerek vâkı müraca'at ve ısrâr bu mübâdele keyfiyetinden vazgeçirttiğini imâ ediyor idi. Kudüs Mutasarrıfının ve me'mûrlarımızın Akabe mevki'ine terk olunacak arâzi bir takım mevâki'i hâkime-i mezkûreye nazaren nöbetle ikinci derecede kaldığına dâir iş'ârları her ne kadar mühim ise de Ayn-ı Kadis'i Akabe'ye terk olunacak arâziye tercihlerinden ileri gelmeyip ancak müphem sorulan bir su'âle cevap olarak verildiği Ayn-ı Kadis Akabe'ye verilecek arâziye müreccahtır denilmeyerek bir takım mevâki'i hakime-i mezkûreye nazaran denilmesiyle anlaşılmaktadır. Ayn-ı Kadis'in Akabe'yi bir haliç halinde muhâfaza edecek ve mevki'i halinde bulunduracak arâziye müreccah olmayacağı ve erkân-ı harblerimizin bu yolda bir iddi'ada bulunamayacakları şüphesizdir.

Daha garibi Akabe mevki'inden bazı noktaları belli ettikten sonra bile geriye kalan nukât için dahi bir daha Ayn-ı Kadis'i kazanmalarıdır. Mısır me'mûrları İngiltere Seffri vasıtasıyla istediklerini kabul ettirdiler demekten başka çare yoktur. Ve doğrusu budur. Haritada görüldüğü üzere Mefrak'tan Gazze'ye giden yolun bir çok kısmı Mısır idâresinde kaldığından bu yolda istifâdemiz kalmadı ve Kuseyme vesâir su noktaları dahi Mısır (128) idâresine geçti. Bu yol üzerinde barınacak noktaları vardır. Yukarıdan beri beyân eylediğim üzere hak takip olunmadı, Seffrin dediği oldu. Ancak Bremly'nin ilk

geldiği vakit karakol inşasını teklif eylediği mahallerden bir kısmı kurtuldu. Vâdi-i Araba'nın tûlen nısfını istiyordu. Vâdi-i Araba elimizde kaldı. Mehmâ emâkin Akabe'den mevki'i olarak elimizde kaldı. Mısırlıların birçok nukâtını işgâl eyledikleri Mefrak'tan geçen Gazze yolu en kestirme yoldur. Ma'amâ-fih Kuseyme civarına kadar suca sıkıntı çekilip büyük bir kıt'a-i askeriye hareket edemez. Ancak yolcu yoludur. Suyu bol yol, büyük bir kıtanın hareketine müsâit yol, Vâdi-i Araba tarikiyle giden yol olup Akabe'den Gadyân, Garandel, Melîha, Harâr, Merre, Halisa, Ebu Ğalyum'dan geçüb Gazze'ye giden yoldur, bu elimizdedir.

Ordû-yı Hümâyûn'a Mefrak'ta el'ân Asâkir-i Şâhâne bulunduğu ve Diana kruvazörünün hareketini dahi bu kıt'a orada olduğu halde hukûkumuzu muhal böyle bir kararın itâsında yanlışlık olmak ihtimali olmasın diye su'âl eyledim. Ordu Kumandanından aldığım cevapta devletçe bu karar verilmiş ve ordudan mütalaa su'âl edilmemiş

(129) olduğundan cevâben bildirilmiş olduğundan sükûtta başka çare kalmamış idi. Bu karar üzere erkân-ı harplerle Mısır me'mûrları arasında karar-ı kat'î verilmiş ve tanzîm edilen i'tilafnâme sûreti aynen dercedilmiştir:

İtilafname

Hicâz Vilâyeti ve Kuds-i Şerif Sancağı ile Tûr-i Sînâ Şibh Cezîresi arasında bir Hatt-ı Fâsul-ı idâre ta'yini için Saltanatı Seniyye me'mûrları ile Hidiviyyet-i Celîle-i Mısıriyye me'mûrları tarafından fî 12 Şabanu'l-Mu'azzam sene 1324 ve fî 18 Eylûl sene 1322 ve 1 Teşrin-i Evvel Efrencî sene 1906 tarihinde Refîh'te imza ve te'atf olunan i'tilafnâmedir.

Hicâz Vilâyeti ve Kudûs Sancağı ile Tûr-i Sînâ Şibh Cezîresi arasında bir Hatt-ı Fâsulı idâre ta'yinine cânibi Hükümet-i Seniyyeden Erkân-ı Harbiye Miralâyı Ahmed Muzaffer ve Binbaşı Mehmed Fehmi Beyler ve Hidiviyyet-i Celîle-i Mısıriyye tarafından Mirlivâ İbrahim Fethi Paşa ve Miralây Roger Michael Robert Owen Bey me'mûr buyrularak Saltanat-ı Seniyye ve Hidiviyyet-i Celîle-i Mısıriyye nâmlarına mevâdd-ı âtiyye hakkında i'tilâf eylediler.

Sûret olarak eserde muharrer telgraflarda ser-nâme ve imzalar fazla mahal işgâl etmemmesi için konulmamıştır. Asıllarından farkı bundan ibârettir. Taraf-ı âciziden orduya yazılan telgraflara ser-nâme Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Komutanlığına ve imza mahalline Yâverân-ı Hazret-î Şehriyârêden Mirlivâ Rüşdü yazıldığı ve ordudan tarafı aciziye gelen telgraflarda Akabe'de Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârêden Mirlivâ Rüşdü Paşa'ya ve imza Yâverân-ı Hazret-î Şehriyârêden Beşinci Ordû-yı Hümâyûn Kumandanı Mustafa Nuri olduğu ve erkân-ı harplerle dahi telgrafnâme keşide edilmekle şerh verildi.

Birinci madde: İşbu i'tilafnâmeye merbûtt haritada gösterildiği vechile Hatt-ı Fâsıl Akabe Körfezi'nin garb sâhilinde bulunan "Re's-i Tâba"dan bede' ile Tâba Vâdisinin şarkında kâ'in ve işbu vâdiye nâzır tepelerden geçerek "Cebel-i Furat" nâm tepeye vâsıl olur. Ve işbu tepeden itibaren ber- vech-i istikâmeti takib eyler. Şöyleki "Cebel-i Furat"tan "Fethi Paşa Tepesi'nin şarkında ikiyüz * metreyi geçmemek üzere münâsîp bir noktaya vaslolunan hatt-ı müstakîmin istikâmet üzere ihrâciyla Fethi Paşa" tepesini (130) ve "Mefrak" (Mefrak-Akabe, Gazze. ve Akabe Nahl yollarının birleştiği noktadır) noktası beynine mevzûl hat üzerinde ve Fethi Paşa Tepesinden itibaren ikiyüz metre mesâfede bulunan bir noktadan ikâme olunan amûdun "Cebel-i Furat"dan gelen hatt-ı müstakîmin istikâmet mahrecesini kat` ettiği noktaya vâsıl ve işbu noktadan "Semiletü'r-Ridâdî" su noktasının şarkında kâ'im ve Semiletü'r-Ridâdî'ye nâzır tepeye \*\* mümted olur. (Semilet'r-Ridâdî hattın garb tarafında kalacaktır) Hatt-ı Fâsıl buradan salifu'z-zikr A3 işaretli "Re'sü'r-Ridâdî ve ba`dehu A4 işaretli Cebelü's-Safra Tepesine ve buradan A5 işaretli "Cebel-i Ümm-ü Kaf"ın şark tepesine ve buradan "Semilet-i Süveylem"ın şimâlindeki A7 işaretli noktaya ve buradan "Cebel-i Semâvi"nin garb-i şimâl-i garbîsinde kâ'in A8 işaretli noktaya ve oradan "Bi'rü'l-Mağara'nın" garb-i şimâl-i garbîsinde bulunan tepeye (bu Bi'rü'l-Mağara "Vâdi Mayin"ın fer`-i şimâlisinde vâki` bir kuyu olup Hatt-ı Fâsılın şark tarafında kalacaktır) oradan da A9 işaretli noktaya ve buradan "Cebel-i Makara"nın garbinde bulunan A9 bis işaretli noktaya oradan Re'sü'l-Ayn'da A10 bis işaretli noktaya oradan da "Ümm-i Havavit" cebelinde A11 işaretli noktaya oradan da A13 işaretiyle gösterilen ve Refâh *** kuyusunun üçyüzdoksan metre mesâfe garb-ı cenûbisinde kâ'in ve bir ağaç altında merkûz bulunan iki taş direğin ortasına vâsıl olur. Buradan da semt-i mîknatîsi ile ikiyüzseksen derecelik bir zâviye (yani garbî 80 derece) teşkil eden bir hatt üzerinde ve mezkûr direklerden (131) dörtyüzyirmi metre bu`d ve mesâfede ve kumlukda bulunan bir noktaya ve işbu noktadan yine semt-i mîknatîs ile üçyüzotuzdört derecelik bir zâviye (yani garbî yirmi altı derece) teşkil eden bir hatt-ı müstakîm istikâmetinde Bahr-ı Sefîd sâhilinde kâ'in Harâba Tepesinden bi'l-mürûr sâhil-i bahre müntehâ olur.

* 86 numarolu direk Fethi Paşa Tepesinin Seksen metro şarkındaki bir noktaya vaz` edilmiştir.

** 83 numarolu direk Semiletü'r- Ridâdî suyunun şarkında uçurumun kenarına vaz` olunmuştur.

*** (Refâh-Refîh) her ikisi bir isimdir.

İkinci Madde: Birinci maddede zikrolunan Hatt-ı Fâsıl işbu i'tilafnâmeye merbût olarak tarafeyn me'mûrlarınca aynı zamanda imza ve te'atî edilen iki haritada siyah kısa çizgilerle gösterilmiştir.

Üçüncü madde: Her iki taraf me'mûrları mevcûd olduğu halde "Akdeniz" sâhilindeki noktadan "Akabe Körfezi" sâhilindeki noktaya kadar Hatt-ı Fâsıl boyunca birinden diğeri görünecek sûrette direkler rezk olunacaktır.

Dördüncü madde: Hatt-ı faslı göstermek üzere rezkedilen işbu direklerin muhâfazası Hükümet-i Seniyye Hidiviyet-i Celîle-i Mısıriyye'ye aiddir.

Beşinci madde: İleride bu işaret direklerinin tecdüdi veyahut daha ziyâde sıklaştırılması icâb eder ise tarafeyn bir me'mûr gönderecektir. Sıklaştırmak için rezkedilecek direklerin mevki-i rekzi haritadaki hatta muvâfık olacaktır.

Altıncı madde: Her iki tarafda bulunan bi'l-cümle kabâ'ilin adetleri ve hle kemâ- fi's-sâbık sularından istifâdeye hakları olacak ve bu husûsta hâl-i kadîm ve sabık-ı mahfûz kalacaktır. Asâkir-i Şâhâne ve efrâd-ı ahâli ve jandarma dahi Hatt-ı Fâsılın garb cihetinde kalan sularından istifâde edeceklerdir.(132)

Yedinci madde: Asâkir-i Şâhâne ve jandarmalar müsallahan Hatt-ı Fâsılın garb cihetine geçmeğe me'zûn değıldir.

Sekizinci madde: Tarafeyn urbân ve ahâlisi her iki taraf arâzisinde şâyî'an mutasarıf oldukları su ve tarla ve arâziden kemâ-kâne istifâde edeceklerdir.

Taraf-ı Hidiviyet-i Celîle-i
Mısıriyye'den Me'mûr
Mirlivâ İbrahim Fethi

Cânibi Hükümet-i Seniyyeden Me'mur
Erkân-ı Harbiye Miralâyı
Muzaffer

Miralâyı
Owen

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı
Fehmi

En son mukarrerâtda Cevat Paşa telgrafnâmesinin hükmü bâki kalmak üzere Hatt-ı Fâsılın ta`yini kabul edildiğinden telgrafnâme münderecâtı mucebince Tûr-i Sînâ Şibh Cezîresi Mısır'a ait arâzi değildir. Hükümet-i Seniyyenin malıdır. Emanet ve vedî`a olarak Mısır idâresindedir. Mısırlılar'a mu`ayyen noktalarının gayri mahallerde jandarma istihdâmına bile müsâ`ade olunmamıştır. Tûr-i Sina'da Mısır askeri kullanılmayacaktır. Hukûkumuz el-yevm `ahden bu sûrettedir. Bu ta`yin olunan Hatt-ı Fâsıl asıl Mısır arâzisini ta`yin eden Hatt-ı Fâsıla olmayub emânet ve vedî`a olan Tûr-i Sina'nın Hatt-ı Fâsıldır. Asıl Hatt-ı Fâsıl-ı Mısıriyi 1256 (1840) Fermân-ı Hümâyûnuna merbût haritadaki Hatt-ı Fâsıldır.

(133) Erkân-ı Harblerimizle Mısır me`mûrları Hatt-ı Fâsıl istikâmetince direkleri rekzederek Akabe civarına geldikleri me`mûrlarımız Der-Sa`âdet'e, Mısır me`mûrları Mısır'a avdet eylediler. Yine Akabe'de kaldım. Mr. Bremly'yi Tûr-i Sînâ Müfettiş ve Kumandanlığından aldılar. Yerine Mısır hizmet-i askeriyesinde bulunan Kâ'imakâm Parker Bey'i ta`yin eylediler. Mr. Bremly Lord Cromer'in emrini tamâmen ifâ eylediğinden kaldırılması ancak işi dağdağadiye düşürüb Mısırlılar'ın hissiyatını tahrik ve İngiltere'nin 25 senelik emeğine mukâbil aksi netâyic husûlüne sebebiyet verdiği mes`elesi olsa gerekdir. Bu hale Bremly değil tabî at-i maslahat veyahut Lord Cromer'in yanlış tahmîni sebebiyet vermiştir. Lord Cromer'in Bâb-ı Ali tarîkiyle bu mes`eleyi halledeceği hakkındaki nazariyesi hakikat olarak zuhûr etdiği halde bile Mısır'da hâsıl olan aksi te`sir, Lord'un Mısır'daki me`mûriyeti üzerine şu te`siri husûle getirmiş ve Mısır'dan infikâkını mücib olmuştur. 322 (1906) Teşrin-i Sânisinden Hatt-ı Fâsıl istikâmetince rekzedilen direklerin tesbiti için Kâ'imakâm Parker Bey ve Mısır zâbitleriyle bir mikdar Mısır askeri Tâba'ya gelib direkler yerine ihramî sütunlar inşasına teşebbüs ve Hatt-ı Hâsıl alâmeti yerine hudûd alâmeti vaz`ına mübâşeret eylediklerinden tarafımdan inşaat tatil ve Ordû-yı Hümâyûna ve Der-Sa`âdet'e arz-ı ma`lûmât edildi. Ve evvelce bu mes`eleye me`mûr olan Mirlivâ Muzaffer Paşa ve Kâ'imakâm Fehmi Bey \* bâ-irâde-i seniyye Akabe'ye be-tekrar geldiler. Hatt-ı Fâsıl istikâmetince mevcûd direklerin kısmı tahtânileri tahkîm edilerek (134) İtilâfnâmedeki direkler hakkındaki maddenin ahkâmı muhâfaza olundu. Me`mûrlarımız gelmeden evvel Kâ'imakâm Parker Bey nezdime geldi. mûmâ-ileyhin Hatt-ı Fâsıl istikâmetince karakolhâneler inşa etmeğe niyetleri olduğuna dâir vâkî ifâdesine mukâbil Hükümet-i Seniyyenin müsâ`adesi olmaksızın Tûr-i Sînâ dâhilinde yeniden karakolhâneler te`sis etmek vesâ'ire gibi istatükoyu bozacak ahvâle teşebbüs eylememeleri söylenmiş ve Tûr-i Sina'nın Mısır'a ait arâzi olmadığı lâyıkıyla tefhîm edilmiş idi. Kırk nefer Asâkir-i Mısıriye'nin Parker Bey ile beraber Tâba'ya gelmesi ve bu müfrezenin

* Seniyye ve Hidiviyet-i Celile-i Mısıriye nâmlarına mevâdd-ı âtiyye hakkında i'tilâf eylediler.

kumandasında bulunan zâbitin Akabe'den Süveys'e çektiği telgrafda Tâba kısmı Kumandanı diyerek imzasını atması nazar-ı dikkatimi celb ettiğinden Tûr-i Sina'dan Asâkir-i Mısriyye istihdâmına ahden hakları olmadığından ne için asker getirdiklerini su'âl ettim. Cevâben amele vazifesini görmek üzere getirdiklerini Parker Bey söyledi. Ve fi'l-hakika bu müfreze o vazifede kullanılarak ba'dehu Mısır'a avdet etmiştir. Me'mûrlarımız Akabe'den Refih'e kadar direkleri tahkîm ettirerek hareket ve ba'dehu Der-Sa'âdet'e avdet eyledim. Der-Sa'âdet'e avdetim hakkında vâki' istirhâmatım kabul ve bu bâbda müsâade-i seniyyesi erzân buyurularak 8 Şubat 312 (21 Şubat 1896) tarihinde Akabe'den Der-Sa'âdet'e hareket eyledim. Tarih-i avdetime kadar Tûr-i Sînâ dâhilinde istatüko muhâfaza olundu. Ve istatükoyu muhal bir teşebbüs vukû bulmadı. Yani Tûr-i Sina'da Asâkir-i Mısriyye bulundurulmadı. Yeniden karakol inşa olunmadı.

Hakikat

Akabe mes'alesinin esâsını Hicâz şimendüfer hattında aramalıdır. Bu hat başladığı zaman, İngilizler bizde bu hattı inşa edecek kabiliyeti göremeyerek (135) Hindistan'da ve Mısır'da münteşir gazeteleri ile Türklerin i'âne bahanesiyle müslümanları soymak için yeni bir tedbîr bulmuş olduklarını Türklerde bu iktidar olmadığını beyhûde yere aldanıp para vermemelerini ilândan çekinmemişlerdir. Hatt-ı âli Ma'ân'a geldiği zaman İngilizler hayret ettiler. Ma'ân'a evvel emirde bir hey'et gönderip tedkikatda bulundurdular. Bu hey'et hattın risânet-i matlûbeyi hâiz olduğunu bildirmiş ve ikinci bir hey'et vâsıtasıyla Türklerin bi'l-fîl bu hattı inşa edip etmediğini ve ecnebi mühendislerin ne dereceye kadar dâhil ve tesiri olduğunu tedkik ettirmişler. Ve Türklerin bu hattı kendi mühendisleri ve askerleri vâsıtasıyla inşa eylediklerini öğrenmişler. Bu hakikati anladıktan sonra telâşa düşmüşlerdir. Hükümet-i Seniyye hukukundan bi'l-istifâde bu hattı Süveys'e getirir korkusuyla bir perde hattı te'sisini lüzûm-ı kavî tahtında görerek teşebbüsâtta bulunmuşlardır. İngiltere devleti başda olduğu halde Rumelin'de maliye kontrolünü Hükümet-i Seniyyeye kabul ettirmek için Düvel-i Muazzamanın sularımızda nümâyiş-i bahriyeye mübâseretleri tarihinde Lord Cromer Bremly'ye istedikleri Hatt-ı Fâsıl üzerinde karakolhâneler inşası için beşbin lira verdirtti. Yemen iğtişâşıyla hükümetimiz son derece meşgûl olduğu ve mühim bir kuvve-i askeriye mahall-i mezkûre sevketsiz bulunduğumuz şu sırayı Lord Cromer intihâb etti. Kırk sene evvelisi paranın bol zamanında Mudanya-Bursa gibi ehemmiyetsiz bir hattın inşâsında ibrâz-ı ehliyet eylemediğimiz halde Hicâz Şimendüfer hattı gibi dünyanın uzun hatları meyânına dâhil olan bir hattın inşâsında bu kere ibrâz-ı ehliyet ederek kendi mühendislerimiz (136) ve kendi askerimizle bu işi başa

çıkarmaklığımızın büyük bir muvaffakiyet olduğuna şüphe yoktur. Almanlar'a Bağdat Şimendüfer hattının imtiyâzı verilmesinden münfa'îl olan İngilizler Kuveyt mes'elesini ortaya çıkardıkları gibi Hicâz şimendüfer hattının Ma`ân'a gelmesiyle Akabe mes'elesini meydana koydular. Hicâz şimendüfer hattı başta Zât-ı Hazret-i Hilâfet olmak üzere bi'l-cümle Müslümanlar için büyük bir şeref teşkil eyler. İslamiyetin tulû'u bu kıt'a-i mukaddeseden olduğu ve medeniyet-i hakikiyeyi câmi` olan dinimizin ulviyetinden müslümanlık az zamanda Hind'e, Çin'e, Afrika'ya ve dünyanın her noktasına intişâr eylediği ve Arablardan Avrupalılar ulûm ve fünûnu tahsil ederek ileri gittikleri halde bizim el'ân deve ayağıyla ferâ'iz-i diniyyemizi ifâ için bu belde-i mukaddeseye gitmekliğimiz avf olunur kabahatlardan değil idi. Ma'amâfih yakın zamana kadar böyle bir hat inşasında liyâkatımız yoğidi. İlk liyâkat-bede' eylediğimiz zaman iktidarımız mahalline sarf ile bir maksad-ı âli te'mîn edildi. Kelime-i tevhid bi'l-cümle müslümanları bir vahdet-i siyâsiyyeye rabetmiş olduğundan bu hattın inşasından dolayı kıtâ'at-ı alemde bulunan müslümanların hâsıl eyledikleri surûr-i kalbî bir hiss-i tabîî olduğu ve bu bâbda î tâ eyledikleri î ânât bu hakîkatın bir şahid-i adili bulunduğu bedîhîdir. Telgraf, şimendüfer, vapurlar vesâ'it-i medeniyenin esâsını teşkil eyler. Zaman itibariyle edilecek tasarruf nisbet-i medeniyetçe olan terâkkîyi irâ'e eder ki bugün medeniyeti zamanında edilecek iktisâd veyahut sür'at diyerek tarif etmek muvâfık-ı hakîkat olur zannındayım. Deve ayağında şimendüfer (137) sür'atine geçtiğimizi ve hat bu yanda gözüken amelîyat-ı sanâ'iyyeyi vücuda getirecek iktidarı mekteplerimizde edindiğimizi gören ve ba'de- mâ terâkkîmize mani kalmadığını bi'l-fiil anlayan İngilizler'in Cezîretü'l-Arabın her iki ucu olan Kuveyt ve Akabe mevki'ileri ile uğraşmaları sebebi tezâhür eyler. Cezîretü'l-Arabı Hükümet-i Seniyye idâresinden İngiltere idâresine geçirmek için bu husûsu ihzâr ile meşgûl bir Cemiyetin Mısır'da mevcut olduğunu işittim. Ve bu Cemiyetin Re'isi Mısır Serdarı Vinket Paşa imiş. Cemiyete dâhil olacakların İngiliz olması ve İngiltere devletine bir müddet-i mu'ayyene hizmet etmiş ve sadâkati tebeyyün eylemiş zevattan bulunması şart imiş. Mısır'da bulunanlar bu husûsun hakîkat olup olmadığını takdir ederler. Hakîkat ise, Hadramut ile Kuveyt işini bu Cemiyet ihzâr eylemiştir. Ol vâkitler Mısır gazetelerine sermaye olan ve Lord Cromer'in sözde odasına atılıp mûmâ-ileyhin parlamentoya gönderdiği Hilâfet hakkındaki ma'hûd mektubu Lord'un tasni` ettiği âlem-i İslamiyeti tefrîkaya düşürecek bir tertibi idi. Lord bu bâbda pek fukarâ fikirlidir. Fikrinin bayalığını ancak devletinin şevketiyle tamir edebildi. Arab ve Türk arasına sokmak istediği tefrîka yerine büsbütün müslümanlar arasında samimiyet te'sisine hizmet eyledi. Kendisinin Mısır'da ve veys-i rûvâ olarak koltuğunda bir seyyit buldurmak husûsundaki tertibi hiçbir müslümanın kabul etmeyeceği bir fikir idi. O kadar âdi olarak telâkkî edildi ki tamamıyla bir aks-i te'sir (138) hâsıl eyledi. Mısır'ın terâkkîsi

hakkındaki İngilizler'in hizmeti gayr-i kâbil-i inkârdır. Mısırlılar'ın terâkkîsine mâni oldukları dahi aşikârdır. Meselâ onbeş milyon lira vâridâtı olan Mısır'ın Ma`ârif bütçesinin yüzaltmışbin lira olduğunu söylemek İngilizlerin maksadını ta`yin eder. Vâridâtın yüzde biri Ma`ârif tahsisâtı olur ve nüfus itibariyle senede adam başına elli para düşer ise bu sûretle tahsilden çıkacak netice Mısırlılar'ın maariften istifâde eylememeleri ve daha doğrusu yetiştirilmeyip kalmalarını intâc edeceğine şüphe bırakmaz. Ma`amâfih bu tertibi İngiliz menfa`ati icab ettirir. Büyük me`mûrîn-i askeriyenin kâffesi İngilizlerdendir. Mısırlılardan yetişmiş paşalar tekâ`üd edilerek mevcutları kalmamış gibidir. Ve Mısır hizmet-i askeriyesinde bulunan İngiliz zâbitânının terfi ve maaş kısmında dahi farkları vardır. İngilizler seri` terfi eder ziyâde maaş alırlar. Mısır mehâkiminde dahi İngilizler ile Mısırlılar aynı mu`ameleye tabi olmazlar. Danışvay vak`asında olduğu gibi daha doğrusu Mısır'da Hidiv'in vazifesini İngiltere General Konsolosu görür ve Hey`et-i Nuzzâr'ın muavinleri olan İngilizler emirlerini Konsolostan alırlar ve Hey`et-i Nuzzâr da bu emirleri aynen tasdik ederler. İngilizler ne isterlerse o olur. Ve İngiliz menfa`ati neyi icap ederse o yapılır demek hakîkati söylemek demektir. Ancak bi'l-âhire beyân eylediğim üzere Mısır'ın terâkkîyatı hakkında İngilizler'in vâkî hizmetinden Mısır'da arâzi sahibi olanlar istifâde eylediklerinden ve zenginliğin tamim-i ma`arife hizmeti tabi`î olduğundan bu sayede yetişen Mısırlılar mevcûdiyetlerini öğrenerek Mısır'da yeni bir unsur hâsıl oldu. (139) Ve git be- git bu unsurun ilerleyeceğine şüphe yoktur. Akabe mes`elesinde ve Danışvay vak`asında hakîkati ileriye sürüp efkâr-ı umûmiyeyi hakîkat lehine sevk eden ve Mısır'da ma`ârifin terâkkîsine hizmet eden ve nihâyet Lord Cromer'i Mısır'da çıkaran bu unsurdur.

Lord Cromer'in Hilâfet mes`elesini ortaya koymasına sebepsiz değildir. Akabe hâdisesinde İngilizlerin büyük bir adamı eğerçi Hilâfetin bir cüz`ü kadar bir kuvvet İngiltere hükümetinde olsa idi cihangir olurduk dediğinde şüphe yoktur. Akabe mes`elesinde Devlet-i Osmaniye ile Hidiviyet-i Mısıriyye'nin arasına tohum-ı nifâk serpiştiği halde kat`iyyen hükmi olmadığı ve olanca kuvvetiyle İngilizler aleyhine dönmesi hikmetini bu nüfuz-ı maneviyede bulmak tabi`îdir. Bu kuvvetin Devlet-i Osmaniye'nin şevketine ne büyük kuvvet zammeylediği vâreste-yi izahtır. Cennet-mekân Sultan Selim Hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında ol vakitler merkez-i siyâset olan Der-Sa`âdet'te Hilâfet-i mukaddese ile Osmanlı Padişahlığını aynı tahtta birleştirmesi hikmeti ve ilk icrâatına bu noktada bede` etmesi keyfiyeti cihangirliği emel edinmiş ve bu husûsa nâ`iliyyetini azm-i merdânesine karşı hafif bile görmüş olan o dâhinin o şehriyâr-ı âliyet-bârın o büyük müslûmanın o büyük Osmanlı'nın kuvve-i mefkûresinin derece-i ispatına delildir. O şehriyâr-ı âli himmetin kendi eliyle husûle getirdiği ve Osmanlı tahtında birleştirdiği bu iki kuvvet nâm-ı âlileri gibi ilâ-

yevmî-kıyâm pâydâr olacaktır. O Gâzi-yi nâmdârın bu bâbda sarfettiği himmet ve ma'yyetindeki mücahidîn-i islâmın canlarını fedâ ederek ibrâz eyledikleri gayret sayesinde husûl bulmuş olan bu kuvvetten istifâde (140) ve şevketini idâme için her nev` fedakârlık ihtiyarı bizim için farz-ı ayndır. Bu defa Mısırlıların ibrâz eyledikleri uhuvvet ve samimiyyet ber- muktezâ-yı islamiyet bizim ile aynı siyasete tâbi olduklarını dünya nazarında isbât eylemiş ve Lord Cromer'in yüzünden İngiltere Hükümeti bu hakîkati bi'l-fiil anlamıştır.

Hatt-ı âli bir kaç cihetden islamiyetin te`âlisine hizmet edecektir. Birincisi Yemen'de altı milyon nüfus-ı islamiye vardır. Bu nüfus mübalağa değil hakîkattir ve belki de dediğimizden ziyâdedir. 314 (1898) senesinde Yemen'e gittiğim zaman Müşîr Feyzi Paşa hazretleri dahi azledilmiş avdet ediyor idi. Hudeyde'de müşâretün ileyhi ziyaret ettim. Yemen'in nüfusunu bu sûretle tahmîn etti. Müşâretün ileyh kadar Yemen hakkında ma'lûmât verecek bir ferd tasavvur edemem. Yemen'de kırk seneye karfîb her noktasında bulunmuş ve vazife ifâ etmiş bir zâtın ifadesini hakîkate en muvâfık olarak kabul etmek lazım gelir. İki sene Yemen'de bulunduğum ve Fırka-i Islahiye ile beraber imâmet iddasında bulunan Seyyidin mahall-i ikâmetine kadar gittiğim halde gördüğüm kesret-i nüfus ve kilometre terbi`ine isâbeti derecesi Anadolu ve Rumeli ile gayr-i kabil-i kıyas ve belki Avrupa'da kesret-i nüfustan dayyik-i ma'îşete mübtelâ ve ihtiyaçlarını hâricden tedârîke mecbûr olan mahaller kadar olduğuna şüphe yoktur. Yemen'in iklimi senede üç dört defa mahsul idrâkine müsâ'id olduğu halde kuraklık vesâir esbâbdan dolayı zuhûr eden bir arıza kaht tevlid eyler ve pek çok nüfusun açlıktan helâkine sebebiyet verir. Birçok mahallerde dikkat etdim iki saat terbi`inde kırk kadar köy gördüm köyler kesret-i nüfusa malikdir. Eyib Kazasında yalnız sekiz yüz kûsûr (141) köy olduğunu San'a Gazetesinde görmüş idim. Yemen'de her köyün mektebi olup mehmâ emakin okur yazarlar yüzde elli nisbetinde olduğuna da şüphe edilmemelidir. Kesret-i nüfus ve vesâ'it-i arâzisi nazar-ı mütâla`aya alınarak Hicâz ve Yemen'deki nüfusu sekiz milyon itibar eder isek, bu unsur-ı islâmın mevcûdiyetinden istifâde çaresi düşünmekliğimiz elzem hükmündedir. Ve hayat-ı siyasiyemize ta'alluku cihette ihmâli gayr-i câ'iz bir mes'eledir. Fransa devleti Cezâyir ve Tunus'tan istifâde eylediği aşikâr iken hem-dinimiz karındaşlarımızdan bizim istifâde edeceğimize şüphe yoktur. Şimdiye kadar edilememesi, esbâb-ı lâzimesine tevessül edilemesindedir. İlk yapacağımız Hicâz şimendifer hattının ikmâli ile Yemen'e kadar temdîdi husûsudur. İngiltere devleti bahren dünyanın en kuvvetli devleti olduğu halde Afrika kıtasında şimendifer hattı temdîdi için vâkî` gayreti ve bu maksadı takiben tesadüf eylediği muvâna`a karşı fedakârlığı Faşuda hadisesinde Fransızlara karşı hareketi ve Transval muhârebesini etmesiyle sabittir. İngiltere devleti gibi dünyanın en kuvvetli bahrî devleti bu fedakârlığın icrâsına bir mecburiyet görür ise bizim gibi bahren zayıf bir devletin bu şimendiferin temdîdinde ne

kadar fedakârlık etmesi lazım geleceği az te'emmül ile meydana çıkar. Bu defa Medine-i Münevvere üzerine sevk eylediğimiz askeri bu hattın bi'l-istifâde sevk eyledik ki hattın ehemmiyeti bi'l-fi'l tezâhür etti. Hicâz ve Yemen kıt'alarının muhâfazası bizce ne kadar mültezim ise bu hatta bu maksadın lazım-ı gayr-i mufârik olduğundan elzemdir. İkincisi bugün İslav İttihadı, Cermen İttihadı gibi bir takım makâsîd takib olunuyor. Devletimizin bu ahvâlin (142) te'sirât-ı muzırına şimdiye kadar hedef olduğu gibi şimdiden sonra da masun kalamaz ve devletimizin Makam-ı Hilâfetin muhâfaza-i şevket ve kudreti bi'l-cümle müslümanların yekdiğerini görüp öğreneceği ve birbirlerinin hallerine noksanlarına ihtiyaclarına vukûf peydâ eyleyeceği ittihat ve selâmet milletin serinkanlılığıyla esâsını düşüneceği bir mahâll-i mübareke kıta'ât-ı muhtelifeden gelen hüccâc-ı müslimînin kemal-i derece müşkilât ile gelmeleri ve orada dahi bu müşkilâtın devamı ile herkesin düçâr olduğu ahvâlden dolayı kendi nefislerinin selâmetini ancak düşünebilecek bir kuvvette kalmaları maksadıyla ne derecede zıt bir hâle sebebiyet verdiği meydanda olduğundan bu halin izâlesi şimendüfer hattının temdî ve selâmet-i maslahâtın te'mini ile ancak olabileceği azade-i kayddır ve gelecek hüccac terâkkimiz ve idâremiz hakkında edinebilecekleri ahvâle kıyas eyleyeceklerinden bu bâbda ne kadar fedakârlık etsek yeridir. Üçüncüsü bu hattın iktisad nokta-i nazarından olacak fâ'idesidir. Şimdiki halde iki üçyüz bin hüccac senesine göre Mekke-i Mükerreme'ye gelir ve mevcûd müşkilâtdan dolayı bu mevcûddan birkaç bin hüccac ancak Medine-i Münevvere'yi ziyarete muvaffak oluyor. Kalblerinde ziyaret arzusu olduğu halde vesâ'it-i nakliyenin mahdûdiyet ve taşkın fiyatı ve yollardaki muhâtarât-ı dâ'imenin adem-i izâlesi esbâbi arzularına mâni-i kavî teşkil ediyor. Bu hattın ikmâli halinde hüccacın bir misli (143) ziyâdeleşeceği şüphesiz ve kâmilen gelen hüccacın Medine-i Münevvere'ye girerek Ravza-yı Mutahhara-i Hazret-i Seyyidü'l-Mürselîni ziyaretleri bir emr-i tabî'dir. Her hacının bu kıtaya bırakacağı lâ-akall on- onbeş liradan az değildir. Nazar-ı mütala'aya alınır ise bu yüzden ahâli ve urbânın ve şimendüfer idâresinin edeceği istifâde ta'yin eder. Ve bu hat 8 milyon nüfusun ihtiyacâtının te'minine vasâtat eyleyeceğinden kazancı tabî' olur. Bugün bile Havran'ın ve Kerek sancağı'nın bu hat yüzünden ettiği terâkkî ve bu bâbda hükümetin istifâdesi meydandadır. Sâniyen çöl tarîkiyle Basra'dan bu hatta iltisâk edilmek üzere bir hat indirilir ise Hindistan tarîki ticaretini dahi bu hatta inhisâr ettirir. Ve şimdiki Hindistan hattının resmettiği kavisin bu hat veteri olur. Gerek bu hatta gerek Bağdat hatına nazaran bu hat hatt-ı aksardır ve zamanca büyük tasarruf hâsıl eder ve beyne'n- nehreyn imar neticesi husûle getirilecek terâkkîyat-ı zıra'iyenin Bahr-ı Ahmer'de te'min-i revâcına vâsita ve Basra Körfeziyle Bahr-ı Ahmer ve Bahr-ı Sefîd'in vesâ'it münâkalâtının esâsını teşkil eyleyler. Hiçbir hat bu hatla rekabet edemez. Şu sûretle iktisad nokta-i nazarında bize büyük büyük istifâdeler te'min eyleyler ve Yemen'de üç dört senede bir kaht yüzünden telef olan ahâli

dahi bu yüzden siyânet edilir ve Beyne'n-Nehreyn kuvve-i imbâtiyenin fevkalâdeliğinden kendi memleketlerinin iklimine muvâfık olan Yemen ahâlisi istifâde eyler hem din karındaşlarımız bu yüzden istifâde eder hem de hükümetimiz istifâde eyler. Bu defa beyne'n-nehreyn yapılacak imârata me'mûr İngiliz mühendisinin refâkatine bizim muktedir mühendislerimizden birkaç zâtın ta'yini ve bu yüzden istifâde ettirilmeleri şart-ı a'zamdır. (144) Mühendislerimizin hatt-ı âlide gösterdikleri liyâkat yetiştiklerine sâbit bir âlâmet olduğundan bu işe mühendislerimizin karıştırılmaması ka'fiyyen gayr-i câ'izdir. Hatt-ı âlinin Yemen'e kadar temdüdi ve Basra ile iltisâk ettirilmesine inşaallah muvâfık oluruz. Irak ve Cezîretü'l-Arab'ın imâriyle kendi muhacirlerimize çalışacak yerler hazırlarız. Herhalde mühendislerimizin bu işin esâsını Hicâz hattında olduğu gibi teşkil etmesi elzemdir ve Nafia Nezâretinin bu işe nazar-ı lâ-kaydî ile bakmayacağı tabî'idir bu mes'ele gayet mühim ve mühim olduğu kadar tedkîke değeri vardır.

Şimdi İngiltere devletiyle olan münâsebetimize nakl-i kelâm eyleyelim. 11 Temmuzdan evvelisi İngiltere hükümeti düşmanımız idi. Aleyhimize müretteb bir vak'a yoktur ki İngiltere hükümeti dâhil bulunmasın. Son Reval mülâkatı Devlet-i Aliyye'nin esâsını tehlikeye koyacak bir teşebbüs olub mürettebi İngiltere hükümeti idi. Mahvımıza yürüten İngiltere hükümeti 11 Temmuzdan sonra bize dostluk gösteriyor ve hukûkumuza tecâvüz etmek isteyenlere lehimizde müdafa'ada bulunuyor. Şimdi bu husûsu tedkîk edelim. Siyaset demek menfa'at demektir. Her devlet siyasetini menfa'atının mukteziyatına göre tatbîk eyler. İngilizler menfa'atlarına devletimizin te'âlisini ve mevcûdiyetimizi muvâfık görüyorlar ise dostumuz muzır görüyorlar ise düşmanımızdır ve şu nokta-i nazardan fâ'ide veya mazarratlarını beklemek lazım gelir. Bu ciheti araşturalım ve Kırım Muhârebesi zamanına irca'ı nazar edelim. Devletimizle İngiltere'nin bu muhârebeye ittifâkı vukû'buldu. İngiliz ordusu bizim ile beraber Ruslara karşı harb etti, kan döktü. Burada İngiltere devletinin menfeati ne idi? (145) ol vâkitler Rusya devleti Deli Petro'nun vasiyetini takib eylüyor, Hindistan'dan ve İstanbul üzerinden gözünü çekmiyor idi. Devlet-i Aliyye'ye ilan-ı harb etti maksadın birini takib etti. Devlet-i Aliyye de bu harbde mevcûdiyetini ortaya koydu. Rus ordularını Anadolu'da ve Rumeli'nde durdurduktan sonra İngiltere ve Fransa ve Sardinya ile ittifâk edildi. Üç sene uğraştık, Sivastopol'un alınması, Kars'ın verilmesi hâsıl oldu. Ruslar mağlub olarak Paris Muahadesi ile harbe netice verildi. Netice-i harb Rusları müddet-i med'ide kendilerini toplamak için istirahatata mecbur etti ve bir müddet-i muvakkata için Ruslar'ın a'mâline sed çekildi. Menâfi'-i mukâbele aynı maksad için İngiltere ile bizi ittifâk ettirdi. Biz memleketimizi muhâfaza ettik, İngilizler Hindistan'da geniş nefes aldılar. Fransızlar Napolyon'un intikamını çıkardılar. Ruslarla döğüşen Düvel-i Müttefika ordusunun esâsını Osmanlı ordusu teşkil eylediği halde harb üç sene devam ederek bu neticeyi hâsıl etti. Eğer Devlet-i Aliyye ordusu olmasa idi

Ruslar'ın mağlub olmayacağı muhakkak olduğu gibi yalnız bu harb İngilizler ile Ruslar arasında vâki` olsa idi Hindistan Ruslar'ın eline geçer ve bugün İngiltere kralının başında bulunan Hindistan tacı Rusya Çarının başında bulunur idi. Şu muhârebede Devlet-i Aliyye'ye İngiltere'nin mu`âveneti olduğu gibi Devlet-i Aliyye'nin dahi İngiltere'ye mu`âveneti pek büyüktür ve bugünkü İngiltere'nin şevketine dahl-i küllîsi olmuştur.

Bu muhârebeden sonra Prusya – Fransa muhârebesine kadar hât-i sükûnet devam (146) etti. Ruslar zâyî` ettiklerini telâfi için çalıştılar. Fransızların ilk mağlubiyeti Paris Mu`ahedenâmesini Ruslar'a bozdurmaya cesaret verdi. İngilizler bi't-tabi bir şey diyemediler. Ruslar bir harb için tedâriklerini ikmâl eylediler. Cihet-i hareketlerinin bize mi veyahut Hindistan üzerine mi olmasına verecekleri karara mes`ele kaldı. Yeni teşekkül eden Almanya İmparatorluğu te`min-i bekâsı ve tezyîd-i şevketi için Rusya'ya mümâşât göstermekte ve Avusturya devleti dahi Ruslar'ın Bosna ve Hersek'de idâre ettikleri ihtilâli kendi amâl-i harisânesine muvâfık görerek mezkûr mahalleri yutmak için Ruslar'a zâhir görünmekte idi. Ve Ruslar'ın İslavları teşvik ve Memâlik-i Şâhâne'de dâhilî bir ihtilâl çıkarmak için vâki` teşebbüslerine rağmen Ruslarla iyi geçinmek politikası Der-Sa`âdetçe kabul edilmiş ve İgnatıyef'in nüfuzu son dereceyi bulmuş ve İngilizler aleyhinde Ruslarla ittifâk edilmek gibi bir politikada Mahmud Paşa elinde dönmekte bulmuş olduğundan İngilizler müşkîl bir mevki'de kaldılar. Ruslar bizi bıçaksız boğazlamakta olduklarından bizden sarf-ı nazar ile Hindistan üzerine hareketleri dahi müstebîd değil idi. Mahmud Paşa'nın infisâli ve yekdiğerini velf eden vekâyî` üzerine Ruslar bize karşı olan husûmetlerini gizlemeye lüzûm görmediler. Ordû-yu Hümâyûnu Sırb ve Karadağ isyânları ile sarsdılar. Ordû-yu Hümâyûnun sarsıldığını ve Selânik'de kKonsolosların i'tilâfiyle siyasetimizin rahnedâr olduğunu gören ve Almanya ve Avusturya ile ittihâd-ı efkârını te`yid eden Rusya bizim ile olan alâkasını tesviyeye karar verdi ve bu kararına o sırada Meşrutiyet-i (147) idâreye mâlik olan Devlet-i Osmaniye'nin kesr-i şevket ve kudreti ve te`âlî ve terâkkîsine mâni` olmak fikrinin dahlini de ilâve eylemek lazımdır. Ruslar Almanya ve Avusturya'ya istinad ettiler. Bizim zahirimiz kim idi? Evvela Cenab-ı Hakk sonra ordumuz, başka zâhirimiz yok idi. İngilizler muhârebe etmezseniz iyi olacak diyorlar idi. Ma`amâfih bu sözü Ruslar da söylüyor idi, yalnız teklîf edilen matâlib Devlet-i Osmaniye'nin zararına olduğundan, kabulü bizim için ağır geliyor idi. İngilizler Ruslar'ın çevirdikleri entrikaları pekâlâ biliyorlardı. Rusya politikasını pek iyi takip ediyorlar idi. Rumeli'nin her noktasında bulunan konsolosları bizim me'murlar kadar tahkîkât yapıyorlar idi. Lâkin işe girmek Kırım Muhârebesinde olduğu gibi bizim ile birleşip Ruslarla döğüşmek İngilizler için mümkün müydü? İgnatıyef'in verdiği raporlar yüzbin Rus askerinin silah omuza ile İstanbul'a kadar bilâ-mukâvemet gelebileceğini anlatıyor idi.

Şu sûretle ikiyüz bin kadar Rus kuvveti Hükümet-i Seniyye için tefrîk edildikten sonra mütebaki kuvvet ile kim döğüşecek? Şu halde Hindistan üzerine yürüyecek lâ-ekall yarım milyon Rus askerine kim mukâbele edecek? İngilizleri bizim ile ittîfaktan men` eden hâl işte bu idi. Lord Gladston`un hezeyanları ve sâ`ire teferru`attır. İngiltere hükümeti arzu etse efkâr-ı umûmiyeyi tenvîr edecek, bâlâda beyân eylediğimiz vech üzere vesâ`ik-i müte`addide-i resmîyeyi ortaya koymakla efkâr-ı umûmiyenin lehimize dönmesine muvaffak olur idi. Her ne hal ise Bosna ve Hersek`in iğtişâsını teskin için (148) uğraştık. Sırb ordusunu perişan eyledik. Karadağlıları mağlub ederek Çetine`ye girerken Ruslarla ilan-ı harb olundu. Yüz bin neferle İstanbul`a girmeyi tasdim eden Rusya devleti bi`l-umûm ordularını ordumuza karşı sevk ettiği Almanya ve Avusturya devletlerinden emin olduğundan Hassa ve Kırnadiye Kolordularına varıncaya kadar gönderdiği halde Rumeli`de ve Anadolu`da birşey kazanamadı, mağlubiyetten mağlubiyete düştü ve Çar hıristiyanlık mahvoluyor diyerek Romanya`ya istîrhâmda bulundu. Ruslar Avrupa jandarması sıfatıyla üzerimize geldiği ve hem-civâr hükümetlerden emin bulunduğu ve bizde hem-civar Avrupa hükümetlerinden ve prensliklerden vatanımızı sıyaânet için asker tefrîk ettiğimiz halde işi bu neticeye getiren İngilizlerin şu sırada Romanya`yı mu`avenetden men` edecek bir dostlukları bizi galib ve Rusya`yı mağlub edeceğine şüphe yok idi. Heyhat bu mu`avenet dirîğ olundu. Dört Romanya Kolordusunun yorulmamış dinç askerinin Rusya ordusuna iltihakı, muhârebenin gâ`ib olmasına sebep oldu. Ruslar İstanbul kapılarına geldiler ma`mafih öyle bir halde geldiler ki hastalarına bakacak derecede sağlamları belki yoktu. Anadolu Ordusu Erzurum önüne geldi. Bu orduda dahi Erzurum`u zapt eyleyecek iktidar yoktu. Rusya galib gelmiş ma`mafih leş haline girmiş idi. İngilizler bu leşi istedikleri noktaya sürükleyeceklerine tamâmen kana`at hâsıl eyledikten sonra işe girişdiler ve Avrupa Düvel-i Muazzaması da bizden kazanacakları mevâdd için tekabül-i menafi` neticesi İngilizlerin amâlini tervic (149) eylediklerinden Rusya`nın akdeylediği Ayastefanos Muahadesi ile kazancını Berlin Muahadesi ile beyenlerinde taksime ve Rusya`nın menfa`atını tahdîde karar verdiler. Beşyüz bin asker zâyi` etmiş ve leş haline girmiş Rusya için kabulden başka zâten çare kalmamış olduğundan kabul etti. Bu işte en ziyâde zararlı Hükümet-i Seniyye ve en az kârlı Rusya çıktı. Avusturya, Bosna ve Hersek`i kazandı. Bulgaristan teşekkül etti. Küçük hükümetler kazandı, Fransa kazandı, İngiltere kazandı. Bu harbden sonra İngilizlerin silsile-i muzafferiyeti büyüdü. Kıbrıs ve Mısır şerâ`it-i tahtında İngiliz idâresine geçti. Ba`dehu İngilizlerin dostluklarından sarf-ı nazar, düşmanlıklarından emîn kalamadık. Rumeli şarkının Bulgaristan idâresine geçmesine İngilizlerin Bulgarlara verdiği cür`et sebebiyet verdi. Girid, İngilizlerin müsâ`adesi olmasa bu hale gelemez idi. Rumeli Vilâyât-ı Şâhânesine İngilizlerin delâleti olmasa ecnebi parmağı sokulamaz idi. Ermeni mesa`ilinde dökülen kanları bu parmakda

aramalıdır. İngilizlerin hüsn-i niyetleri olsa Kuveyt ve Akabe mesâ'ili olmaz idi. En son Reval mülâkatı Avrupa kıt'asındaki mevcûdiyetimizi tehlikeye koyacak bir cür'et-i ciddiye idi. Şu yazdıklarım tarihî hakîkattır ve bu husûsu İngilizler de inkâr etmiyorlar ve edemezler. Ancak 11 Temmuzda Hükümet-i Seniyye meşrutiyet- idâreyi kabul eyledikten sonra hemen bi'l-umûm Osmanlılar Kırım muhârebesindeki İngiliz dostluğunu tahattür eylediler. İngilizler hakkında samimi meveddet izhâr olundu. Reval mülâkatıyla mahvımıza yürüyen İngilizler dahi samimi muhabbet ile mukâbelede bulundular ve mahâfil-i resmîyede (150) İngilizlerin mu'âvenet-i fî'iliyesi bile bekleniyor. Dört mâh evvelisi düşmanımız ve bugün dostumuz olan İngilizlerin politikalarının âni tebdîli muhtac-ı te'emmüldür. Ve sebep-i hakîkisini bulmak da lâzımdır ki, ona göre itimâd edelim. İngilizlerin evvelki düşmanlıkları Ruslara ve Almanlara bizim lüzûmundan ziyade takarrübümüz ve İngilizlerden nefretimiz sebep gösterilir. Fî'l-hakika İngilizler, Ruslar ile Almanları kendilerine büyük bir rakib görmekte idiler ve öyle idi. Rusları Japonlar ile muhârebe ettirerek mazarratlarından emîn kaldılar. Sıra Almanlara geldi. Almanlar yüzünden İngilizler büyük tehlike görüyorlar ve Almanların âtisinden endişe ediyorlar. Ma`ârif ve sanayi` ve ticaret ve askerlikce son derece-i terâkkiye vâsıl olmuş altmış milyon Alman, bugün İngilizler ile rekâbet-i ticariyyede bulunub İngiltere kuvve-i bahriyyesine mu`âdil bir donanma ihzârına çalışıyorlar. İngilizler tefvik-i bahriyelerini vikâye için azim fedakârlıklar edüb mutazzarır oluyorlar. Menfa'atlarının zıddına olan bu hâl, İngiltere'nin âtisi için pek vahîm gözüküyor. İngilizler bugün tefvik-i bahriyelerini muhafaza etmekte iseler de, yarın edemeyeceklerini bir nisbet-i mütezâyide üzerine bugün donanmalarına lâzım gelen mürettebât için sıkıntı çekeceklerini bilib endişe ediyorlar. Ve Almanları yetiştirmemek çaresini taharrî eyliyorlar ise de kanğı kuvvet bunları yürümekden men` edecek? Avusturya şimendüfer hattı Rumeli hattına iltisâk ediyor. Bağdat şimendüfer hattı Almanların idaresinde biz ile Almanya münâsebât-ı hasenede (151) bulunuyoruz. Almanların amâlı tervic olunuyor ve belki de bir ittifâka bu i'tilâf müncer olacak İngiltere ile Almanların bir muhârebesi halinde biz Almanlar ile beraber olacak olursak ve Kanala yürüyerek Kanalı İngiliz gemilerine seddeder isek İngilizlerin hali ne olacak? Kanalı İngilizlerin ruhu ve hayatı. Hele Zât-ı Hazret-i Hilâfet-penâhînin bi'l-umûm müslümanlar üzerindeki te'sirât-ı ma'nevîsi ol vâkit İngiltere üzerindeki müslümanların kıyamı İngilizleri ne felaketsizliğe uğratabacak? Bu düşünceler İngilizleri kıskırdıp Almanlara bir şey yapmak ve yaptırmak ihtimali olmadığından olanca mazarratını bizde deniyor. Asabî heyecanını bize indirdiği darbeler ile teskîn ediyor idi. Bize göz açtırmamak için türlü türlü entrikalara sebebiyet verib geçirdiğimiz buhranı tehiye etti. Devletimiz idâre-i mutlakadan idâre-i meşrutiyete geçer geçmez İngilizler ile dost olduk. Almanlardan yüz çevirdik. Düşmanlığından lâ-ya`ud zarar gördüğümüz bir devletin

dostluğu elbette iyi olur. Bir kere düşmanlığından kurtulub mazarratı kalmaz. Sâniyen menafi`-i devleti vikâyeye dahi tekeffül eylediğini resmen söylerse ne a`lâ. Bu defa da iş değışdi. Zaman takdir olunmayarak keşuf yemege çağrılmadı. İngilizler ile dostluğumuzdan heyecana tutulmuş ve asabi bir hale girmiş olan Alman unsurunun zorbasına uğradık. Bulgaristan Kraliyetini Avusturya Bosna ve Hersek'in ilhâkını ilân etti. İngilizler için hâsıl olan heyecanın zararı bize dokundu. Bu zararın bidâyetini Almanlar arzu etseler idi, Avusturya, Bosna ve Hersek'in ilhâkına kalkmaz ve Avusturya teşvik etmese, Bulgaristan kraliyetini ilân etmez idi. (152) Nitekim Yunan Muhârebesinde Bulgaristan hudûdunda bir fırka Nizâmiye askerini çektiğimiz halde bile Bulgarlar sükûnetlerini muhâfaza ettiler. Almanlar ile iyi olduğumuz vâkit İngiliz şamarına ve İngilizler ile iyi olduğumuz zaman Almanların şamarına uğramaklık bizi hatt-ı hareketini ta`yîninden aciz bir şamar çocuğuna benzetti. Geçen Rusya muhârebesinde beş altı mâhda Rusya'yı Hıristiyanlık mahvoluyor diyerek bağırardan Osmanlı ordusu tasâ`if etmiş bir milyon asker en yeni silahlarla müsellaah ve hiç bir devletin askerine mikyas olmayan ordu, devletin ve vatanın selâmeti için canlarını fedâyâ amaâde bulunmuş olduğu halde âdi bir siyasetin bizi çocuk oyuncağına çevirmesi gülünçtür. Bâlâda beyân eylediğim ma`ruzâtın tarihî bir hakikat olub ciddî bir ittifaka müstenid olmayan tarafgirlikden gördüğümüz ziyânların derecâtını irâ`e eyler. Ma`amâfih bugün İngiltere ve Almanya'nın gelen resmî sadaâlarda İngilizler diyorlar ki; evvelce Türklere ibrâz-ı husûmet etmekliğimizin sebebi ileride bir Islav veyahut Cermen istilasına sed çekmek için kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyacımız var idi. Halbuki kuvvetli olmak için Türklerde bu istidâd yok idi, çalışmıyorlar idi. Menfa`atlarını takdir etmiyorlar idi. Onun için Türklerin zararına büyüyüb bu vazifeyi ifâ edecek hayat gördüğümüz küçük hükümetleri yetiştirmek için çalıştık. Şimdi ise Türklerde bu istidâdı gördük. Onların te`âlisi için çalışacağız.

Almanlar da diyorlar ki; kuvvetli bir Türkiye bizim menfa`atimize muvafiktir. Biz (153) şimdye kadar Türklere dostluk ettik, en muktedir zâbitlerimizi ordularının ıslâhı için gönderdik, zâbitlerini ordumuza aldık, kendi zâbitlerimiz gibi mu`amele ettik, yetiştirdik. Türkiye'nin kuvvetli olmasını arzu ettiğimizi bi'l-filî isbât eyledik. Hem-hudut olmadığımızdan Türkiye'den matlûbumuz ancak menâfî-i-i iktisadiyemiz idi. Onu da te`min ettik. Hükümet-i Osmaniye'nin kuvvetli olmasını arzu ederiz. İngilizler de Devlet-i Osmaniye'nin söyledikleri gibi kuvvetli olmasını arzu ederler ise bu politikalarını selâmlarız ve maksadımız maksatlarına tevâfuk etmiş olacağından bu husûsda beynimizde i`tilâf dahi hâsıl olmuş olur.

Bu sadâları işittikten ve bâlâ ta`dâd eylediğimiz zararları göz önüne getirdikten sonra bi'l-muhâkeme vereceğimiz karar her iki devletin hakîki olsun ca`lî olsun beyânat-ı resmîyelerine teşekkür ederek kuvvetli olmak için çalışmak, noksanlarımızı

ikmâl etmek, askerliğimizi efrâd-ı vatanın cümlesine teşmîl ve kışlalarımızı bir mekteb haline ifrağ ile ittihad fikrini milel-i muhtelifeden müretteb olacak evlad-ı vatana bu kışlalarda vermek tahsili mecburi kılarak bugün yüzde yedi nisbetine götürmek için hiç bir fedakarlığı dirîğ etmemek ancak terâkkîsi tamim-i ma`ârife merbût olan ziraat ve ticaret ve sanayi kısımlarını bu sûretle ileri götürmek ve bu sayede zengin olarak milletin refâhını te`mîn etmek ve kuvve-yi bahriyemizi ihtiyacımız nisbetine götürmek husûslarına karar vermektir. Ol vâkit menâfi`imizi te`min ve aleyhimize tertib olunacak mel`anetlere (154) karşı geliriz. Bugün tarafgîrlik sâyıkasıyla İngilizleri veyahut Almanları ağısab etmekte dahi hiç bir menfa`atimiz olmayacağı şüphesiz olduğundan her iki taraf ile i`tilâf üzere hareket-i menfa`atimize daha muvâfık olacağını tecârüb gösteriyor.

Almanya ve İngiltere dâhil olmak üzere bi`l-umûm büyük devletler te`mîn-i menâfi ve muhâfaza-i mevcûdiyetleri için ittifâk ve i`tilâflara lüzûm görmekte olduklarından bu cereyân-ı tabi`îden hariç kalamayacağımız tabi`î ise de bize uzatılıb bizim tutacağımız ilk menfa`atlerimizin aynı maksad üzerinde birleştiği bir el olmasına dikkat ve tarafeynin yekdiğerine iktizâsında eyleyebileceği menfa`atın derecesini takdir-i elzemdir. Herhalde bu bâbda aldanmamalıdır. Balkan hükûmât-ı sagiresi bizim zararımıza soludukca büyümek fikrinden vaz geçtiler ve artık meydanda kâbil-i taksim bir mahal kalmadığını teyakkun ettiler ve Avrupa kıtasındaki mevcûdiyetimiz mevcûdiyetlerinin kâfili olduğuna kanaat hâsıl eylediler ise ber-mûceb-i mu`ahedât hâl-i hâzır muhâfaza şartıyla bu hükûmetlerle edilecek bir ittifâk Şark Mes`elesine nihâyet vereceğinden bizim için en hayırlı bir ittifâk olur zannındayım.

AKABE MES'ELESİ ESNASINDA AKABE'DE BULUNAN ÜMERA ve ZABİTAN

Kumandan-ı Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden Mirlivâ Rüştü Paşa Erkân-ı Harbiyesi Erkân-ı Harb Miralâyı Muzaffer Binbaşı Fehmi Kolağası Esad Beyler. Merkez Kumandanı Binbaşı Mahmud Efendi Sıhhiye Re'isi Kolağası Arif Efendi Sevkiyât Re'isi Kolağası Fuad Bey Batarya Kumandanı Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi Ester-süvâr Kumandanı Mülâzım Razi Efendi Jandarma Kumandanı Mülâzım Vehbi Efendi.

Hicaz Fırka-i Askeriyesine Mensub 62 nci Alay 31 inci Tabur
Binbaşı Mahmud Efendi
Kolağası Ahmet Efendi

Birinci Bölük

Yüzbaşı Mehmet Ağa
Mülâzım-ı Evvel Kemal Efendi
Mülâzım-ı Sâni Mustafa Efendi
Mülâzım-ı Sâni Süleyman Efendi

İkinci Bölük

Mülâzım-ı Evvel Mehmet Emin Efendi
Mülâzım-ı Sâni Abdurrahman Efendi
Mülâzım-ı Sâni Mehmet Efendi

Üçüncü Bölük

Yüzbaşı Süleyman Ağa
Mülâzım-ı Evvel Osman Efendi
Mülâzım-ı Sâni Rasim Efendi
Mülâzım-ı Sâni Şükrti Efendi

Dördüncü Bölük

Yüzbaşı Ahmet Ağa
Mülâzım-ı Evvel Osman Efendi
Mülâzım-ı Sâni Kâmil Efendi

Mülâzım-ı Sâni İsmet Efendi
Kâtib-i Tabur Hüsnü Efendi
Ma`âdin Bican Efendi
Tüfenkci Ömer Usta

Hicaz Vilayetine Mensub 62 nci Alay 41 inci Tabur

Binbaşı Sıtkı Efendi

Birinci Bölük

Yüzbaşı İbrahim Efendi
Mülâzım-ı Evvel Mehmet Ağa
Mülâzım-ı Sâni Nuri Efendi
Kâtib-i Tabur Bekir Sıtkı Efendi
Ma`âdin Rahmi Efendi

Dördüncü Bölük

Yüzbaşı Aman Efendi
Mülâzım-ı Evvel Cemil Efendi
Mülâzım-ı Sâni Ahmet Efendi
Mülâzım-ı Sâni Bilal Efendi
Tabur İmamı Yümni Efendi

Sıtkı Efendi Taburuna Merbut Efrâd-ı Cedîde Bölükleri

Birinci Bölük

Yüzbaşı Ali Efendi

İkinci Bölük

Yüzbaşı Fikri Efendi

Üçüncü Bölük

Mülâzım-ı Sâni Zeki Efendi

**Dördüncü Orduya Mensub 49 uncu Alay 4 üncü Tabur-ı Redif-i
Kiğı**

Binbaşı Mustafa Efendi
Kolağası Mehmet Hüsnü Efendi

Birinci Bölük

Yüzbaşı Ali Efendi
Mülâzım-ı Evvel Şükrü Efendi
Mülâzım-ı Sâni Ahmet Feyzi Efendi

İkinci Bölük

Yüzbaşı Bekir Efendi
Mülâzım-ı Evvel Kasım Efendi
Mülâzım-ı Sâni Halit Efendi

Üçüncü Bölük

Yüzbaşı Mustafa Efendi
Mülâzım-ı Evvel Mustafa Vasfi Efendi
Mülâzım-ı Sâni Mehmet Hulusi Efendi

Dördüncü Bölük

Yüzbaşı Abdullah Efendi
Mülâzım-ı Evvel Abdullah Efendi
Mülâzım-ı Sâni Ahmet Hilmi Efendi

Kâtib-i Tabur
İsmail Hakkı Efendi

**Dördüncü Orduya Mensub 57nci Alay 2nci Tabur-ı Redif-i
Mardin**

Binbaşı Mustafa Efendi
Kolağası Raif Efendi

Birinci Bölük

Yüzbaşı İbrahim Efendi

Mülâzım-ı Evvel Besim Bey
Mülâzım-ı Sâni Rüştü Efendi

İkinci Bölük

Yüzbaşı Mustafa Efendi
Mülâzım-ı Sâni Yakup Efendi

Üçüncü Bölük

Mülâzım-ı Sâni Hasan Efendi

Dördüncü Bölük

Yüzbaşı Derviş Ali Efendi
Mülâzım-ı Evvel Hamdi Efendi
Mülâzım-ı Sâni Mehmet Emin Efendi

Kâtib-i Tabur Mehmet Efendi

Beşinci Orduya Mensub 9uncu Tabur Nişancı Bölükleri

Üçüncü Bölük

Yüzbaşı Mehmet Ali Ağa
Mülâzım-ı Evvel ahmet Efendi
Mülâzım-ı Sâni Said Efendi
Mülâzım-ı Sâni Razi Efendi

Dördüncü Bölük

Yüzbaşı Şükrü Bey
Mülâzım-ı Sâni İbrahim Halil Efendi
Mülâzım-ı Sâni Mehmet Ali Efendi

Beşinci Orduya Mensub 25inci Seyyar Topçu Alayı

Birinci Bölük

Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi
Mülâzım-ı Evvel Ahmet Efendi
Mülâzım-ı Sâni Galip Efendi
Mülâzım-ı Sâni Hasan Efendi

Baytar Binbaşı Ali Rıza
Yüzbaşı Asım Efendi
Kamacı Ömer Efendi
Marangoz Mustafa Efendi
Demirci Sabir Efendi

Hey'et-i Sıhhiyye
62nci Alay

3üncü Tabur
Kolağası Arif

4üncü Tabur
Mülkiyeden Tahir Efendiler ile
Yüzbaşı Mahmut ve Halit Efendiler

Eczacılar
Tevfik Efendi, Sait Efendi, Şakir Efendi ve Mehmet Halit Efendi

Cerrahlar
Tevfik Efendi
Tevfik Efendi

Telgraf Memurları
Hüsamettin Çavuş
Abdullah Çavuş
Cafer Çavuş

Mümâ-ileyhum evvel emirde Akabe'ye gönderilerek ba`dehu Hatt-ı Fâsılın
ta'yinine me'mur edilmişlerdir

